

Til god hjelp for mange

Evaluering av Losprosjektet

ELISABETH BACKE-HANSEN (RED)
METTE LØVGREN, KRISTIN AARLAND,
HILDE ANETTE AAMODT & AINA WINSVOLD

RAPPORT

NR 13/14

Til god hjelp for mange

Evaluering av Losprosjektet

ELISABETH BACKE-HANSEN (RED)
METTE LØVGREN
KRISTIN AARLAND
HILDE ANETTE AAMODT
AINA WINSVOLD

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 13/2014

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA),
Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) 2014

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-520-9

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-521-6

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Illustrasjon: Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2014
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, HiOA

Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass · 0130 Oslo

Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Evalueringen av Losprosjektet er gjennomført på oppdrag av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Oppdragsgivers prioritering og evalueringens design gjorde at NOVA fikk anledning til å følge prosjektet nesten siden det startet, noe vi har satt stor pris på. Losprosjektet har vært faglig interessant og dessuten åpenbart vært til god hjelp for mange unge i utsatte posisjoner.

Vi vil takke departementet for godt samarbeid og gode innspill underveis, og for viktige kommentarer i slutfasen. Videre vil vi takke forsker Mira Sletten, NOVA, for sine gode kommentarer som intern leseansvarlig. NOVA-forsker Marianne Dæhlen var prosjektleder den første perioden, og en spesiell takk til henne som dro det hele i gang. Sist, men ikke minst, vil vi takke ungdommene, losene og andre i prosjektet som fant tid til å svare på mange spørsmål fra oss i en hektisk hverdag. Uten dere ville ikke evalueringen vært mulig å realisere.

Oslo, august 2014

Elisabeth Backe-Hansen, Mette Løvgren, Kristin Aarland,
Hilde Anette Aamodt & Aina Winsvold

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunnen for Losprosjektet.....	11
1.2 Kort beskrivelse av utformingen av prosjektet	13
1.3 Departementets målsettinger med Losprosjektet	14
1.4 Problemstillinger for evalueringen	16
1.5 Innholdet i rapporten.....	16
1.6 Ansvarlige for de ulike delene av rapporten	17
2 Marginalisert ungdom og mentorer	19
2.1 Innledning.....	19
2.2 Marginaliseringsprosesser og marginalisering	19
2.3 Effekter av mentorordninger for utsatt ungdom	38
2.4 Avslutning.....	41
3 Metode	43
3.1 Innledning.....	43
3.2 Valg av metoder i innsamlingen og analysene av data	43
3.3 Deltakelsesprosenter og datakvalitet	45
3.4 Kritisk realisme som evalueringsteoretisk utgangspunkt	51
4 Resultater om ungdommene	57
4.1 Innledning.....	57
4.2 Deltakerne i Losprosjektet og evalueringsutvalget	57
4.3 Nærmere kjennetegn ved ungdommene som deltok i Losprosjektet	60
4.4 Mer inngående om evalueringsutvalget	61
4.5 Ungdommenes forventninger og opplevelser	68
4.6 I hovedsak positive endringer på kort sikt	70
4.7 Sammenfatning – styrket tilknytning til skole eller arbeid?	83
5 Resultater på systemnivå	85
5.1 Innledning.....	85
5.2 Hva har egentlig en los gjort?.....	85
5.3 En nærmere presentasjon av losene og arbeidet deres.....	87
5.4 Losenes egne kommentarer om innholdet i arbeidet.....	101
5.5 Losenes vurderinger av arbeidet sitt som loser – spørreskjemadata	108
5.6 Videreføring etter prosjektperioden	110
5.7 Sammenfatning – måloppnåelse på systemnivå?	110

6 Samfunnsøkonomisk analyse av Losprosjektet	115
6.1 Innledning.....	115
6.2 Kompliserende faktorer og begrensninger	118
6.3 Samfunnsøkonomisk analyse	120
6.4 Konklusjoner og anbefalinger	132
6.5 Resultater på samfunnsnivå	135
7 Konklusjoner og anbefalinger	137
7.1 Innledning.....	137
7.2 Resultater på individnivå.....	137
7.3 Resultater på systemnivå	138
7.4 Resultater på samfunnsnivå	140
7.5 Hva så?	141
Summary	145
Referanser	149
Vedlegg 1–6	155
Vedlegg 1: Spørreskjema til losene.....	157
Vedlegg 2: Intervjuguider losene – januar/februar 2013	163
Vedlegg 3: Spørreskjema til ungdommene	165
Vedlegg 4: Registreringsskjema for ungdom i grunnskolealder	169
Vedlegg 5: Registreringsskjema for ungdom over grunnskolealder	173
Vedlegg 6: «Toppkjema» ved avslutningen av deltakelse i losprosjektet.....	177

Sammendrag

I denne rapporten presenterer vi resultatene fra NOVAs evaluering av Losprosjektet, et treårig utviklingsprosjekt i 15 kommuner over hele landet som ble initiert av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i 2011. Evalueringen viser at prosjektet har vært vellykket på kort sikt. Det har ikke gått nok tid til at vi kan vite noe om de langsiktige resultatene.

Prosjektet ble stort sett avsluttet ved utgangen av 2013, men noen av kommunene fikk også midler første halvår 2014. BLD har vært oppdragsgiver for evalueringen.

Målgruppen for Losprosjektet var unge i alderen 14–23 år som er i risiko for å falle utenfor skole og arbeid, og som også har behov for oppfølging fra flere tjenester og aktører. Gjennom Losprosjektet skulle ungdommene få én person å forholde seg til som sørget for tett oppfølging, og som bidro til at ungdommene klarte å nyttiggjøre seg tilbud som gis i skolen eller av andre tjenester. Losprosjektet føyer seg derved inn i rekken av en serie med nyere utviklingsprosjekter og tiltak som er rettet mot potensielt eller allerede marginalisert ungdom, motivert med de store samfunnsmessige og individuelle konsekvensene vi ser i dag av å ikke fullføre videregående opplæring. Vinklingen på Losprosjektet, med den vekten som legges på individualisert og tett oppfølging, ble valgt ut fra tidligere forskning som viser at dette er en hensiktsmessig tilnærming.

I alt deltok så vidt over 400 ungdommer i prosjektet disse årene, hvorav mer enn halvparten var mellom 16 og 19 år og skulle vært i videregående opplæring. Det var imidlertid noe variasjon mellom kommunene når det gjaldt alderen på ungdommene. I tillegg har 25 loser vært involvert, litt over halvparten på full tid og resten i delte stillinger. Når vi tar med at Oslo har deltatt med fire bydeler, har losen(e) i hver kommune gjennomsnittlig hatt ansvaret for 22 ungdommer i løpet av prosjektperioden. Losene har vært forankret på ulike steder i kommunene, varierende mellom barneverntjenesten, oppvekstetater, skolerelaterte tiltak og Nav.

Evalueringen har besvart problemstillinger på både individ-, system- og samfunnsnivå. På *individnivå* har, naturlig nok, fokuset vært rettet mot

hvordan losene har arbeidet med og hva slags resultater som er oppnådd for de enkelte ungdommene. På kort sikt anslår vi at 70 prosent av ungdommene hadde fått en forbedret situasjon mens de deltok i Losprosjektet. Dette er for det første målt ved hvor mange som gikk på skolen ved prosjektslutt, og hvor mange som var i arbeid eller arbeidsmarkedstiltak. Dessuten har losene gitt sine vurderinger av hvorvidt ungdommene hadde fått en bedre situasjon mer generelt. Her kunne vi se små og store endringer for eksempel når det gjaldt selvoppfatning, hjelp med ulike psykiske vansker, et bedre forhold til foreldrene, eller mer oppmøte på skolen, bedre motivasjon til å gjøre lekser osv.

På *systemnivå* fant vi positive resultater hva angikk mulighetene for innsats i forhold til hver enkelt ungdom. Losene var forankret i det som kan kalles førstelinjetjenesten, og samarbeidet aktivt med en lang rekke instanser både i og utenfor skolen. Losene opplevde i hovedsak at de ble positivt mottatt av andre, at de fikk gehør for den gode kunnskapen de utviklet om ungdommene, og at det ble utviklet konstruktivt samarbeid i enkeltsaker. Noen ganske få rapporterte også om godt samarbeid mer generelt, men det er lite realistisk å regne med at et prosjekt som Losprosjektet kan bidra til store endringer i strukturen på tjenestetilbudet i kommunene.

Når det gjelder resultater på *samfunnsnivå*, er det viktig å understreke at evalueringen ikke har vart lenge nok til å kunne gi svar på om flertallet av ungdommenes langsiktige mål særlig om å fullføre videregående skole, ble nådd. Dette skyldes primært at så mange av ungdommene var for unge da prosjektet startet til at det hadde vært mulig å undersøke dette, særlig når vi vet at mange vil bruke mer enn normert tid. Ulike forutsetninger, det vil si ulike modeller for hva som skjer underveis, gir ulike svar på hvor mange som må fullføre videregående opplæring for at et prosjekt av Lostypen skal gå i pluss økonomisk. Vi formulerte fem ulike case, og i henhold til fire av dem må minst 22 til 38 prosent av de som nå gikk på skolen, fullføre videregående opplæring for at prosjektet skal gå i pluss. Det femte caset er det mest krevende, og forutsetter en fullføringsgrad på 64 prosent.

Evalueringen viser at losene i høy grad har arbeidet i tråd med forutsetningene fra BLD. Dette innebærer høy grad av skreddersøm, fleksibilitet og variasjon når det gjelder det løpende arbeidet med ungdommene. Losene understreket betydningen av at de hadde hatt stor grad av frihet til å legge opp

arbeidet. De aller fleste ungdommene har hatt langsiktige målsettinger om å fullføre videregående opplæring og komme i arbeid, mens de kortsiktige målsettingene har variert i langt større grad, noe losenes arbeidsform har gjort det mulig å imøtekomme.

Evalueringen har hatt et komplekst design, med data fra flere kilder. Ungdommene som deltok i evalueringen, besvarte et spørreskjema om seg selv og sin situasjon når de begynte i prosjektet, og om hva slags forventninger de hadde. Losene besvarte et spørreskjema om sin bakgrunn og sine forventninger til prosjektet. I løpet av prosjektet har så losene gjentatte ganger fylt ut skjemaer med vurderinger av utviklingen til hver enkelt ungdom, så vel som en egen rapportering ved prosjektets avslutning. Dessuten har losene blitt intervjuet ved to anledninger, og prosjektet har hatt tilgang til losenes rapporteringer til BLD i 2013 og 2014.

Etter vår vurdering viser evalueringen at Losprosjektet har vært en suksess som helhet, i hvert fall på kort sikt. Samtidig som flertallet av ungdommene var enten i skole eller arbeid da prosjektet ble avsluttet, gir losene uttrykk for at det har skjedd forandringer som har ført til at mer enn halvparten har fått et bedre liv og en bedre hverdag.

Innholdet i rapporten

Rapporten har i alt sju kapitler. I det første kapitlet beskrives bakgrunnen for prosjektet og problemstillingene for evalueringen, samt innholdet i rapporten.

Kapittel 2 presenterer det teoretiske grunnlaget for evalueringen. Her løftes to perspektiver fram: Kunnskap og marginalisering og marginaliseringsprosesser blant ungdom, og studier av effekter av mentorordninger for ungdom i risiko.

Kapittel 3 gjennomgår framgangsmåten for evalueringen, og diskuterer begrensninger ved resultatene. I tillegg diskuterer vi en teoretisk overbygning for evalueringen, nemlig såkalt kritisk realisme, som fokuserer spesielt på hvorfor og hvordan resultater av tiltak oppnås.

De tre empiriske kapitlene, kapittel 4–6, følger evalueringens målsettinger på individ-, system- og samfunnsnivå. Resultater for ungdommenes del presenteres i kapittel 4, og losenes arbeid danner grunnlaget for resultatene på systemnivå i kapittel 5. I kapittel 6 gjennomføres en samfunnsøkonomisk

analyse, hvor vi blant annet diskuterer ulike forutsetninger for at Losprosjektet skal lønne seg økonomisk.

I rapportens siste kapittel diskuterer vi resultatene i sammenheng og kommer med forslag til videre oppfølging og forskning.

1 Innledning

1.1 Bakgrunnen for Losprosjektet¹

Bakgrunnen for at Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) igangsatte Losprosjektet var blant annet resultater fra tidligere forsknings- og utviklingsarbeid rettet mot ungdom som sliter med å mestre skole og arbeid. Prosjektet ble utformet som et treårig forsøksarbeid som bygget på suksessfaktorer som hadde blitt identifisert gjennom tidligere satsinger. Særlig ønsket man å bygge videre på funn og erfaringer fra utviklingsprosjektene «Utsatte unge 17–23 år» (Kristiansen og Skårberg, 2010) og «Unge utenfor» (Follesø et al., 2011).

I en treårsperiode har BLD gitt årlige stimuleringsmidler til i alt 15 kommuner i ni fylker: Finnmark, Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal, Hordaland, Aust-Agder, Telemark, Østfold, Oslo (fire bydeler) og Hedmark. Midlene kunne brukes til lønn, drift, kompetanseheving og reiseutgifter. Losfunksjonen skulle styrke oppfølgingen av ungdom i målgruppen gjennom ansettelse av egne oppfølgere/loser. Losene skulle ha et særlig fokus på å styrke deltakernes tilknytning til skole og/eller arbeid, og bidra til at flere fullfører videregående opplæring og kommer ut i jobb. Den bærende ideen bak Losprosjektet kan følgelig sies å være *tett og fleksibel oppfølging av ungdommer fra en person med tilstrekkelig tid og kompetanse, som samtidig kunne arbeide på systemnivå og bidra til bedre koordinerte tiltak for hver enkelt så vel som mer generelt.*

Målgruppen for forsøksprosjektet skulle være sårbar ungdom i alderen 14–23 år som var i risikozonen for å falle utenfor skole og arbeid. Målgruppen burde videre avgrenses til ungdom med sammensatte behov; det vil si ungdom med behov for oppfølging fra flere tjenester og aktører. Losfunksjonen skulle knyttes spesielt til to grupper:

¹ Informasjonen om prosjektet bygger på departementets prosjektbeskrivelse i forbindelse med utlysningen av konkurransen om evalueringen i 2011.

- Ungdom i ungdomsskolealder som viser begynnende tegn på marginalisering; det vil si ungdom med svake skoleprestasjoner, høyt fravær med mer.
- Marginalisert ungdom som har avbrutt videregående opplæring og som står uten jobb.

BLD påpeker videre at ungdom i målgruppen selv peker på at det er en mangel på tilrettelagte og fleksible tilbud, mangel på tett oppfølging i skolen og i arbeidsrettede tiltak, og at liten oppmerksomhet rettes mot utfordringer som ungdommene opplever på andre livsområder. Mer generelt kan det påpekes at samarbeidsutfordringer mellom ulike instanser synes spesielt framtrædende i arbeid med marginalisert ungdom, ikke minst fordi virkemidlene er fordelt på kommune, fylkeskommune og stat². Dessuten var det mangel på systematisk og dokumentert kunnskap om effekter av tiltak som iverksettes overfor denne gruppen.

Losfunksjonen skulle sørge for tett, individuell oppfølging av enkeltungdommer. Oppfølgingen skulle bidra til at ungdom kan nyttiggjøre seg tilbud som gis i skolen eller av andre tjenester. Videre skulle losene fungere som bindeledd mellom ungdom og øvrige hjelpetjenester, og hjelpe dem med å komme i kontakt med tjenester som forvalter nødvendige hjelpetiltak. Losene skulle videre ha en tverrfaglig forankring som kunne gjøre det mulig å mobilisere og koordinere tiltak fra ulike aktører, og funksjonen skulle organiseres og lokaliseres på en slik måte at det ble lett for ungdom å ta kontakt og få hjelp raskt. Videre måtte losfunksjonen så vel som oppfølgingen i enkeltsaker, baseres på brukermedvirkning.

Selv om prosjektet skulle være kommunalt forankret, måtte det samtidig ha et regionalt perspektiv. Det skulle videre bygge på allerede eksisterende tiltak som fantes i kommunen eller regionen, og ha en tverrfaglig forankring der sentrale aktører burde være barnevern, Nav, grunnskoler og videregående skoler, oppfølgingstjenesten, utekontakter (eller liknende). Prosjektet måtte også ses i sammenheng med prosjekter i regi av Kunnskapsdepartementet og

² Flesteparten av virkemidlene er kommunale, men vi har også Oppfølgingstjenesten som er fylkeskommunal og barneverntjenesten og Nav som både er statlige og kommunale.

Arbeidsdepartementet. Sist, men ikke minst, burde Losfunksjonen organiseres på måter som fremmer stabilitet.

BLD skulle ha ansvaret for å følge opp deltakerkommunene gjennom nettverkssamlinger, kommunebesøk og oppfølging av årlig rapportering. Videre skulle det legges til rette for kunnskapsutvikling, forskning og forankring av resultater gjennom følgeforskning for å evaluere resultater og måloppnåelse, kartlegging av modeller for brukervedvirkning og regionale konferanser om temaet.

1.2 Kort beskrivelse av utformingen av prosjektet

I alt deltok 15 kommuner og bydeler i Losprosjektet, fordelt slik på de ni fylkene som var involvert:

Tabell 1.1. Oversikt over fylkene og kommunene som deltok i Losprosjektet

Fylke	Kommune(r) og bydeler
Finnmark	Alta og Vadsø
Sør-Trøndelag	Trondheim
Møre og Romsdal	Ålesund
Hordaland	Bergen
Aust-Agder	Arendal
Telemark	Bamble, Skien, Kragerø og Porsgrunn
Østfold	Askim og Fredrikstad
Oslo	Fire bydeler
Hedmark	Hamar og Kongsvinger

Hoveddelen av prosjektet ble gjennomført i årene 2011–2013. Noen kommuner startet imidlertid med rekruttering og en viss igangsetting allerede i 2010, og Bergen, Alta, Vadsø, Arendal og de fire Telemarkskommunene fikk også utbetalt en del av midlene dette året. Ålesund kom på sin side senere med i prosjektet og har derfor også overført midler til videreføring første halvår 2014. Samlet beløp som ble bevilget til prosjektet var 36 500 000 kroner. Storbyene fikk samlet 13 600 000 kroner eller ca. 37 prosent av midlene, mens resten av kommunene gjennomsnittlig fikk 1,9 millioner kroner hver med en spredning fra 1 650 000 kroner (Ålesund) til 2 800 000 kroner (Fredrikstad)³.

³ Se tabell 6.1 for en mer detaljert oversikt over hvordan midlene til prosjekter ble fordelt.

Midlene fra departementet skulle dekke en hel stilling fordelt på en eller flere personer, eventuelt flere stillinger i de største kommunene (se kapittel 5 for en oversikt over størrelsen på tilskuddet til hver enkelt kommune). Det varierte imidlertid om midlene ble brukt til hele eller delte stillinger. Videre varierte det hvor losene var lokalisert, med eksempler som en skole, i barnevernet, i en oppvekstetat eller i Nav. Det var lite utskifting blant losene underveis i prosjektet.

Ved prosjektslutt kan det anslås at i overkant av 400 ungdommer⁴ hadde hatt kontakt med Losprosjektet i kortere eller lengre tid, varierende mellom 12 i Vadsø og 57 i Oslo (med fire bydeler). Hvis Oslo vektet som fire kommuner, blir gjennomsnittlig deltakerantall 22 ungdommer per kommune. Når det gjelder hvor lenge hver enkelt ungdom var med i prosjektet, har vi eksakte tall for 60 ungdommer (15 %). Flesteparten av disse deltok i Losprosjektet i ett år eller kortere, mens noen var med over lengre tid, også lenger enn to år.

Prosjektet videreføres i perioden 2014–2016, og i alt 22 kommuner pluss fem bydeler i Oslo får tilskuddsmidler som samlet utgjør vel 10 millioner kroner per år⁵.

1.3 Departementets målsettinger med Losprosjektet

Formålet med Losprosjektet var generelt at deltakerne skulle stå bedre rustet til et selvstendig voksenliv og framtidig arbeidsliv. Fra departementets side hadde prosjektet følgende målsettinger i forhold til de ressursene som ble gitt til hver enkelt kommune/bydel, med et mål om at Losprosjektet skulle føre til resultater på tre områder⁶:

- *Individnivå, ved at ungdom som mottok hjelp skulle få styrket tilknytning til skole eller arbeid*

Når det gjaldt *skolen*, var indikatorer på mestring tilstedeværelse (for eksempel redusert fravær, oppmøte i tide), faglig fungering (for eksempel økt innsats/

⁴ Se kapittel 3 for en beskrivelse av hvordan vi kom fram til dette antallet

⁵ Se http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/aktuelt/nyheter/2014/Loser-skal-rettledet-ungdom-.html?regj_oss=1&id=764363.

⁶ Se bilag 1 til kontrakt, oppdragsgivers beskrivelse av oppdraget.

egenarbeid, bedre skoleprestasjoner, økt oppmerksomhet i undervisningssituasjonen, økt formell kompetanse) og atferd i skolesituasjonen (for eksempel bedre sosial fungering i klassen og ellers, færre konflikter og økt sosial deltakelse).

Når det gjaldt *arbeid*, var man tilsvarende opptatt av oppmøte, sosial og faglig fungering og det å motvirke avhengighet av offentlige ytelser.

- *Systemnivå, ved at prosjektet skulle føre til systematisering og implementering av egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen.*

Her skulle Losprosjektet føre til *systematisering og implementering av egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen*, gjennom at ungdommen opplevde å få en person å forholde seg til, oppfølging etter behov og koordinerte tjenester i prosjektperioden, at kommunene gjennomførte gode kartlegginger av behov og ressurser hos ungdommene og at kommunene evaluerte innsatsen overfor hver enkelt under og etter avsluttet innsats.

Videre skulle Losprosjektet føre til *helhetlige og koordinerte tjenestetilbud til ungdom i målgruppen*, gjennom forpliktende, tverrfaglige og tverretatlige samarbeidsstrukturer i kommunene og mellom kommune, fylkeskommune og stat, forpliktende oppgave- og ansvarsfordeling i direkte arbeid med ungdommene og god koordinering av ulike prosjekter rettet mot målgruppen og tilgrensende målgrupper.

For det tredje skulle Losprosjektet på systemnivå bidra til at *ungdom får de tiltakene som er nødvendig for å styrke tilknytningen til skole og jobb*, gjennom bedre tilpasning av eksisterende tiltak i kommune, fylkeskommune og stat, god utnyttelse av tiltak i kommune, fylkeskommune og stat og riktig dimensjonering av mengde tiltak og former for tiltak i kommune, fylkeskommune og stat.

- *Samfunnsnivå, ved at Losprosjektet skulle danne grunnlaget for videre nasjonal innsats for å redusere marginalisering blant unge.*

Her var departementet opptatt av at Losprosjektet skulle gi resultater som har overføringsverdi til andre deler av landet.

Følgende indikatorer ble formulert: Spredning av Losprosjektet *øker sannsynligheten for at ungdom i målgruppen kommer i arbeid*. Videre øker spredning av Losprosjektet *oppmerksomheten om målgruppen og betydningen av systematisk og helhetlig innsats for målgruppen, spredning reduserer kostnader over offentlige*

budsjetter knyttet til ungdom i målgruppen, og gir samfunnsøkonomiske gevinster på kort og lang sikt.

1.4 Problemstillinger for evalueringen

Ettersom det var meningen at Losprosjektet skulle oppnå resultater både på individ-, system- og samfunnsnivå, var det også viktig å formulere problemstillinger for evalueringen på alle disse tre nivåene. Følgende mer overordnede problemstillinger kunne formuleres:

1. Hva kjennetegner ungdommene som deltar i Losprosjektet? I hvor stor grad har de behov for kontakt med andre hjelpetjenester slik at et vellykket utfall er betinget av godt samarbeid med andre tjenester og etater?
2. I hvor stor grad og på hvilke måter skjedde det positive endringer med deltakerne i løpet av Losprosjektet?
3. I hvor stor grad og på hvilke måter har Losprosjektet påvirket det øvrige tjenestetilbudet i kommunene for prosjektets målgruppe?
4. I hvor stor grad og på hvilke måter kan Losprosjektet og videre spredning av prosjektet være samfunnsøkonomisk lønnsomt?

1.5 Innholdet i rapporten

I kapittel 2 gjennomgås den teoretiske innfallsvinkelen til forståelsen av Losprosjektet og dets resultater. Her står tenkning knyttet til marginaliseringsprosesser og marginalisering sentralt, ettersom Losprosjektets målgruppe er ungdom som enten står i fare for å bli marginalisert eller allerede må sies å være utenfor. Deretter knyttes lostilnærmingen nærmere til kunnskap om betydningen av mentorordninger for ungdom i risikozonen.

I kapittel 3 presenteres de metodiske tilnæringsmåtene til evalueringen. Siden evalueringen skulle omfatte flere nivåer, har det også vært nødvendig å velge ulike innfallsvinkler til evalueringen samlet. Som en mer overordnet, teoretisk forståelse har vi valgt å ta utgangspunkt i det som kalles realistisk evaluering (for eksempel Blom og Morén, 2009). Her er fokus rettet mot å forstå hva som virker for hvem og hvorfor, snarere enn hva som generelt virker. Vi har valgt dette utgangspunktet på grunn av den store variasjonen vi fant både blant ungdommene som deltok i Losprosjektet og i tilnæringsmåtene

losene valgte. Den samfunnsøkonomiske analysen bruker samfunnsøkonomisk metode. Ellers kombinerer vi kvantitative og kvalitative analyser. Evalueringen av Losprosjektet fikk et mer komplisert design enn opprinnelig planlagt på grunn av problemer med å få samtykke fra de unge som deltok i Losprosjektet til også å delta i evalueringen. Datagrunnlaget er derfor ganske variert, og beskrives både i kapittel 3 og der det er relevant i kapittel 4 og 5.

Resultater på individnivå presenteres i kapittel 4, resultater på systemnivå i kapittel 5 og resultater på samfunnsnivå i kapittel 6. I rapportens siste kapittel, kapittel 7, oppsummeres resultatene fra evalueringen. Her diskuteres også implikasjoner for praksis og forslag om videre forskning.

1.6 Ansvarlige for de ulike delene av rapporten

Rapporten er resultatet av et samarbeid mellom flere forskere.

- *Elisabeth Backe-Hansen* har vært prosjektleder de siste par årene og har hatt hovedansvaret for å ferdigstille rapporten.
- *Mette Løvgren* har deltatt i prosjektet siden mars 2014 og vært ansvarlig for å gjennomføre de kvantitative analysene som presenteres i kapittel 4 og 5, samt for å skrive en del tekst i forbindelse med disse analysene.
- *Kristin Aarland* har gjennomført de samfunnsøkonomiske analysene og skrevet kapittel 6.
- *Hilde Anette Aamodt* gjennomførte mesteparten av datainnsamlingen i 2012 og 2013, av både kvantitative og kvalitative data.
- *Aina Winsvold* gjennomførte flesteparten av intervjuene i 2014 og systematiserte data herfra.

2 Marginalisert ungdom og mentorer

2.1 Innledning

I dette kapitlet diskuterer vi to innfallsvinkler til en teoretisk bakgrunn for evalueringen av Losprosjektet. Prosjektets målgruppe er ungdom og unge voksne som enten har eller er i ferd med å falle ut av skole og arbeidsliv i 15 ulike kommuner, fra elever på ungdomstrinnet til 23-åringer. Det er med andre ord snakk om unge som er i risiko for å ende opp som såkalte NEET⁷ (Sletten og Hyggen, 2013). Det første temaet er derfor litteratur om marginalisering og marginaliseringsprosesser, som presenteres i neste del av kapitlet.

Organiseringen av Losprosjektet innebærer at losene på mange måter fungerer som mentorer for ungdommene. Det andre temaet i dette kapitlet er derfor kunnskap om mentorordninger for ungdom i risiko.

2.2 Marginaliseringsprosesser og marginalisering

Det foreligger en omfattende forskningslitteratur om marginaliseringsprosesser og marginalisering blant ungdom og unge voksne (se for eksempel Andersen, 2014, Halvorsen et al. 2012; Sletten & Hyggen, 2013 for nye litteraturgjennomganger). I denne delen av kapitlet vil vi si noe om slike prosesser generelt, men vi vil konsentrere oss om ungdom og unge voksne som er i spesiell risiko – som unge med barnevernserfaring, med funksjonshemninger, med dårlig fysisk og psykisk helse, med innvandringsbakgrunn, eller som generelt har problemer med å fullføre videregående utdanning.

2.2.1 BEGREPSFORSTÅELSE

Vi vil trekke fram tre dimensjoner for å forstå situasjonen unge er i når vi snakker om marginalisering. Deltakerne i Losprosjektet befinner seg, på ulike måter, i det rommet som skapes av disse tre dimensjonene.

Den første dimensjonen dreier seg om å *være i en prosess som kan føre til (ytterligere) marginalisering*, og her bruker norske forfattere uttrykk som «unge

⁷ Den engelskspråklige betegnelsen «Not in Education, Employment or Training», som gjerne viser til ungdom mellom 16 og 24 år. Eurofond beregnet i 2012 at dette gjaldt omtrent 14 millioner unge europeere (Sletten & Hyggen, 2013:6).

på kanten» (Harsløf & Malmberg-Heimonen, 2013), alternativt «ungdom i svevet» (Follesø et al., 2011)⁸. Alternativt kan man bruke betegnelsen ungdom i risiko for å falle utenfor skole eller arbeid.

Den andre dreier seg om å *være marginalisert*, og da brukes betegnelser som «unge utenfor» eller «utenforskap» (Harsløf & Malmberg-Heimonen, 2013), det å ha «tippet over kanten» (Halvorsen et al., 2012), eller det å være i utkanten, eller utenfor en gruppe eller en sammenheng (Sandnes, 2013). Et mulig utfall av marginaliseringsprosesser er med andre ord sosial eksklusjon. Unge som er i størst risiko for å bli sosialt ekskludert, er nettopp de som er utenfor arbeid og skole samtidig som sannsynligheten for fortsatt utenforskap er stor (Raaum et al., 2009). Alternativt kan marginalisering innebære å befinne seg i randsonen av hva som er vanlig for majoriteten. De ulike forståelsene innebærer uansett at marginalisering typisk utgjør et mindretallsfenomen (Andersen, 2014).

Den tredje dimensjonen handler om *ungdom som aktører, som ansvarlige for egne valg*. Her bruker Sletten og Hyggen (2013) uttrykket «frafall» som en sannsynligvis ufrivillig handling, mens «bortvalg» signaliserer en bevisst handling og kanskje tilmed et legitimt valg for dem det gjelder.

Målgruppa for prosjektet omfatter både de som er i ferd med og de som allerede har falt ut av skole eller arbeid. Ett ytterpunkt for målgruppa kan følgelig være en tiendeklassing som har utviklet bekymringsfullt mye fravær, der losen arbeider for å få vedkommende tilbake til skolen i tide til å få gått opp til eksamen. Et annet ytterpunkt kan være en 20–22-åring som ikke har greid å fullføre videregående skole ennå, og som strever med rusproblemer og eventuelt har vært lagt inn i rusinstitusjon. Med andre ord kan deltakerne i Losprosjektet nettopp ha startet på en prosess som kan lede til marginalisering på et senere tidspunkt, eller prosessen kan ha vart en stund, eller de har allerede vært utenfor ganske lenge, av ulike årsaker. Det var også variasjon mellom de 15 kommunene når det gjaldt hvor de ønsket at tyngdepunktet for innsatsen skulle ligge, og hvordan sammensetningen av deltakergruppa faktisk ble.

I Losprosjektet måtte vi regne med at ungdommens aktørskap i stor grad ville ha å gjøre med motivasjon. Igjen kan man se for seg ytterpunkter, fra en

⁸ Se Sletten & Hyggen (2013:7-8) for en nærmere gjennomgang.

ungdom som holder på å falle ut av skolen uten at det egentlig er tungtveiende årsaker til det, hvor ungdommen er motivert, og kommer i siget igjen uten at det er behov for veldig stor innsats fra losens side. I det andre ytterpunktet finner vi ungdom som er ekstremt umotivert, av mange årsaker, og der losen må arbeide hardt over tid for å motivere vedkommende og bidra til at motivasjonen opprettholdes over tid.

Selv om målgruppa for prosjektet var definert fra departementets side, kunne man derfor tenke seg at den ville bli ganske bredt sammensatt, med en god del heterogenitet blant deltakerne både når det gjaldt alder, belastninger og hva slags innsats som ville være nødvendig for å få dem til å forbli i skole eller arbeid eller komme tilbake dit. Som vi vil se i kapittel 4 der ungdommene presenteres nærmere, viste dette seg også å bli tilfelle. Vi vil derfor ikke definere prosjektets målgruppe nærmere, men nettopp se den i det rommet som skapes av de tre dimensjonene vi har presentert her.

2.2.2 OMFANG, ÅRSAKER OG KONSEKVENSER

Omfang

En omfattende oversikt over hvor stor andel unge voksne i Norden som enten er i en marginalisert posisjon eller i risiko for marginalisering, gis av Sletten og Hyggen (2013). For det første framgår det at samtlige fem nordiske land har langt lavere forekomster av unge som verken er i utdanning, arbeid eller opplæringstiltak (NEET) enn resten av Europa. Vi har ikke valgt å gå nærmere inn på disse forskjellene her. Men for det andre viser også Sletten og Hyggen flere interessante forskjeller mellom de nordiske landene. I tabell 1 i deres notat (op. cit.:10) gjengis en oversikt over andel av kohortene i de nordiske landene som er på kanten av arbeidsmarkedet⁹.

⁹ Tallmaterialet er hentet fra Halvorsen et al. (2012) og OECD.

Tabell 2.1: Ungdom på kanten av arbeidsmarkedet 2009, andel av kohorter i de nordiske landene (gjennitt i sin helhet fra Sletten & Hyggen 2013:10)

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Unge (20-24 år) som ikke har fullført/bestått videregående skole	16,0	9,3	26,0	20,0	8,0
Unge (18-24 år) som mottar økonomisk sosialhjelp/bistand	10,0	11,0	6,0	5,5	9,0
Unge (15-24 år) som verken er i utdanning, arbeid eller arbeidsrettet opplæring (NEET)	5,3	8,5	3,0	5,5	8,5
Langtids arbeidsledige (>1 år), % av alle arbeidsledige unge (15-24 år). Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)	4,0	4,5	3,3	2,0	3,3
Unge (20-34 år) på uførepensjon/uførestønad/førtidspensjon eller aktivitetsstøtte	1,8	1,8	3,3	2,0	2,6

Tabellen viser at dette året lå Norge nest høyest når det gjaldt ungdom som ikke har fullført videregående skole. Rundt 80 prosent fullføringsgrad etter fem år har også vært nokså stabilt over lang tid. Men samtidig var det færre unge sosialhjelpsmottakere og langtidsledige og få NEET sammenliknet med de fire andre landene. Når det gjaldt uførepensjon og liknende ytelser, lå også Norge lavt. Sverige, med høyest gjennomføringsgrad i videregående skole, hadde samtidig høyere tall på de fire andre indikatorene.

Nivået så vel som de innbyrdes forskjellene mellom de nordiske landene vil sikkert variere over tid, ikke minst avhengig av konjunktursvingninger og innrettingen på nasjonale innsatser. Tabellen illustrerer imidlertid at det ikke nødvendigvis er en fullstendig sammenheng mellom det å ikke fullføre videregående skole og forbli utenfor arbeidslivet som ung voksen. Noen er fortsatt under utdanning og fullfører senere, eller arbeider mens de utdanner seg, eller gjenopptar en utdanning på et senere tidspunkt. Noen kommer i stabilt arbeid uten fullført videregående skole. Dette diskuterer vi nærmere i forbindelse med den samfunnsøkonomiske analysen (kapittel 6). Imidlertid er det også viktig å ha i mente at risikoen for å bli avhengig av ulike offentlige ytelser, enten på kort eller lang sikt, selvsagt vil være høyere blant dem som er i målgruppa for Losprosjektet. Dette vil igjen ha sammenheng med graden av belastninger som foreligger, og som vil være medvirkende årsaker til at en ungdom ikke greier å følge opp skole eller arbeid. Det er samtidig vanskelig å anslå eksakt hvor stor denne gruppa vil være.

Årsaker til marginalisering

I alle de nordiske landene er det så gjennomført en rekke kvantitative og kvalitative studier av frafall. Jevnt over viser disse at ungdom fra lavere, sosiale lag, ungdom hvis foreldre har lav utdanning, innvandrerungdom, ungdommer med funksjonshemming og tidligere spesialskolerelev, har størst risiko for å havne utenfor utdanning og arbeid umiddelbart etter grunnskolen. Videre fullfører gutter sjeldnere videregående utdanning enn jenter, og elever på yrkesfaglige retninger sjeldnere enn elever på studiefaglige retninger (Andersen, 2014; Bäckmann et al., 2011; Markussen, 2010; Sletten & Hyggen, 2013:17 ff). I tillegg kan man nevne unge med kriminell bakgrunn, unge rusmisbrukere og unge med alvorlig, psykisk sykdom (Osgood et al., 2008). Dessuten er unge voksne med barnevernserfaring i langt større risiko for å falle utenfor utdannings- og arbeidsliv (Backe-Hansen et al., 2014; Clausen & Kristofersen, 2008).

Som Sletten og Hyggen (op. cit.) påpeker, finnes det imidlertid ikke bare en årsak eller ett sett av forklaringer til at unge mennesker handler utenfor skole og arbeidsliv. I forskningslitteraturen er det vanlig å undersøke forklaringer på individuelt nivå, institusjonelt nivå og samfunnsnivå, og man søker gjerne forklaringer som dekker flere dimensjoner. Et eksempel på slike flerdimensjonale forklaringer er i hvor stor grad og på hvilke måter foreldres utdanningsbakgrunn påvirker skolekarakterer for både barnevernsungdom og ungdom uten slik erfaring (Valset, 2014). Andre eksempler dreier seg i hvor stor grad skolerelaterte faktorer bidrar til at unge velger bort skolen eller faller fra (Sletten og Hyggen, 2013), og betydningen av skolemotivasjon sett i forhold til for eksempel kjønn og innvandrerbakgrunn (Andersen, 2014). I tillegg vil oppfatninger om ungdommers aktørskap påvirke forklaringene forskere etterspør. I evalueringen av Losprosjektet vil vi anlegge et slikt flerdimensjonalt perspektiv, selv om det, naturlig nok, er aktuelt å vurdere hva slags belastninger deltakerne hadde i utgangspunktet.

Konsekvenser av marginalisering

Marginalisering har kostnader både på individnivå og samfunnsnivå. Som Andersen (2014:22 ff) påpeker, regner vi generelt med at marginalisering på ett område øker risikoen for at enkeltpersoner blir marginalisert på et annet (Halvorsen et al., 2012). Videre kan en delvis marginalisering etter hvert bre

seg til flere områder og til sist ende i sosial eksklusjon. Sammenhengen mellom å ikke gjennomføre videregående skole eller ha lavt kompetansenivå og være utenfor arbeidslivet på et senere tidspunkt er et velkjent eksempel på dette, selv om den ikke er fullstendig. Bäckmann et al. (2011) fant tilsvarende at frafall fra videregående utdanning, særlig tidlig i forløpet, øker risikoen for å ende opp med NEET-status – og i sterkere grad i Norge enn i de andre, nordiske landene.

Kostnadene på individnivå behøver dessuten ikke bare være relatert til sammenhenger mellom manglende utdanning og senere problemer med tilknytning til arbeidslivet. Som Andersen (op. cit.) henviser til, påviser for eksempel en metastudie av Paul og Moser (2009) at det er en sterk sammenheng mellom arbeidsledighet og dårlig psykisk helse. Wiiks (2013) analyser av norske data viser på sin side at flere indikatorer på marginalisering, blant annet lav utdanning og mottak av økonomisk støtte, innebærer økt sannsynlighet for å ende opp uten partner og barn.

Det finnes en omfattende forskningslitteratur om sammenhenger mellom å være marginalisert i våre vestlige, industrialiserte velferdssamfunn, og individuelle indikatorer knyttet til sentrale livsområder som fysisk og psykisk helse, familieliv, utdanning og senere arbeid (se Andersen, 2014; Sletten og Hyggen, 2013 for oversikter). Over påpekte vi også hvordan marginaliseringsprosesser gjerne vil oppstå som et dynamisk samspill mellom individuelle og strukturelle forhold, og der summen av belastninger, og hvor alvorlige og langvarige de er, får stor betydning. Derfor er også risikoen for senere marginalisering relativt stor for ungdommene som deltok i Losprosjektet. Dette kommer vi nærmere tilbake til i kapittel 4, der utvalget beskrives.

Marginalisering innebærer også samfunnsøkonomiske kostnader, og i Norge har det i den senere tid vært fokusert mye på kostnadene ved frafall i videregående opplæring (Andersen, 2014). Den svenske Ungdomsstyrelsen har sammenliknet de samfunnsøkonomiske konsekvensene av marginalisering med et isfjell der det som er umiddelbart synlig er over overflaten, mens de virkelig store kostnadene er under overflaten. Kostnadene er lite synlige i ung alder, men vokser i volum over livsløpet (Sletten og Hyggen 2013:14). Rasmussen et al. (2010) identifiserer seks områder med kostnader knyttet til marginalisert ungdom: (1) tap av produksjon av varer og tjenester når personer ikke er i arbeid

og tap av produktivitet som følge av fravær av arbeid, (2) permanent ressurs- og produksjonstap knyttet til personer som blir uføretrygdet, (3) velferdstap for marginaliserte personer og deres pårørende, (4) bruk av ressurser i forbindelse med rehabilitering og behandling, (5) negative konsekvenser for tredjepart i form av kriminalitet o.l. samt (6) skattefinansieringskostnader knyttet til trygdeutbetalinger og finansiering av tiltak. Rasmussen et al. (op. cit.) vurderer kostnader for hele årskull, og kommer ved hjelp av stiliserte eksempler fram til en kostnadsramme på mellom 5 og 15 milliarder nåkroner per årskull avhengig av ulike marginaliseringsforløp og langsiktige utfall. Det høyeste tallet er basert på åtte prosent marginaliserte.

Rasmussen et al. (op. cit.) gir ett eksempel på hvordan samfunnsøkonomiske kostnader kan beregnes. Det er imidlertid viktig å ha i mente at både disse og andre forfattere understreker at en rekke forhold ikke lar seg beregne etter en nytte-kostmodell, enten det er snakk om det å være marginalisert eller det å komme over i skole eller arbeid. Vi kommer nærmere tilbake til argumentasjon i forbindelse med dette i kapittel 6. Men i forlengelsen av beregninger av samfunnsøkonomiske kostnader, er det også av interesse å se på hva slags besparelser man kan tenke seg ved å redusere andelen unge som er marginalisert på kort eller lang sikt. Falch et al. (2009) estimerer at man vil kunne oppnå samfunnsøkonomiske besparelser på rundt 6 milliarder kroner for hver kohort dersom man reduserer frafall og forsinkelser i utdanningsløpet med en tredjedel i forhold til nivået dette året. Falch et al. finner også at frafall har betydelig større kostnad enn forsinkelse i utdanningsforløp.

I og med at man regner med at det er muligheter for relativt store samfunnsøkonomiske gevinster ved redusert frafall og færre forsinkelser i utdanningsløpet, vil det også være stor samfunnsmessig interesse for virksomme tiltak. Losprosjektet er ett av flere slike tiltak. I motsetning til de mer omfattende, samfunnsøkonomiske analysene som opererer på kohortnivå, er vi imidlertid her opptatt av nytte-kost analyser av et enkelt tiltak som når et avgrenset antall personer. Neste spørsmål er da hva forskningen sier om effektive tiltak mot marginalisering.

2.2.3 LOSPROSJEKTET I SAMMENHENG MED EN FORSTÅELSE AV TILTAKSTYPER

Årsaker til marginaliseringsprosesser og marginalisering er komplekse og sammensatte, og mangfoldet av målrettede tiltak er stort. Tiltak kan også settes inn på ulike stadier i prosessen, fra tiltak som skal forebygge frafall på ungdomstrinnet til innsats for at unge som allerede er utenfor, kommer tilbake til skole eller arbeid. Som nevnt over, retter Losprosjektet seg i realiteten mot unge som er på ulike stadier i denne prosessen.

Sletten og Hyggen (2013:30 ff) oppsummerer at tiltakene kan organiseres i tre grupper, for det første tiltak som er ment å redusere frafall gjennom å gjøre noe med skole- og utdannings situasjonen. Her opererer Markussen (2010) med fire typer tiltak for å øke gjennomføringsgraden i videregående opplæring, som går igjen i de nordiske landene. Det er omfattende skole- og opplæringsreformer, rådgivning og veiledningstiltak for å redusere feilvalg, økt innslag av praksis i yrkesutdanningene og alternative opplæringsløp. Den andre gruppen tiltak dreier seg om reformer i arbeidsmarkedsinnsatsen og studier av aktive arbeidsmarkedstiltak rettet mot unge som allerede står utenfor utdanning og arbeid. Disse kan i hovedsak grupperes i to grupper, som enten passive eller aktive (Harsløf og Malmberg-Heinonen, 2013). Passive tiltak skal i hovedsak sikre sosiale mål som for eksempel en tilfredsstillende levestandard ved arbeidsløshet. Aktive tiltak er rettet mot å fremme sysselsetting ved for eksempel veiledning, jobbformidling, kvalifiseringstiltak og ulike typer tilrettelegging på arbeidsgiversiden.

Losprosjektet kan ikke sies å falle inn under noen av disse tiltakstypene. Derimot lar prosjektet seg gruppere under det Sletten og Hyggen (op. cit.) kaller alternative kvalifiseringstiltak, som kjennetegnes ved at de kombinerer varianter av fylkeskommunal opplæring, motiveringsarbeid, sosialfaglig støtte og arbeidstrening. Disse tiltakene er gjerne ikke i regi av Nav selv om Nav kan inngå som samarbeidspartner. Ungdom som deltar i denne typen tiltak vil ofte ha behov for sosialfaglig tilrettelegging og oppfølging. Her kan vi nevne evalueringen av BLDs treårige tilskuddsordning «Utsatte unge 17–23 år i overgangsfaser» (Kristiansen & Skårberg, 2010), som påpekte betydningen av god voksenkontakt. Videre vil vi vise til prosjektet «Ungdom i svevet» (Follesø et al. 2011), som understreker ungdommenes behov for anerkjennelse på mange ulike måter. Her understrekes betydningen av fleksibilitet og tett

oppfølging i hverdagen, at tiltakene må tilpasses ungdommen og at ungdommens sosiale nettverk involveres.

2.2.4 NOEN RESULTATER FRA NYERE, NORSKE PROSJEKTER

I denne delen av kapitlet refererer vi mer inngående fra fire nyere, norske forsøk og prosjekter som samlet bidrar til å kaste lys over Losprosjektets målgruppe. De tre første prosjektene er utviklingsprosjekter i regi av henholdsvis Nav-kontorer og Oppfølgingstjenesten. Det siste, som er gjennomført av NIFU, tar sikte på å øke kunnskapen om hvorfor ungdom velger å slutte på videregående skole.

En treårig satsing fra Nav-kontorene i 15 prosjektområder

De senere årene har det vært gjennomført en gode del forsøk på å inkludere ungdom i skole eller arbeid. Ett av disse har blitt gjennomført i regi av Nav fra 2011, i 15 ulike prosjektområder som omfattet 31 kommuner og 34 Nav-kontorer. Sentrale samarbeidsaktører har vært Oppfølgingstjenesten, skoler, tiltaksleverandører, næringsliv, barnevern og ulike kommunale instanser. Arbeidet hadde som formål å øke prioriteringen av det forebyggende arbeidet ovenfor ungdom, utvikle modeller for samarbeid innad i Nav, mellom Nav og andre tjenester, få erfaringer med koordinering, samordning og kjeding av eksisterende tiltak og virkemidler, utvikle tilrettelagte tiltak og virkemidler for ungdom, styrke Nav-kontorets oppsøkende og utadrettede arbeidet ovenfor ungdom og sikre tett individuell oppfølging og losfunksjon. Den siste målsettingen er parallell til innholdet i Losprosjektet. I tillegg ble det formulert en del lokale målsettinger.

Også dette prosjektet kan sies å falle inn under det vi over benevnte som alternative kvalifiseringstiltak.

Utviklingsprosjektet, som har bestått av en rekke lokale prosjekter, blir evaluert av Arbeidsforskningsinstituttet, som så langt har publisert to delrapporter (Frøyland, 2012; Frøyland & Fossetøl, 2014). Målgruppa er ungdom i alderen 14–25 år som blant annet står i fare for å utvikle rusmiddel- eller atferdsproblemer, eller som er i fare for å falle ut eller allerede har falt ut av videregående opplæring. Med andre ord er målgruppa delvis noe eldre enn målgruppa til Losprosjektet, og i motsetning til Losprosjektet, skulle man fokusere spesielt på unge med fare for å utvikle rus- eller atferdsproblemer. Her

var målgruppa til Losprosjektet mindre avgrenset, i det man snakket mer generelt om kontakt med barneverntjenesten.

Omtrent 1 500 unge og unge voksne hadde fått hjelp fra prosjektene da den siste rapporten ble publisert, hvorav ca. to tredjedeler unge menn. Litt over halvparten var mellom 16 og 19 år. Ca. 14 prosent var innvandrere totalt sett, men med en god del variasjon mellom prosjektområdene i forkant. Mange slet med psykiske vansker av ulik art, alvorlige eller mindre alvorlige. Nesten en av fire hadde vært i kontakt med barnevernet tidligere. Som vi vil se i kapittel 4, gjaldt dette flere av deltakerne i Losprosjektet. Noen hadde diagnoser som ADHD, andre hadde rusproblemer, noen hadde vært i behandling for dette eller andre problemer. En del ungdommer hadde motivasjonsvansker og hadde dårlige erfaringer fra skolen. De var skoleleie og ville ikke gå mer på skole.

Frøyland og Fossestøl (2014) fant at mange av de sakene som erfares som vanskeligst fra veiledernes side, dreier seg om ungdom som har rusvansker, er involvert i kriminalitet, eller har vært fulgt opp av barnevernet. En erfaring som var gjort flere steder, knyttet seg til sosialt avvikende atferd i form av vansker med å ta del i det sosiale livet i en virksomhet eller et arbeidstrenings-tiltak. Prosjektmedarbeiderne ble også utfordret når de skulle gi bistand til det de opplevde som ungdom uten «drive», dvs. ungdommer som framstod som passive, umotiverte, og med lite handlekraft. Noen informanter påpekte at det kunne være ekstra utfordringer i oppfølgingsarbeidet med noen ungdommer som kommer fra familier som over lang tid har fått sosialhjelp eller trygd. Med andre ord er rekrutteringsgrunnlaget for ungdommene som deltok i disse prosjektene ganske lik det for rekruttering til Losprosjektet.

Når det gjaldt resultater av prosjektet så langt, ser 28 prosent av deltakerne ut til å fortsette på skolen etter prosjektslutt, mens 30 prosent fortsetter i et Nav-tiltak. Sytten prosent ser ut til å være i hel- eller deltidsarbeid etter prosjektdeltakelse. Mange flere var i arbeid etter prosjektdeltakelse enn før (fra 3 % til 17 %), og mange flere var i Nav-tiltak (fra 7 % til 30 %). Så langt så det imidlertid ut som om man hadde lyktes best med de yngste når det gjelder formidling til skole eller arbeid; her var et flertall i skole eller arbeid etter prosjektdeltakelse. For de eldstes del var et mindretall i skole eller arbeid, mens halvparten hadde fortsatt i ulike Nav-tiltak.

Totalt hadde mer enn 60 prosent av ungdommene fått oppfølging mindre enn et halvt år før oppfølgingen ble avsluttet, mens et klart mindretall, omtrent en av ti, så ut til å få oppfølging mer enn ett år.

Viktige virkemidler i arbeidet med utsatt ungdom så blant annet ut til å være god forankring av arbeidet lokalt, etablering av tverrfaglige samarbeidsfora, tett oppfølging av ungdommer og skole/arbeidsplasser. Mer spesifikt dreide det seg om tett individuell oppfølging, stor grad av tilgjengelighet, relasjonsbygging og brukermedvirkning. Prosjektmedarbeiderne var ikke bare tett på og tilgjengelige også utenfor arbeidstid, noen av ungdommene ble også fulgt opp over perioder på mer enn ett år. Med andre ord beskriver Frøyland og Fossetøl (2014) en faglig tilnæringsmåte som er veldig lik det vi vil beskrive som Losmetodikken i kapittel 5.

Ny GIVs oppfølgingsprosjekt – motivasjon et viktig stikkord

Den neste studien vi presenterer, oppfølgingsprosjektet i Ny GIV (Sletten et al., 2013), er rettet mot den samme målgruppen. Evalueringen bygger på en rekke primært kvantitative data, inklusive en spørreskjemaundersøkelse der 306 unge på tiltak deltok.

Den treårige satsingen kalt Ny GIV ble igangsatt av regjeringen i 2011 for å øke andelen som fullfører og består videregående utdanning. Satsingen bestod av tre deler: statistikkprosjektet, overgangsprosjektet og oppfølgingsprosjektet. Sletten et al. (2013) er første delrapport fra NOVAs evaluering av oppfølgingsprosjektet. Dette delprosjektet retter seg mot oppfølgingstjenestens (OT) målgruppe, det vil si ungdom i alderen 15–21 år som står utenfor utdanning og arbeid. Ambisjonen var å styrke oppfølgingstjenesten og omprioritere arbeidet med målgruppen. Prosjektet hadde tre nasjonale og felles innsatsområder: (1) utprøving av opplæringsmodeller som kombinerer arbeidspraksis med læreplanmål, (2) styrking av samarbeidsmodeller mellom blant andre OT, Nav og skolene – med en særskilt innsats rettet inn mot tidlig oppfølging, og (3) kompetanseheving for ansatte i OT (Sletten et al. op. cit:7).

Sletten et al. (2013) gir en oversikt over nye og allerede igangsatte tiltak for målgruppen for Ny GIV, og hvordan ansatte i OT, Nav og skoleledere opplever tiltakene og samarbeidet mellom ulike aktører på feltet. I tillegg gir rapporten et bilde av hvordan ungdom opplever tiltakene de deltar i og

hvordan videreutdanningstilbudet innenfor rammen av Oppfølgingsprosjektet fungerer. Her vil vi kort oppsummere hovedresultatene hva angår de to første punktene, men diskutere resultatene om ungdommene mer i detalj.

Sletten et al. (2009:8) påpeker at tiltaksinnsatsen overfor ungdom som står utenfor utdanning og arbeid er stor, og at mange av disse tiltakene har som målsetting å heve ungdommenes formelle kompetanse. Videre er langt de fleste tiltakene et samarbeid mellom flere aktører. Det skjer som oftest mellom OT og Nav, og ansatte i de to etatene er i stor grad fornøyd med hvordan samarbeidet fungerer. Kartleggingen peker for det tredje på at prosjektet så langt har hatt størst betydning for samarbeidet mellom de aktuelle aktørene.

Hva så med ungdommenes vurdering? Spørreundersøkelsen til ungdom som deltar i tiltaket viste at de fleste ble med fordi de trodde det ville øke sjansen deres til å få jobb. Samtidig har relativt mange deltatt fordi de ønsker å gjennomføre videregående opplæring. Hver tredje av de 306 ungdommene hadde deltatt i tiltak som understøttet skolefaglige kvalifikasjoner. Mer enn halvparten opplevde at tiltaket var et skritt på veien i retning av å fullføre videregående opplæring.

Det var en overvekt av gutter (65 %) blant ungdommene som deltok i oppfølgingstiltakene, altså en noe høyere gutteandel enn i Losprosjektet. De fleste var i alderen 17–21 år, så følgelig var det relativt færre blant de yngste. Nesten ni av ti var født i Norge, som i Losprosjektet. Knapt 40 prosent oppga at de bodde sammen med begge foreldre, noe som var litt flere enn i Losprosjektet. Ungdommene i tiltak opplevde at de hadde venner og noen å betros seg til, som i Losprosjektet. De fleste mente at de hadde god helse, men spørreundersøkelsen omfattet ikke mer inngående spørsmål om psykiske og fysiske problemer. Men ungdommene i Oppfølgingsprosjektet liknet dem som var med i Losprosjektet på flere måter, samtidig som de mottok litt annerledes tiltak fordi de ulike tiltakene enten er arbeidsrelatert, skolerelatert eller både skole- og arbeidsrelatert. Selv om Losprosjektet var fokusert på at ungdommene skulle inn i eller opprettholde utdanning eller arbeid, var ikke prosjektet i seg selv et skole- eller arbeidsmarkedstiltak.

Ungdommene var gjennomgående fornøyd med de i alt 28 tiltakene de hadde deltatt i fordelt på ni fylker. De var aller mest fornøyd med lederne i

tiltakene og det sosiale samværet med jevnaldrende. En klar majoritet var også fornøyd med det de hadde lært.

Åtte av ti trodde det skulle bli lettere å få jobb, seks av ti hadde fått mer orden på livet og halvparten hadde blitt mer motivert for videregående opplæring. Når standpunktet «svært fornøyd» ble analysert i forhold til ulike kjennetegn ved ungdommene, var det ingen systematiske forhold av betydning, heller ikke at ungdommen var motivert. Ellers viste det seg at de yngste ungdommene i større grad enn de eldste mente at de hadde blitt mer motivert for å gjennomføre videregående skolegang, mens de eldste i større grad mente at tiltaket ville gjøre det lettere for dem å få jobb. Det var også en tendens til at de som hadde jobb eller skoleplass i tiden før tiltaket opplevde at det å delta hadde gjort dem mer motivert for videregående skole eller arbeid enn de som hadde vært helt utenfor – men det gjorde ingen forskjell om de hadde vært utenfor kortere eller lengre tid. Det var heller ingen systematiske forskjeller i vurderingene mellom gutter og jenter, eller etter hvordan de vurderte helsen sin (Sletten et al. 2013:84-86).

Det var verdt å merke seg at ungdom som hadde vært lenge utenfor opplæring eller arbeid (ett år eller mer) klart oftere ønsket å jobbe framfor å fullføre videregående. Videre var deltakelsen langt sjeldnere motivert av å gjennomføre videregående opplæring og langt oftere motivert av utsikten til å få jobb eller få orden på livet.

Med andre ord understreket også ungdommene som deltok i Oppfølgingsprosjektet, betydningen av en god relasjon til voksne i prosjektet. Sletten et al. (2009) analyser viser også betydningen av å tenke fleksibelt i forhold til ungdommers alder, i forhold til at skolegang kan bli en relativt mindre motiverende faktor med alder mens arbeid øker sin betydning. Dette kan komme i konflikt med dagens vektlegging av å fullføre videregående skole og eventuelt høyere utdanning før man tar sikte på varig tilknytning til arbeidslivet. Dessuten var det en viktig understreking at ungdommers motivasjon også påvirkes av hvor lenge de har vært utenfor skole eller arbeid, på den måten at skole også da får mindre betydning over tid. Sett i sammenheng med at dette er ungdom som ofte har langvarige erfaringer med å ikke få til skolen, er det sannsynligvis å forvente at andre ting kan få større betydning.

Med de unge selv som utgangspunkt: Hverdagsliv og drømmer

Hovedformålet til studien til Thrana et al. (2009) var å bidra til å øke kunnskapen om ungdom i Norge i dag som står utenfor ordinær opplæring og arbeid¹⁰. Utgangspunktet var ungdommers medvirkning og deres kompetanse på det å være ung og utenfor arbeid og opplæring, og kunnskapen som ble generert med dette utgangspunktet skulle i neste omgang brukes til å utvikle arbeidsformer rettet mot denne målgruppen. Derfor var unge sentrale informanter i tillegg til ansatte i Nav og Oppfølgingstjenesten (Thrana et al., op. cit: 5-6). Prosjektet omfattet fire caseområder med ulike, geografiske og levekårsmessige kjennetegn, med utgangspunkt i Oppfølgingstjenesten på hvert sted. Til sammen ble 57 unge intervjuet, samt ti ansatte i Nav og oppfølgings-tjenesten. Målgruppen omfattet unge i alderen 16–25 år, det vil i all hovedsak si samme aldersgruppe som deltakerne i Losprosjektet og de to prosjektene vi presenterte over. Hovedproblemstillingen var hvordan ungdom som står utenfor skole og arbeid opplever sin hverdag og livssituasjon, og hvilke tilbud ungdommene mener de har behov for ut fra deres situasjon.

Thrana et al. (op cit) påpeker at avbrudd fra skolegang, eller det de kaller avvik fra forløpsnormen, ofte ikke har entydige forklaringer. De fant dårlige skoleprestasjoner og svake karakterer, som kunne føre til problemer med å henge med så vel som å komme inn på ønsket studieretning. Årsakene til dårlige skoleprestasjoner er på sin side sammensatte. De kan skyldes prioriteringer av andre aktiviteter fra ungdommenes side, lese- skriveproblematikk som har ført til manglende faglig grunnlag over tid hvis ungdommene ikke har fått nødvendig hjelp. For andre kan dårlig fysisk og psykisk helse føre til mye fravær og store kunnskapshull, foruten problemer med å mestre sosiale situasjoner på skolen. For flere kom i tillegg en turbulent oppvekstsituasjon med skilsmisser, mange flyttinger, rus i hjemmet og for tunge omsorgsoppgaver.

Forfatterne beskriver med andre ord forhold som er vanlige å assosiere med risiko for å prestere dårlig på skolen og eventuelt falle ut av skolegang, og som også stemmer bra overens med det vi vet om ungdommene som deltok i Losprosjektet. Noe annet er heller ikke å forvente. Nettopp derfor er det av

¹⁰ Studien inngikk i den større satsingen «Unge utenfor», som også var støttet av BLD.

betydning å lytte til hva ungdommene selv foreslo som fornuftige tiltak, kombinert med refleksjonene til forskerne som gjennomførte studien.

For det første understreker forfatterne at beskrivelsene av ungdommenes hverdagsliv viser at de ikke kan puttes inn i en sektor og på den måten får et «riktig» tiltak som skal få dem tilpasset til utdanningssystemet eller arbeidslivet (Thrana et al., op. cit:140-141). For det første handler livene til ungdommene om langt mer enn dette, det vil si en lang rekke dimensjoner som påvirker skolegang eller arbeid. I tillegg kommer da at mange av de unge vi her snakker om, allerede har mange års erfaring fra grunnskolen med ikke å fikse skolegangen, som igjen bidrar til å skape ungdommenes identitet som en som ikke passer inn og en som ikke får det til. Det som blir nødvendig, er da å bidra til å omskape ungdommenes identitet til en som mestrer og får det til, og det blir sentralt å finne eller hjelpe ungdommen med å definere områder hvor de opplever eller over tid kan oppleve mestring. I tillegg kommer tidsdimensjonen – det kan sies at ungdommens livsløp kommer på kant med systemets plan for ungdommens karriereforløp.

Akkurat dette er et spørsmål som har opptatt mange forskere på området unge og overganger. I det ene ytterpunktet har vi forfattere som Arnett (2002), som satte ord på en betegnelse han kaller «emerging adulthood». Termen beskriver unge voksne, gjerne fra middelklassen, som tar seg tid til en forlenget ungdomstid før de etablerer seg med utdanning og arbeid. Dette impliserer et valg – at de unge voksne kunne prioritert annerledes og etablert seg tidligere. I det andre ytterpunktet har vi unge voksne med barnevernserfaring, der deres overgang til voksenlivet ofte beskrives som «compressed and accelerated» (Stein, 2006). Dette innebærer at overgangen til voksenlivet må gjennomføres på kortere tid enn blant ungdom flest, gjerne allerede fra 18–19-årsalderen, samtidig som de unge mangler nødvendig støtte og ressurser i større grad enn andre. For disse ungdommene er det ikke snakk om et valg, men om en nødvendig overgang som de møter på ulike måter avhengig av egne forutsetninger og ressurser. Selv om bare en liten andel av ungdommene i Losprosjektet hadde vært plassert utenfor hjemmet, hadde fire av ti hatt kontakt med barneverntjenesten. Og flere hadde andre problemer som også kan

vanskeliggjøre overgangen til voksenlivet, som lese- og skrivevansker, funksjonsnedsettelse, psykisk helseproblemer og rusproblemer (Osgood et al., 2005).

Ungdommene som ble intervjuet i Thrana et al. (2009:140), kom med flere ulike råd og forslag, som på ulike måter viste ungdommenes kompetanse og innsikt i det å være i en situasjon utenfor ordinært arbeid og opplæring. Det ungdommene trakk fram som god og hensynsfull hjelp, var møte med voksne som de hadde fått en god relasjon til og som hadde «guidet» og veiledet dem i hjelpesystemene. Det dreide seg om voksne som var tilgjengelige og lette å kontakte. De voksne kunne imidlertid være ansatt mange steder, også barneverntjenesten. Hovedsaken var hvordan de voksne var – slik at ungdommene kunne ha både gode og dårlige erfaringer på tvers av tjeneste. Med andre ord framhevet ungdommene i Thrana et als (op. cit) studie det samme som losene poengterer som viktig i vår evaluering, og som også understrekes i forskning om mentorvirksomhet (jf. kapittel 2). I tillegg kommer det forfatterne selv poengterer som fleksibilitet og skreddersøm.

En nærmere studie av «bortvalg» – ungdom som velger å slutte på videregående opplæring

Markussen og Seland (2012) undersøkte bortvalg ved de videregående skolene i Akershus fylkeskommune i skoleåret 2010–2011. Dels ble relevante registerdata analysert, og dels ble det gjennomført intervjuer med i alt 234 Akershus-elever som hadde sluttet denne tiden. Her vil vi presentere resultater fra intervjuene, fordi disse gir innsikt i faktorer som påvirker beslutningen om å slutte (velge bort skolen).

Målsettingen med undersøkelsen var todelt. For det første skulle man undersøke om forhold som kunne forklare bortvalg på de enkelte skolene varierte, slik at kunne gå an å definere ulike måltall for gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse for de videregående skolene i Akershus. For det andre ønsket man altså å finne ut hvordan elevene selv og skolene de hadde sluttet fra forklarte bortvalget, for å utvikle en dypere forståelse av årsaker til disse handlingene (Markussen & Seland 2012:7).

Hovedinntrykket er at årsakene til skoleslutting ofte vil være svært sammensatt, og at opplysningene fra skolene og fra elevene gjerne kunne

utfylle hverandre. For eksempel kunne skolene ha opplysninger om elevene om problemer eller vanskelige hjemforhold som elevene ikke nevnte selv, og formidlingene av disse ble en del av skolenes fortolkninger av elevenes valg om å slutte.

Markussen og Seland (2012:34ff) fant i alt tolv ulike årsaker som kunne forklare elevenes valg om å slutte. Disse kunne opptre hver for seg eller i kombinasjon, og ble kategorisert som enten skolerelaterte eller ikke skolerelaterte. I tillegg kom at noen få elever, færre enn fem, valgte bort skolen på grunn av mer attraktive karriereveier, mens det for andre elever ikke var mulig å finne fram til årsakene.

Skolerelaterte årsaker:

- Eleven hadde gjort ett eller flere feilvalg i utdanningen
- Eleven var skolelei/hadde lav motivasjon/konsentrasjonsproblemer
- Eleven hadde store faglige utfordringer
- Eleven opplevde ensomhet og/eller mistriivsel
- Eleven hadde for lang reisevei til skolen

Åpenbare tilfeller av feilvalg er situasjoner der en elev opplever at forventningene han eller hun hadde til opplæringen ikke stemte selv om han eller hun har kommet inn der man ville. Dermed oppstår også lett lav motivasjon for valget, eller for utdanning i seg selv. Imidlertid kan også feilvalg være resultatet av at elevenes valgmuligheter er begrenset, slik at ingen av de tilgjengelige alternativene egentlig passer. Videre kan man se at kombinasjonen av feilvalg og skoletretthet virker sammen med elevenes kanskje svake, faglige forutsetninger for skolearbeidet, slik at opplevelsen av feilvalg blir forsterket, eller at opplevelser av feilvalg og skoletretthet skaper dårlige skolerresultater.

Det vesentlige skillet i Markussen og Seland's (op. cit.) materiale så her ut til å bestå i hva elevene foretok seg på skolen. Mange av de som ble intervjuet, var opptatt av at det var for mye «teori» i undervisningen, et fenomen som var lite definert, men som både disse elevene og mange andre stadig kommer tilbake til som et problem for elever som sliter. Dette kan tolkes som at faglige problemer blir en sentral årsak til skoleslutting, uansett om disse problemene har vært til stede over lang tid eller kommer fordi videregående opplæring

stiller andre og sterkere krav enn undervisningen på ungdomstrinnet. Slike problemer kan forsterkes av at elever ikke får riktig hjelp, og kanskje har manglet god og riktig hjelp og støtte på barne- og ungdomstrinnet også.

Omtrent hver tiende av de 234 elevene oppga at de mistrivdes på skolen. Det kunne handle om å grue seg til å være der eller til bestemte timer, fag eller prøver, om å føle seg hakket på eller mobbet av lærere eller andre elever, eller om å føle seg utenfor og annerledes. Flere av elevene snakket nettopp om å være utenfor fellesskapet, og en struktur med relativt liten tid med samme gruppe i løpet av uka kunne forverre dette.

Ikke skolerelaterte årsaker:

- Eleven var psykisk syk eller hadde psykososiale problemer
- Eleven lever under vanskelige hjemforhold
- Eleven var fysisk syk
- Eleven hadde begynt å jobbe
- Eleven hadde et rusproblem
- Eleven hadde store språkproblemer
- Eleven var gravid

Det er klart at de fleste aspekter ved elevenes bakgrunn og personlige forhold vil få betydning for hvordan eleven møter skolen og skolemiljøet, som helsemessige forhold, boforhold og eventuelt rusmisbruk. Mellom hver 11. og hver 12. elev i materialet sluttet også på grunn av fysisk sykdom, mens mellom hver fjerde og hver femte elev sluttet på grunn av psykiske problemer. I deres materiale var også psykiske problemer den hyppigste årsaken til at ungdommer sluttet. I tillegg kom altså vanskelige familieforhold, rusbruk, erfaringer med institusjonsplassering, som hver for seg eller sammen kunne bidra til at en elev sluttet.

Markussen og Seland (2013:45ff) konkluderer med at betegnelsene feilvalg eller lav motivasjon forekommer svært hyppig som årsak til skoleslutting i deres materiale, men at disse to årsakene sannsynligvis dekker over et sammensatt felt av erfaringer og problemer for elevenes del. Halvparten av alle forklaringene som ble gitt på skoleslutting gjaldt skoletrøtthet, feilvalg og psykiske problemer, enten som eneste årsak eller som del av flere årsaker.

Begrepet psykiske problemer må her forstås videre enn mer spesifikke diagnoser, og undersøkelsen kan ikke si noe om omfanget av psykiske vansker blant deres informanter. Forfatterne argumenterer for å ha et prosessperspektiv på skoleslutting, både når det gjelder hvilke årsaker som har betydning og hvordan disse varierer over tid, og når det gjelder at opplevelsen av problemene kan forsterkes over tid eller noe mer plutselig kan få avgjørende betydning. Det vil også variere hvor store og omfattende problemene er, og i hvor stor grad det har vært iverksatt tiltak i samarbeid mellom flere etater og instanser. Det er derfor nødvendig å ha i mente at beslutningen om å slutte på videregående skole kan ha komplekse årsaker, ofte med historiske røtter langt tilbake i elevenes skolegang, og at det derfor er viktig å ha en god nok beredskap av hjelpetiltak til elever som trenger det.

NIFUs undersøkelse er viktig fordi den gir et inntrykk av hva slags forklaringer ungdommer som velger å slutte på videregående skole velger. Dette er kunnskap som igjen kan brukes i samtaler med ungdom når hensikten er å motivere dem for videre skolegang, fordi det er en måte å analysere innholdet i det å gå på skolen på som igjen kan gi pekepinner om gode tiltak. Samtidig ser vi at elevene som beskrives i Markussen og Seland's studie har mange likhetstrekk med ungdommene som ble beskrevet i de to andre studiene vi har gjennomgått her, og da enten utgangspunktet er Nav eller Oppfølgingstjenesten – eller, som vi skal se, Losprosjektet. Vi har å gjøre med en gruppe ungdommer og unge voksne som enten primært har problemer med å fullføre videregående opplæring, eller som har mer omfattende problemer som også gjør skolesituasjonen for utfordrende for dem.

De to første prosjektene vi presenterte i denne delen av rapporten evaluerer også innsatser for å hjelpe disse ungdommene. Måten dette er gjort på i Losprosjektet kommer vi tilbake til i de empiriske kapitlene. I resten av dette kapitlet vil vi diskutere kort effekter av såkalte mentorordninger for utsatt ungdom. Dette er fordi mange av tiltakene som iverksettes for å motvirke at ungdom faller ut av skole og arbeid, inklusive Losprosjektet, fokuserer på betydningen av stabile voksne som kan utvikle god kontakt med aktuelle ungdommer og utvikle en en-til-en relasjon med dem over tid, for eksempel med sikte på å oppnå et mål om fortsatt skolegang. Dette gjør prosjektene til eksempler på mentorordninger, som også er evaluert i mange ulike settinger.

2.3 Effekter av mentorordninger for utsatt ungdom

2.3.1 LOSER SOM MENTORER

Som DuBois et al. (2011) påpeker, har det skjedd en eksplosjonsartet utvikling i ulike mentorprosjekter som en strategi for intervensjoner der voksne fungerer som rådgivere og støttepersoner for ungdom. Organiseringen av Losprosjektet forutsatte at ungdommene som deltok, fikk en stabil voksenperson å forholde seg til som skulle hjelpe dem med å nå både kortsiktige målsettinger og mer langsiktige målsettinger om å gjenoppta skolegang eller arbeid. Vedkommende skulle være tilgjengelige i det daglige, og relasjonen skulle vare over tid. Derfor gir det etter vårt syn mening å sammenlikne prosjektet med mentorprosjekter med ungdom i risiko som målgruppe. Samtidig er ikke Losprosjektet implementert som et mentorprosjekt, og kan derfor ikke evalueres ut fra suksessfaktorer for slike prosjekter. Litteraturen vi presenterer i denne delen av kapitlet, er primært valgt ut med sikte på å beskrive noen slike faktorer, med sikte på å få fram faktorer som kan bidra til forståelsen av hvordan Losprosjektet har fungert.

Mentorordninger brukes i en rekke ulike sammenhenger, som på skolen, i forhold til utsatt ungdom eller i arbeidslivet. Den som har en mentor kan være barn, ungdom eller voksen, og mentoren kan være jevnaldrende eller litt eldre (som i såkalt peer-to-peer mentoring der barn eller ungdom er mentorer, eller voksne er mentorer for andre voksne), eller en voksen som er mentor for et barn eller en ungdom (som i det amerikanske Big Brothers, Big Sisters, eller det norske Nattergalen (Bakketeig et al., 2011)). I Losprosjektet snakker vi om voksne fagpersoner som skal utvikle en relasjon til unge som er i ferd med å falle ut av skole eller arbeid.

Nesten uansett hva slags mentorprosjekter som beskrives, har relasjonen en målsetting. Den kan for eksempel være å hjelpe innvandrerbarn med språklig og sosial utvikling i et nytt land (Bakketeig et al., 2011), hjelpe elever i ungdomsskolen med å lære matte og naturfag («The Pimlico Connection», Goodlad, 1998), eller at en voksen person hjelper ungdom som har vært under barnevernets omsorg med overgangen til voksenlivet (Clayden og Stein, 2005).

2.3.2 GENERELLE FORUTSETNINGER

For et par år siden gjennomførte DuBois et al. (2011) en metaanalyse av i alt 73 uavhengige evalueringer av mentorprogrammer for barn og unge, publisert mellom 1999 og 2010. Hensikten var å undersøke nærmere hva slags effekter disse programmene har, og hvilke betingelser som må være til stede for at effekten kan optimaliseres.

Utgangspunktet for evalueringen var en modell som ble utviklet av Rhodes (2002, 2005). Her postuleres det at en gjensidig, tillitsfull og empatisk relasjon mellom en mentor og en ungdom for eksempel utvikles ved at man arbeider sammen om en oppgave eller en målsetting. Den positive relasjonen danner selve grunnlaget for å fremme positiv utvikling på tre områder: sosial-emosjonell utvikling, kognitiv utvikling og identitetsutvikling, som igjen virker sammen over tid. For eksempel kan det at en ungdom har positive sosiale og emosjonelle erfaringer med mentoren igjen bidra til et bedre forhold til foreldre og jevnaldrende, og i neste hånd til bedre skolerresultater eller positiv utvikling på andre arenaer. Kvaliteten på relasjonen mellom mentoren og ungdommen og det som forbinder denne med positive utfall for ungdommens del, vil igjen påvirkes av ungdommens historie, sosiale kompetanse, varigheten av relasjonen, hvordan relasjonen er lagt opp og forankret organisatorisk, og familien og den sosiale konteksten ungdommen ellers er en del av. Med andre ord postuleres det et komplisert samspill mellom ungdommen, mentoren og andre forhold, med mange ulike stier som kan påvirke utfallet for ungdommen. Dermed kan også tenkningen bak modellen sies å speile kompleksiteten i de marginaliseringsprosessene mentorordninger søker å avhjelpe.

Som også Bakketeig et al. (2011) påpeker, har det imidlertid vist seg vanskelig å evaluere effekten av mentorordninger, ikke minst på grunn av allsidigheten og kompleksiteten i dem. På den ene siden påpeker DuBois et al. (2011) at man generelt finner at resultatene av ulike evalueringer støtter antakelsen om at en mentor bidrar til bedre fungering for barn og unge når det gjelder atferd, sosial fungering, emosjonell fungering og skoleprestasjoner. Dermed kan man anta at slike programmer både kan virke fremmende og forebyggende. Men det er samtidig viktig å mane til forsiktighet. DuBois et al. påpeker blant annet at evalueringer ofte lar være å forholde seg til viktige resultater som har stor policyinteresse, (som ungdomskriminalitet, fedmeforebygging

osv.), eller om resultatene opprettholdes over tid. Mer generelt finner man dessuten stort sett moderate resultater, med relativt små forskjeller mellom grupper med og uten mentor. Dessuten varierer effektiviteten programmene i mellom, selv etter at man kontrollerer for metodologiske forskjeller i de ulike programmene. Dessuten antydet metaanalysen at effektene i stor grad avhenger av de beslutningene som tas om hvilke ungdommer og hvilke mentorer som skal delta i et program, og om hvor omhyggelig man er med å etablere en god relasjon mellom mentoren og ungdommen som forutsetning for senere valg av aktiviteter. Konklusjonen er imidlertid at det har verdi med fortsatt støtte til mentorprogrammer (DuBois et al., 2011).

2.3.3 HVA MED UNGDOM I RISIKO?

Det foreligger flere studier av mentorordninger for ungdom i risiko. For eksempel analyserte Munson og McMillen (2008) betydningen av å ha en mentor for 339 eldre fosterbarn, mens Greeson, Usher og Grinstein-Weiss (2010) diskuterer om det de kaller naturlige mentorrelasjoner kan øke ressursene blant ungdom i overgangsfasen til voksen alder, med eller uten fosterhjemserfaring. Generelt er det altså spørsmål om mentorordninger er positive for ungdom i risikosituasjoner, som ungdommen i Losprosjektet må sies å være.

Herrera, DuBois og Grossman (2013) tok utgangspunkt i at stadig flere mentorprogrammer tilrettelegges for ungdom i høyrisikosituasjoner, som de som er i fosterhjem, i fengsel, eller som har foreldre i fengsel. Som forfatterne påpeker, er det vanlig å være opptatt av disse ungdommenes situasjon på grunn av mulige, framtidige kostnader for samfunnet hvis de ikke mestrer overgangen til et rimelig velfungerende voksenliv. Men samtidig har ungdommene et stort, urealisert potensiale, og kan gi viktige bidrag til familien, nabolaget og samfunnet hvis de får tilstrekkelig støtte.

Herrera et al. evaluerte i alt sju amerikanske mentorprosjekter som var rettet mot ungdom i høyrisikosituasjoner, som alle brukte frivillige voksne som var i en-til-en relasjoner med ungdom i lokalsamfunnet. Det ble samlet inn data om risikofaktorer, utfall for ungdommen, erfaringer mentorene hadde med programmet, kvaliteten på relasjonen mellom mentorene og ungdommene og hvordan ordningen var organisert. All informasjonen ble samlet inn

ved hjelp av standardiserte spørreskjemaer. Til sammen omfattet de sju programmene vel 1 300 ungdommer mellom åtte og 15 år. Eksperimentelle metoder ble brukt i de to største programmene, mens kvasi-eksperimentelle metoder ble brukt i de resterende fem programmene. Ved en oppfølging 13 måneder etter avslutningen av mentorforholdet, fant man i den kvasi-eksperimentelle delen av evalueringen at ungdommene viste færre depressive symptomer, var mer sosialt akseptert av sine jevnaldrende, hadde større tro på at de ville mestre skolen og hadde fått bedre karakterer. Den eksperimentelle delen viste signifikante forskjeller når det gjaldt depressive symptomer og et aggregert mål på positive forandring. Dermed anses disse to resultatene som spesielt robuste, mens de to andre resultatene anses som mer moderate. Interessant nok fant man også at utbyttet av mentorprogrammene var ganske likt uavhengig av ungdommenes risikoprofil og andre bakgrunnsfaktorer.

Med andre ord indikerer evalueringen til Herrera et al. (2013) at mentorordninger kan fungere bra for ungdom i høyrisikosituasjoner. Tilsvarende fant Clayden og Stein (2005) positive resultater av en mentorordning for unge som hadde forlatt barnevernets omsorg. Her ble relasjonen mellom ungdom og mentor i 181 dyader evaluert. Evalueringen bygget på dokumenstudier og intervjuer med 17 ungdommer og deres mentorer. En viktig konklusjon var at for ungdom som forlater barnevernets omsorg, som må hankses med utfordringene som er knyttet til overgangen til voksenlivet ofte uten konsistent støtte fra sine familier, kan det å ha en mentor innebære en annerledes og komplementær relasjon til mer formell, profesjonell støtte.

2.4 Avslutning

I dette kapitlet har vi først oppsummert nyere forskning om marginalisering og marginaliseringsprosesser, for å gi et bakteppe for forståelsen av ungdommene som har deltatt i Losprosjektet. Siden temaet er marginalisering og marginaliseringsprosesser, blir det imidlertid lett et fokus på det som går dårlig, i motsetning til et fokus på ungdommenes ressurser og deres egen forståelse av hva slags situasjon de er i og hva som skal til for å endre den. Det kommer vi imidlertid tilbake til i presentasjonen av resultatene.

For det andre har vi kort presentert nyere forskning om virkningen av mentorordninger, både generelt og i forhold til ungdom i høyrisikosituasjoner.

Vi tenker at losene godt kan forstås som mentorer, i den forstand at de er tilgjengelige for ungdommene som kunnskapsrike voksne, som over tid utviklet gode relasjoner til flertallet av ungdommene de hadde med å gjøre. Dermed kan vi dra nytte av kunnskap som er utviklet om hva som skal til for at mentorprogrammer er virksomme.

3 Metode

3.1 Innledning

I dette kapitlet beskriver vi valg av metodisk tilnæringsmåte for evalueringen. For det første gjelder det hvilke metoder og verktøy som ble brukt for å samle inn data. For det andre beskriver vi hva slags metateoretiske forståelser evalueringen har bygget på.

Prosjektet ble tilrådd av Personvernombudet for forskning, og har fulgt vanlige, forskningsetiske retningslinjer i gjennomføringen. Spesielt har vi vært opptatt av å innhente aktivt, informert samtykke fra ungdommene og deres foresatte (for ungdommer som var yngre enn 16 år da prosjektet startet), og avveining av skade og nytte i måten resultatene har blitt formidlet på.

3.2 Valg av metoder i innsamlingen og analysene av data

Evalueringen har pågått nesten siden prosjektet startet, og det er brukt en rekke ulike metoder for å samle inn data: dokumentstudier, kvantitative analyser av kartleggingsdata av ungdommer og losere, analyser av rapporteringer fra losene til BLD og intervjuer med losene. Figur 3.1 (neste side) gir en oversikt over når i prosjektperioden de ulike dataene er samlet inn. Som det framgår, har en del aktiviteter pågått parallelt i tid. Videre har prosjektmedarbeiderne deltatt på de fleste samlingene i regi av BLD i løpet av prosjektperioden, både for å lære mer om prosjektet og for å presentere informasjon om evalueringen og senere noen resultater fra arbeidet.

I tillegg kommer bruk av relevante dokumenter fra BLD og fra kommunene som er samlet inn underveis, samt informasjon fra noen av prosjektlederne i kommunene. Underveis i prosjektet har NOVA også skrevet to notater til BLD med foreløpige resultater fra prosjektet, og resultatene som er formidlet her, er brukt i denne rapporten.

3.2.1 METODER

Dokumentstudier

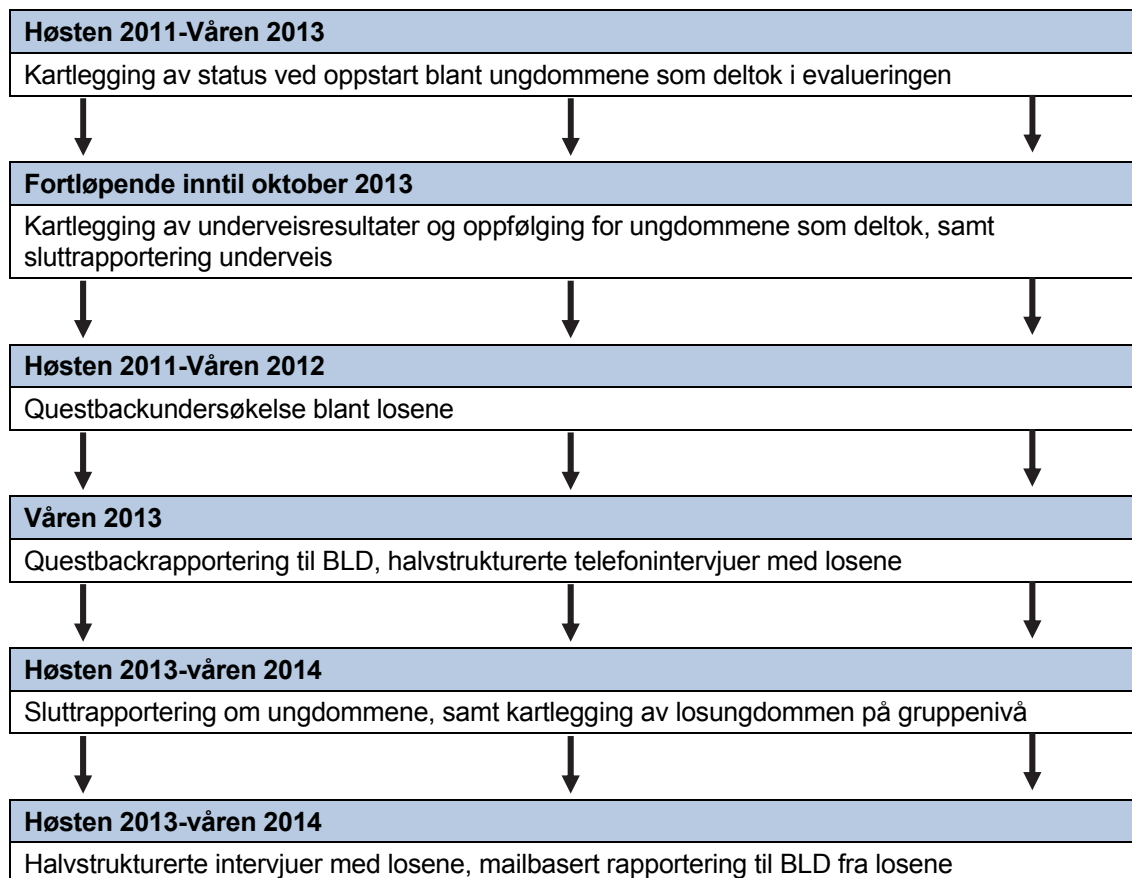
Da prosjektet startet, leste vi gjennom tilgjengelige prosjektbeskrivelser for å få et generelt inntrykk av Losprosjektet i de kommunene som deltok. Underveis

i prosjektet har vi satt oss inn i losenes rapportering til BLD og brukt dem aktivt i vår evaluering.

Kartlegginger

Evalueringen har hatt nytte av en rekke kartleggings skjemaer, særlig om de i alt 153 ungdommene som samtykket i å delta i evalueringen, men også om losene. *For det første* fylte ungdommene ut et skjema om dem selv da de først ble med i prosjektet. Her ble det stilt spørsmål om skolegang, om noen bakgrunnsdata, og videre om familiesituasjonen, eventuelle problemer, rusmiddelbruk osv. *For det andre* fylte losene ut såkalte toppskjemaer, som skulle fange opp planene for hver enkelt ungdom underveis, samt vurdering av planene, eventuelle endringer i planene over tid og losenes vurdering av hvor virksomme de ulike innsatsene hadde vært. *For det tredje* fylte losene ut såkalte sluttevalueringsskjemaer når ungdommene avsluttet sin deltakelse i losprosjektet. *For det fjerde* fylte losene ut et kartleggings skjema om deres utdanning og praksis, plassering i det kommunale tiltaksapparatet, arbeidsformer osv. da evalueringen startet. Alle kartleggings-skjemaene er tatt inn som vedlegg til rapporten.

Figur 3.1: Tidslinje for innsamling av de ulike datakildene til evalueringen

Halvstrukturerte intervjuer

Losene ble intervjuet med halvstrukturerte intervjuguider våren 2013 og høsten 2013 / våren 2014. Hensikten med intervjuene var å følge opp losenes vurderinger av ungdommenes situasjon og utvikling, og deres vurdering av egen arbeidssituasjon og prosjektorganiseringen.

Datamaterialet i sin helhet

Alt i alt har evalueringen fått tilgang til et ganske omfattende materiale om losene og deres vurderinger i løpet av prosjektet, og om situasjonen til ungdommene som samtykket i å delta i evalueringen. I tillegg samlet vi inn noe kunnskap på gruppenivå om ungdommene som deltok.

3.2.2 DATAANALYSER

Både kvantitative og kvalitative analysemetoder ble brukt i evalueringen. De kvantitative dataene ble analysert med deskriptive metoder som frekvensfordelinger og krysstabuleringer, og signifikanstesting ble brukt der det var mulig. Imidlertid var det få observasjoner i de enkelte cellene, parallelt med ganske stor heterogenitet innad i hver enkelt celle, slik at det sjelden ble statistisk signifikante resultater av disse analysene. Vi vet ikke om flere slike sammenhenger hadde vist seg med et større antall observasjoner. De kvalitative dataene ble lest gjennom flere ganger og kategorisert i henhold til dimensjoner som framtrådte som viktige i løpet av prosessen, sett i sammenheng med målsettingene med evalueringen.

3.3 Deltakelsesprosjenter og datakvalitet

3.3.1 DELTAKELSESPROSENTER

Vi starter med å anslå antallet unge som deltok i Losprosjektet i kortere eller lengre tid. Tidligere har vi forutsatt at rundt 400 unge deltok, men her vil vi vise hvordan vi kom fram til akkurat det antallet.

Tabell 3.1: Antall deltakere i Losprosjektet i løpet av prosjektperioden

Kommune	Antall kartlagt*	Kommune	Antall kartlagt
Alta	35	Kragerø	21
Arendal	17	Oslo	57
Askim	20	Porsgrunn	19
Bamble	28	Skien	22
Bergen	29	Trondheim	37
Fredrikstad	34	Vadsø	12
Hamar	32	Ålesund	20
Kongsvinger	16	Totalt	399

* For Altas del foreligger bare informasjon til BLD våren 2014. For Askims del mangler informasjon fra en tidligere los som sluttet høsten 2013, men losen vi intervjuet antar at prosjektet har arbeidet med ca. 20 ungdommer.

I tillegg foreligger det informasjon om ytterligere ti ungdommer uten at deres kommunetilhørighet er oppgitt, og uten at det har vært mulig for oss å finne ut hvor de kommer fra på tross av flere forsøk. Dermed mangler opplysninger om dem nå i sluttfasen. Sannsynligvis dreier dette seg om ungdommer som har vært innom Losprosjektet ganske tidlig i prosjektperioden. Et totalt antall på *litt i overkant av 400 ungdommer* anses dermed som realistisk. Av disse har et varierende antall deltatt i ulike deler av evalueringen (tabell 3.2):

Tabell 3.2: Antall ungdom som deltok i de ulike delene av evalueringen

	Evaluerings- skjema fra Losene	Om Los- prosjektet Oppfatninger fra ungdommene	Ungdom i grunnskolealder Info fra ungdommene om dem selv	Ungdom over grunnskolealder Info fra ungdommene om dem selv	Slutt- evaluering Fylt ut av losene
N	131	148	82	71	98

Evalueringsskjemaene ble fylt ut av losene underveis, og ofte ble flere skjemaer fylt ut per ungdom. Det kom an på hvor lenge ungdommene deltok i prosjektet, og i hvor stor grad planene for ungdommene ble endret underveis som følge av at ungdommenes situasjon endret seg. Informasjon fra ungdommene om Losprosjektet dreide seg om hva de syntes om prosjektet, hvordan de ble kjent med prosjektet osv. Informasjonen fra ungdom i og over grunnskolealder dreide seg så om egen bakgrunn, forholdet til skolen, til foreldrene, bruk av alkohol, kriminalitet osv.

Det er verdt å merke seg at det i mange tilfeller ikke er snakk om de samme individene. For eksempel har vi *både* evalueringsskjema og slutt-evalueringsskjema fra losene for totalt 74 enkeltpersoner. Vi har imidlertid ikke muligheter for å sammenlikne svar fra losene med svar fra ungdommene på individnivå. Videre er ikke alle skjemaene fullstendig utfylt, hvilket gir noe lavere antall i tabellene som følger i resten av kapitlet.

Med andre ord har vi flest skjemaer fra ungdommene selv, henholdsvis 148 og 153. Det gir en svarprosent på henholdsvis 37 og 38 gitt 400 deltakere. Evalueringsskjemaene fra losene omfatter 33 prosent, mens sluttevalueringen bare omfatter 25 prosent. Etersom svarprosenten er så vidt lav, samlet vi også inn en del informasjon på gruppenivå om samtlige deltakere i prosjektet for å kunne få fram noen vurderinger av deltakergruppa mer generelt.

Vi har signifikanstestet resultatene av ulike sammenlikninger innen gruppen ungdommer som deltok i evalueringen. Stort sett var det ingen signifikante forskjeller. Hvis noen forskjell var signifikant, var den vanligvis på .05 nivå. Når det står i teksten at en forskjell er signifikant, innebærer det dette signifikansnivået. Når det ikke står noe i teksten om signifikans, er ikke resultatene signifikante.

Når det gjelder losene, har vi intervjuet samtlige med unntak av en los i 2013 og tre loser i 2014. Samtlige loser fylte ut rapporteringsskjemaet til BLD i 2013, og flertallet fylte ut de nettbaserte spørsmålene fra departementet i 2014.

3.3.2 VURDERING AV DATAKVALITETEN

Evalueringsutvalget i forhold til samtlige deltakere i Losprosjektet

I rapporteringen til BLD i 2013, oppga kommunene et samlet deltakerantall på 378 ungdommer. Av disse var 211 (56 %) gutter. I evalueringen var så vidt over halvparten (53 %) gutter av de som oppga kjønn. Her er med andre ord de to utvalgene ganske like.

Når det gjelder alder, var det samlede antallet som ble oppgitt i rapporteringen til departementet i 2013 av en eller annen grunn litt høyere enn deltakerantallet som ble oppgitt (BLD 2013:33). Vi vet ikke hvordan denne forskjellen har oppstått. Men med utgangspunkt i disse tallene, finner vi en del forskjeller mellom evalueringsutvalget og hele utvalget.

Tabell 3.3: Alder på evalueringsutvalget (n=104) og hele utvalget (n=402)

	Evalueringsutvalget		Alle i Losprosjektet	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Under 16 år	54	52	114	28
16–19 år	40	38	224	56
20 år og eldre	10	10	64	16

Merk at vi i evalueringsutvalget har tatt utgangspunkt i skoleår, slik at det er 16-åringene både blant dem som går i grunnskolen og på vgs. Her ser vi at andelen av de yngste er mye høyere i evalueringsutvalget enn i hele utvalget (52 versus 28 %), mens andelen i videregående skolealder har vært tilsvarende høyere i hele utvalget enn i evalueringsutvalget. Forskjellen er ikke like stor når det gjelder de aller eldste. I tillegg var andelen gutter noe lavere i evalueringsutvalget (50 versus 56 %), mens andelen med innvandringsbakgrunn var ganske lik (18 og 21 %).

Det at deltakerne i evalueringsutvalget var så vidt mye yngre, kan nok tilsi at de var mindre belastet enn utvalget som helhet. Derfor ble det også ansett som viktig å samle inn en del data på gruppenivå om alle deltakere i Losprosjektet, noe som også får fram at utfordringene har vært større for de eldste ungdommenes del. Det har også vært vanskeligere å involvere foreldrene, noe som ble ansett som svært viktig for de yngstes del.

Fordi evalueringsutvalget ble så vidt lite, har vi ikke gruppert deltakerne etter alder og kommune. Dette er også for å begrense mulighetene for såkalt bakveisidentifisering i presentasjonen av data og resultater. Fra oversikten over alle deltakerne i Losprosjektet fra 2013 vet vi imidlertid at det var ganske store forskjeller mellom de 15 kommunene på dette punktet (BLD, 2013:33). Ikke mer enn fire av kommunene fulgte opp flere unge over grunnskolealder, og hovedtyngden lå stort sett på de mellom 16 og 19 år. Dermed må vi også regne med i hvert fall en viss variasjon mellom kommunene avhengig av hvor tyngdepunktet har vært aldersmessig. For eksempel vil samarbeidet med Nav ha vært ekstra viktig for kommuner med mange deltakere mellom 19 og 22 år. På den andre siden vil samarbeid med de foresatte ha vært ekstra viktig å satse på for de yngste.

Vurdering av datakvaliteten og nødvendige forbehold

Vi fant få signifikante forskjeller mellom de som deltok i evalueringen. En årsak til dette kan være at gruppene er for små, kombinert med at den indre variasjonen i undergruppene er stor. Dermed kan vi ikke trekke den konklusjonen at det *ikke* er systematiske forskjeller innad i gruppa med ungdommer som deltok i Losprosjektet. Vi ville selvsagt gjerne hatt høyere deltakelsesprosent blant ungdommene som deltok i evalueringen, og mer fullstendige data for de som deltok. Resultatene hadde også vært mer generaliserbare hvis deltakerne i evalueringsutvalget hadde vært mer representative for deltakerne som helhet. Samtidig er det vår vurdering at vi har fått mange gode data om både ungdommene, losene og ikke minst om losenes arbeid med ungdommene. Vi har også søkt å kompensere delvis for den lave deltakelsesprosenten ved å stille losene spørsmål om deltakerne på gruppenivå. Svarene kan selvsagt ikke tilbakeføres til individnivå, men gir likevel et oversiktsbilde av hvem ungdommene som deltok i Losprosjektet, var.

Som Markussen og Seland (2012) påpeker, finnes det to strategier for å forhindre at konklusjoner og generaliseringer fjerner seg uforholdsmessig langt fra datamaterialet. Den ene dreier seg om å kontrollere sammenfatninger og hypoteser som dannes underveis i analysene. Den andre handler om å kontrollere de samme hypotesene mot tidligere forskning og foreliggende teori som kan bidra til å forklare funnene. Vi har bestrebet oss på å gjøre begge deler i våre analyser. Som vi så i kapittel 2, er det også åpenbart at Losprosjektet stort sett har truffet den samme målgruppa som en rekke andre innsatser for unge som enten har falt ut eller er i ferd med å falle ut av skole og/eller arbeid. Dessuten så vi likhetspunkter til innsatsen i andre, nyere tiltak. Dermed kan også konklusjoner som trekkes om Losprosjektets effektivitet i forhold til mer langsiktige målsettinger (jf. kapittel 6) sammenholdes med konklusjoner på tidligere evalueringer av innsatser overfor samme målgrupper.

Oppsummeringsmessig vil vi understreke at ett viktig forbehold når det gjelder generaliserbarheten av resultatene på individnivå, nemlig at *deltakerne i evalueringsutvalget var yngre enn deltakerne i Losprosjektet i sin helhet*. Som nevnt tidligere i dette kapitlet, innebærer dette sannsynligvis at evalueringsutvalget samlet hadde vært utsatt for noe færre belastninger, selv om det vil være variasjoner i begge utvalg. Dessuten kan det tenkes at losene vil ha vært

mer fokusert på samarbeid med foreldrene enn det som gjaldt særlig den eldste delen av deltakerne.

Det er også ett viktig forbehold som gjelder *kortsiktige versus langsiktige resultater*. Som vi vil se, er det ikke tvil om at det var mange kortsiktige, positive resultater for deltakerne i Losprosjektet, som vi også har sett i andre, liknende innsatser. Samfunnsøkonomiske analyser bygger derimot på langsiktige, mer målbare resultater i form av avsluttet videregående utdanning, å være i arbeid over en viss tid, å ikke være avhengig av offentlige ytelser osv. Med unntak av noen få deltakere som var eldre da Losprosjektet startet, og som nådde denne typen mål i løpet av prosjektperioden, kan vi ikke si noe om langsiktige resultater for flertallet av deltakerne. Dette ville tilsagt at deltakerne ble kontaktet igjen om et par år, og at man tok høyde for livshendelser og andre påvirkninger som kan ha kommet til i mellomtiden. Dessuten er det ikke mulig å vite hva slags effekter det har for de ulike deltakerne at prosjektet opphører, og om det vil vise seg forskjeller her ut fra deltakernes alder, problembelastning eller tilgangen til tilsvarende opplegg etter prosjektperioden.

På individnivå har evalueringen av Losprosjektet båret preg av et fokus på mikrodata heller enn på de store linjene. Dette har gitt mye og detaljert informasjon fra losene om ungdommenes utvikling i løpet av prosjektperioden, som får fram variasjonsbredden både når det gjelder problematikk og resultater. Derimot har det ikke vært innenfor dette prosjektets rammer å innhente mer «harde» data som karakterer (utover det ungdommene selv oppga i starten), oversikter fra Nav osv. Det har heller ikke vært innenfor dette prosjektets rammer å innhente synspunkter fra ungdommenes foreldre eller lærere, eller å be ungdommene evaluere prosjektet når det skulle avsluttes. Dessuten har vi ikke en systematisk oversikt over hvor mange andre tiltak ungdommene kan ha deltatt i mens Losprosjektet pågikk, eller hvilke andre forhold som eventuelt kan ha påvirket utfallet for hver enkelt. Dessuten er flertallet av prosjektdeltakerne for unge til at det har vært mulig å få oversikt over hvor mange som vil fullføre videregående skole enten innen rimelig tid eller på litt lenger sikt.

Presentasjonen av resultater vektlegger derfor status her og nå, og nokså detaljerte analyser av det losene faktisk har gjort sammen med ungdommene og hvorfor. Gjennom slike analyser på mikronivå får vi samtidig fram variasjonen i losenes innsats, og graden av fleksibilitet og «skreddersøm» som har vært mulig å få til.

3.4 Kritisk realisme som evalueringsteoretisk utgangspunkt

De senere årene har man i tiltakende grad blitt opptatt av hvordan ulike innsatser virker («what works»), både på individ- og på samfunnsnivå. Det overordnede spørsmålet blir da hvordan man som evaluator skal definere «virkning», og i hvor stor grad det er mulig å fastslå om aktuelle tiltak faktisk virker. Dette ses i sammenheng med at det offentlige bruker store summer på helse- og sosiale tjenester, og det er viktig å kunne legitimere tiltak med at man får noe igjen for satsingen. Derfor også en økende interesse for samfunnsøkonomiske kost-nytte analyser når nye tiltak skal iverksettes.

Evalueringen av Losprosjektet dreier seg for det første om i hvor stor grad og på hvilke måter prosjektet har positive effekter for ungdommene som har deltatt. Den overordnede målsettingen var at ungdommene skulle stå bedre rustet i forhold til skole og arbeid. Prosjektet var blant annet begrunnet med hva som syntes virksomt i tidligere, norske prosjekter (for eksempel Follesø et al., 2011; Kristiansen og Skårberg, 2011; Thrana et al., 2009), som igjen passer godt over ens med resultater fra annen forskning. Vi ville derfor forvente at evalueringen viste mange av de samme, virksomme faktorene. Som vi vil se, viste dette seg også å være tilfelle ut fra de dataene vi samlet inn. Men Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) kan sies å ha hatt mer ambisiøse målsettinger for effekten av Losprosjektet, særlig når det gjelder system- og samfunnsnivåene. I målsettingene for prosjektet, som vi gjenga i kapittel 1, brukes begreper som at prosjektet skal «føre til», «bidra til», «gi resultater», og «danne grunnlaget for», om det som egentlig er omfattende system- og samfunnsmessige mekanismer knyttet til egnede arbeidsformer for målgruppen så vel som til videre, nasjonal innsats. I denne delen av kapitlet ønsker vi derfor å diskutere hva som kan være en nyttig, evalueringsteoretisk innfallsvinkel til den typen evalueringer vi her snakker om. Vi har valgt en innfallsvinkel som kalles realistisk evaluering (Bredgaard et al., 2011) eller kritisk realistiske evalueringer (Blom og Morén, 2009).

3.4.1 HVA INNEBÆRER ET KRITISK, REALISTISK UTGANGSPUNKT?

Bredgaard et al. (2011:4) evaluerte en rekke ulike aktiveringstiltak for arbeidsledige i Danmark. De viser til dagens store interesse for å skape evidens om hva som virker, her som aktiveringstiltak, ved hjelp av kontrollerte forsøk med

eksperimentell- og kontrollgrupper. Som forfatterne påpeker, er det imidlertid vanskelig å bruke kontrollerte forsøk til å undersøke mer sammensatte og komplekse intervensjoner. I tillegg kommer at både kontrollerte forsøk og effektevalueringer ofte viser gjennomsnittsvurderinger, som dekker over varierende effekter for ulike innsatser og målgrupper. Generelt kan man si at mer eksperimentelle tilnærminger, som ofte brukes for å konkludere i forhold til om effekten av en intervensjon er evidensbasert, forutsetter en klart avgrenset intervensjon i forhold til et klart avgrenset problem (Backe-Hansen, 2009; Blom og Morén, 2009).

Selv om Losprosjektet i utgangspunktet var relativt klart avgrenset i den forstand at de 15 kommunene skulle organisere arbeidet ved hjelp av en egen los, var likevel ikke intervensjonen klart avgrenset. Det varierte for eksempel om losene arbeidet i hel eller delt stilling, hvordan losene var forankret, hvor mange ungdommer de hadde ansvaret for på en gang, og om tyngdepunktet var blant de yngre eller eldre i målgruppen. Dessuten var ikke problemet klart avgrenset selv om målgruppen hadde problemer i forhold til skole eller arbeid. Det ble skapt et rom for variasjon fordi aldersspennet for målgruppen var ganske vidt, og ungdommene både kunne være i ferd med å falle ut av skole eller arbeid eller allerede ha gjort det. Videre regnet man med at ungdommene ville ha ekstra utfordringer, men i ulik grad. Det var noen føringer når det gjaldt losenes arbeidsmetode, knyttet til fleksibilitet og tilgjengelighet for ungdommene. Men arbeidet med målgruppen var ikke manualisert på noen måte, som det for eksempel var da mentorprosjektet Nattergalen ble implementert blant barn i barneskolealder (Bakketeig et al., 2011).

Evalueringen av Losprosjektet innebar derfor en evaluering av det Beazley et al. (2009) kaller «a messy, real world». Etter Bredgaard et al. (2011:4) oppfatning gir realistiske evalueringer en mulighet for å trenge dypere inn i hva som virker for hvem, hvorfor og hvordan, i stedet for det mer generelle «hva virker». De argumenterer for at metoden er velegnet for å kartlegge og dokumentere de mekanismene som forbinder innsatser og målgrupper med bestemte resultater. Videre er metoden velegnet til å tydeliggjøre og evaluere delmål som er forutsetninger for å nå resultater, særlig når det gjelder personer med mer komplekse og sammensatte problemer (i deres evaluering: problemer utover arbeidsledighet). Med andre ord er man opptatt av åpne «the black box»

for å undersøke og beskrive innholdet i ulike innsatser, ikke bare av hva som går forut for et tiltak og hva som følger av tiltaket (Blom og Morén, 2009).

Kritisk evaluering innebærer for det første et skille mellom mekanismer, moderatorer og delmål. En *mekanisme* vil være det som skaper en virkning, og det er fullt mulig å finne flere slike mekanismer innen ett prosjekt eller på tvers av prosjekter. En slik mekanisme som Bredgaard et al. påpeker, er relasjonsdannelse, i form av trygge og tillitsfulle relasjoner mellom unge og voksne. Den samme mekanismen påpekes i Losprosjektet. En *moderator* er en betingelse som må være til stede for at mekanismen virker. I Losprosjektet er en slik moderator at losen er tilgjengelig. Er ikke losen tilgjengelig, er det vanskeligere å bygge en tillitsfull relasjon som i neste omgang kan bidra til endringer for ungdommens del. Det vil variere hva *delmål* er, men eksempler, som vi også så mange av i Losprosjektet, kunne være å komme seg opp om morgenen, å møte presis på jobben, eller å få kontakt med psykolog (jf. beskrivelsene i kapittel 6). Med andre ord vil det være et komplisert samspill mellom forskjellige mekanismer og moderatorer, som illustrerer at vi har å gjøre med en målgruppe som kan ha mange og komplekse barrierer mot å lykkes med utdanning eller arbeid. Som Bredgaard et al. (2011:8) også påpeker, er ikke poenget at alle mekanismer og moderatorer er til stede samtidig. Poenget er at den enkeltes barrierer og utfordringer adresseres, med andre ord at det er rom for skreddersøm.

Blom og Morén (2009) bruker litt andre begreper enn Bredgaard et al. (op. cit). Disse forfatterne påpeker at man uansett vil være opptatt av sammenhengen mellom innsatser og resultat, det vil si i hvor stor grad et observert resultat skyldes tiltaket eller noe annet. Når det gjelder randomiserte, kontrollerte studier, som er gullstandarden for evidensbasert praksis, snakker man gjerne om empirisk evidens. Dette innebærer igjen en epistemologisk antakelse om at kunnskap om årsaksforhold bare kan forstås gjennom det som er empirisk iakttakbart. Dermed kan man få kunnskap om at visse tiltak og metoder er bedre enn andre med en viss sannsynlighet. Slike studier sier imidlertid ikke nødvendigvis noe om *hvordan* resultatene oppstår som en følge av innsatsene.

Selvsagt kan man også åpne den svarte boksen ved hjelp av statistiske analyser, for eksempel ulike multivariate analyser, som innebærer økt for-

klaringsverdi. Man kan for eksempel også bruke mer teoretiske tilnæringsmåter som viser hvordan ulike deler av en virksomhet henger sammen, eller undersøke betydningen av underliggende antakelser som preger virksomheter eller individer. Dette kalles også programteorier. Scriven (1994) snakker her om en «grå boks» i stedet for en svart boks fordi slike tilnæringsmåter gir en viss, forklarende kunnskap. Imidlertid påpeker Blom og Morén (op. cit) at forklaringsambisjonen kvalifiseres ytterligere innen kritisk, realistiske evalueringer på den måten at man ønsker å få innsikt i og belegge underliggende mekanismer som forklarer empiriske årsaksforhold. Hendelsene som sådanne er empirisk iakttakbare – ungdom kan faktisk komme tidsnok på skolen eller jobben over lengre tid enn han eller hun gjorde tidligere, eller skulke mindre, eller få bedre karakterer – men mekanismene som forårsaker disse resultatene er sjelden direkte observerbare. Tesen er derfor at for å kunne evaluere sosialt arbeid må man ha en begrepsliggjort forestilling eller teori om på hvilke måter innholdet i tiltakene og de kontekstuelle vilkårene har betydning for at resultatet skal oppstå. Til forskjell fra randomiserte, kontrollerte studier, snakker man her om såkalt *empirisk-analytisk* kunnskap. Det vil si teoristyrte beskrivelser av innholdet i tiltakene, de kontekstuelle forholdene og resultatene man kan observere *samt* en metateoretisk styrt analyse som får fram de underliggende mekanismene som kan forklare hvordan resultatene oppstår som følge av tiltakene og de kontekstuelle vilkårene.

3.4.2 KRITISK REALISME SOM UTGANGSPUNKT FOR EVALUERINGEN AV LOSPROSJEKTET?

Evalueringen av Losprosjektet ble ikke planlagt ut fra en kritisk, realistisk tilnæringsmåte. Men i løpet av evalueringen ble vi opptatt av om det er mulig å velge en slik innfallsvinkel for å få en bedre forståelse av kompleksiteten i et tiltak som Losprosjektet. Dette gir igjen muligheter for å diskutere forutsetninger for positive virkninger, og følgelig også gi noen innspill til videre utvikling, selv om det ikke har vært mulig å besvare alle problemstillingene BLD trakk opp i utgangspunktet.

Hva kan så være bidrag fra et kritisk, realistisk ståsted? For det første har kunnskap fra tidligere evalueringer betydning, ikke bare på grunn av de empiriske resultatene, men også på grunn av at de kan bistå med teoretisering om virksomme mekanismer og moderatorer. Hvis målet er at en ungdom skal

komme seg opp om morgenen, er det for eksempel viktigere at losen involverer foreldrene om mulig, på grunn av foreldrenes betydning for ungdom? Er det med andre ord viktig hvem som følger opp, ikke bare at noen følger opp? I Losprosjektet så vi eksempler på at foreldrene tok jobben med å få ungdommen opp, at losen gjorde det, og at foreldre og los samarbeidet.

For det andre kan tilnæringsmåten bidra til at man tvinges til å reflektere over forholdet mellom mekanismer og moderatorer i Bredgaard et al (2011) terminologi, eller mekanismer, tiltak og kontekstuelle vilkår i Blom og Moréns (2009) terminologi. Dette vil igjen gi en bedre forståelse av resultater på individnivå, som i neste omgang kan brukes som grunnlag for å generere kunnskap om detaljerte resultater for en gruppe. Hvis en ungdom for eksempel har psykiske vansker og trenger hjelp med det – skal man tenke at det er nødvendig å arbeide parallelt med skolegang eller arbeid og psykologisk hjelp, eller er det viktig å starte med den psykologiske hjelpen? Hvis slik hjelp tar tid å få, hva kan man gjøre i mellomtiden? Hva vil være gode tilnæringsmåter til å motivere ungdom til å gjenoppta skolegang eller arbeid, og hvorfor?

For det tredje vil en kritisk, realistisk tilnæringsmåte kreve at man dokumenterer sine antakelser, refleksjoner og teoretiseringer. Det er snakk om en «bottom-up» tilnærming der utgangspunktet er det vi kan kalle mikrodata, som ses i sammenheng med analytiske innfallsvinkler. Dette gir gode muligheter for å utdype og supplere analyser som gjennomføres med andre metoder.

4 Resultater om ungdommene

4.1 Innledning

I dette kapitlet presenterer vi resultater om ungdommene. Vi starter med en oversikt over belastninger blant deltakerne i Losprosjektet som helhet (del 4.2) for å få et generelt bilde. Deretter presenterer vi den langt mer detaljerte kunnskapen vi har om ungdommene i evalueringsutvalget (del 4.3). I del 4.4 presenterer vi resultater om ungdommenes tanker om å delta i Losprosjektet. I del 4.5 presenterer vi så hva som ble utfallet for ungdommenes del, før vi i del 4.6 vurderer resultatene i forhold til Losprosjektets målsettinger om resultater på individnivå.

Som vi viste i kapittel 3, bygger evalueringen på mange ulike kilder. Når det gjelder den mer detaljerte informasjon fra ungdommene selv, har vi bare opplysninger fra dem som fylte ut kartleggingsskjemaet når de først ble med på prosjektet. Disse ble supplert med en del generelle opplysninger på gruppenivå om alle ungdommene. Når det gjelder informasjon fra losene, har den blitt samlet inn på ulike tidspunkter og med ulike antall informanter. Vi vil derfor presisere hvilke datakilder vi bruker i hver del av kapitlet¹¹.

4.2 Deltakerne i Losprosjektet og evalueringsutvalget

Losene ble bedt om å gi en del opplysninger om ungdommene i rapporteringen til departementet både i 2013 og 2014. I 2014 ble også flesteparten av losene intervjuet i forbindelse med evalueringen, og stilt spørsmål om ungdommene på gruppenivå. Disse informasjonskildene danner grunnlaget for det mer generelle bildet vi vil tegne av ungdommenes belastninger, samt en vurdering av hvor representativt evalueringsutvalget er for helheten.

4.2.1 ALDER, KJØNN OG ETNISITET I HELE UTVALGET OG EVALUERINGSUTVALGET

I rapporteringen til BLD i 2013, oppga kommunene et samlet deltakerantall på 378 ungdommer. Når det gjelder alder, var det samlede antallet som ble

¹¹ Se for øvrig avsnitt 3.3.1 for en nærmere oversikt over datamateriale og deltakelsesprosenter, og vedlegg 1 der alle kartleggingsskjemaene og intervjuguidentene som ble brukt i evalueringen er samlet.

oppgitt i rapporteringen til departementet i 2013 av en eller annen grunn litt høyere enn deltakerantallet som ble oppgitt (BLD 201:33). Vi vet ikke hvordan denne forskjellen har oppstått. Men med utgangspunkt i disse tallene, finner vi særlig aldersforskjeller mellom evalueringsutvalget og hele utvalget.

Tabell 4.1*: Alder på evalueringsutvalget (n=104) og hele utvalget (n=402)

	Evalueringsutvalget		Alle i Losprosjektet	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Under 16 år	54	52	114	28
16-19 år	40	38	224	56
20 år og eldre	10	10	64	16

* Dette er samme tabell som tabell 3.3.

Som vi viste i kapitte 3, var aldersforskjellen den viktigste når vi sammenlikner alle ungdommene som deltok, og evalueringsutvalget. Dessuten omfattet evalueringsutvalget få unge med annen landbakgrunn, så vi har ikke muligheter for å analysere betydningen for dem for seg.

4.2.2 BELASTNINGER I UTVALGET SOM HELHET

Våren 2014 ble flesteparten av losene intervjuet enten ansikt til ansikt eller per telefon, blant annet for å få fram informasjon om ungdommenes erfaringer med ulike hjelpetjenester, kriminalitet osv. Svarene framgår av tabell 4.11. Opplysninger mangler helt om de ti ungdommene som ikke hørte til i noen av kommunene, og ungdommene fra Askim som var avsluttet i forbindelse med at ny los begynte høsten 2013. Merk at en ungdom godt kan ha vært i kontakt med flere tjenester. Av anonymitetshensyn har vi valgt å summere tallene fra hver enkelt kommune.

Tabell 4.2: Ulike belastninger i utvalget som helhet (n=383), antall og prosent.

	Antall kartlagt	Kontakt med barneverntjenesten¹²	Kontakt med BUP¹³	Rusproblemer¹⁴	Innlagt pga rus eller psykiatri¹⁵	Spesialskole¹⁶	Kriminalitet¹⁷
Totalt	383 (100 %)	152 (40 %)	111 (29 %)	40 (10 %)	24 (6 %)	20 (5 %)	21 (5 %)

Tabell 4.2 bekrefter inntrykket at mange av deltakerne i Losprosjektet har hatt belastninger ut over mer skolerelaterte problemer. Av de 383 personene som inngår i denne tabellen, har 40 prosent hatt kontakt med barneverntjenesten på ett eller annet tidspunkt, mens knapt 30 prosent har hatt kontakt med BUP. Det rapporteres om langt færre med rusproblemer, med innleggelse i psykiatri eller rusinstitusjon, med opphold i spesialskole eller med kriminalitet. Vi må imidlertid regne med at det er snakk om noe underrapportering, i og med at vi delvis mangler opplysninger fra noen av kommunene, og om ungdommene der det ikke var oppgitt kommunetilhørighet.

I tillegg kommer dessuten informasjon vi har fra deltakerne i evalueringen om ulike diagnoser knyttet til psykiske vansker eller lærevansker, om kontakt med PPT og OT, osv. Vi må anta at dette også vil gjelde en viss andel av ungdommene som ikke deltok i evalueringen.

Det var en god del variasjon mellom kommunene når det gjelder andelen som var registrert i de ulike kategoriene, som ikke kommer fram i tabell 4.1. Dette indikerer at målgruppen for Losprosjektet til en viss grad har endt opp med å variere mellom kommunene. En årsak til dette kan være variasjon i alderen på ungdommene som deltok i prosjektet. Jo eldre deltakere, jo høyere sannsynlighet for mer opphopning av ulike problematikk. Dessuten er det mulig at losenes tilknytning, som varierte mellom kommunene, kan ha hatt betydning. Var losene forankret i barneverntjenesten kunne det kanskje føre til flere henvisninger herfra, mens en forankring i skolen eventuelt kunne føre til flere henvisninger via skolen eller skolebaserte tiltak.

¹² Mangler informasjon fra en kommune.

¹³ Mangler informasjon fra tre kommuner.

¹⁴ Mangler informasjon fra tre kommuner.

¹⁵ Mangler informasjon fra to kommuner.

¹⁶ Mangler informasjon fra tre kommuner.

¹⁷ Mangler informasjon fra to kommuner.

4.3 Nærmere kjennetegn ved ungdommene som deltok i Losprosjektet

Denne delen av kapitlet bygger for det første på informasjon fra kartleggings skjemaet ungdommene fylte ut ved prosjektstart – hvis de samtykket i å delta i evalueringen. Her stilte vi relativt omfattende spørsmål om deres dagligliv og livssituasjon. For det andre bygger vi på rapporteringene til departementet i 2013 og 2014, NOVAs underveisrapportering fra 2013 (Backe-Hansen, 2013) og samtaler med losene våren 2014 (se figur 3.1).

Når det gjelder skjemaene ungdommene selv fylte ut, har vi opplysninger om alder og kjønn fra i alt 104 personer og om norsk bakgrunn eller innvandrerbakgrunn fra i alt 147 personer. Tabell 4.3–4.5 viser alder og kjønn på deltakerne i evalueringen ut fra alder, mens tabell 4.5 viser norsk/innvandrerbakgrunn.

Tabell 4.3 Alder og kjønn på deltakerne i evalueringen, grunnskolen, ved oppstart.

	Gutt	Jente	Total
13 år	0	1	1
14 år	5	5	10
15 år	8	10	18
16 år	14	11	25
Total	27	27	54

Det var like mange gutter og jenter i grunnskolealder, men det var en liten, ikke-signifikant forskjell i alder i den forstand at jentene var noe yngre enn guttene.

Tabell 4.4: Alder og kjønn på deltakerne i evalueringen, over grunnskolen, ved oppstart.

	Gutt	Jente	Total
16 år	4	8	12
17 år	3	5	8
18 år	5	5	10
19 år	8	2	10
20 år	5	2	7
22 år	1	1	2
24 år	1	0	1
Totalt	27	23	50

Det var bare litt flere gutter over grunnskolealder, og jentene var gjennomsnittlig ett år yngre enn guttene når de begynte i Losprosjektet. Denne kjønnsforskjellen er signifikant på .05-nivå.

Fordi evalueringsutvalget er så vidt lite, har vi ikke gruppert deltakerne etter alder og kommune. Fra oversikten over alle deltakerne i Losprosjektet fra 2013 vet vi imidlertid at det var noen forskjeller mellom de 15 kommunene på dette punktet (BLD, 2013:33). Ikke mer enn fire av kommunene fulgte opp flere unge i enn over grunnskolealder, og hovedtyngden lå stort sett på de mellom 16 og 19 år. De eldste var konsentrert i noen få kommuner.

Tabell 4.5: Om ungdommene var født i Norge eller ikke (n=147).

	Grunnskole			Over grunnskole		
	Ja	Nei, flyttet til Norge:		Ja	Nei, flyttet til Norge:	
		før 7 år	etter 7 år		før 7 år	etter 7 år
Begge foreldre født i Norge	59			50		
En av foreldrene født i annet land	9		2	8		
Begge foreldrene født i annet land	5	2	3	1	2	6
Totalt	73	2	5	59	2	6

Med andre ord var det store flertallet av ungdommene som deltok i evalueringen, i alt 90 prosent, født i Norge. I 2013 var den tilsvarende andelen i utvalget som helhet, ca. 21 prosent (BLD, 2013:32), hvorav godt over halvparten kom fra Oslo. Fra de andre kommunene hadde mellom ingen og fem ungdommer innvandrerbakgrunn.

4.4 Mer inngående om evalueringsutvalget

I denne delen av kapitlet beskriver vi evalueringsutvalget mer inngående, basert på opplysningene ungdommene selv ga da de begynte i Losprosjektet. Med unntak av karakterdata, hvor vi har fra rundt 100 ungdommer (25 prosent av utvalget), har vi her det vi vurderer som gode og utfyllende svar fra 153 ungdommer (38 prosent av samtlige deltakere i Losprosjektet).

4.4.1 SKOLESITUASJONEN

I skjemaet ungdommene selv fylte ut da de begynte i Losprosjektet ble de stilt en god del spørsmål om hvordan de hadde det på skolen både faglig og sosialt. Vi ser at ungdommene klart har fått lavere karakterer enn landsgjennomsnittet

i de fire fagene de fikk spørsmål om. Dessuten er det ganske store andeler som ikke har fått karakterer i det hele tatt (tabell 4.6).

Tabell 4.6: Karakterer ved siste karakteroppgjør (n=97-107)

	Grunnskole		Over grunnskole	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
Matematikk karakter	2,3	61	2,3	47
Norsk skriftlig hovedmål karakter	2,9	63	3,0	44
Engelsk karakter	3,2	61	2,9	42
Gym karakter	3,2	51	3,4	46

Blant ungdommene i grunnskolen svarte også omtrent 10 prosent at de ikke hadde fått karakterer i matematikk, norsk og engelsk. Enda flere, 22 prosent, hadde ikke fått karakter i gym. Over grunnskolen var andelen likere for alle fag. Her oppga i underkant av 25 prosent at de ikke hadde fått karakterer i matte, norsk eller engelsk, mens 21 prosent ikke hadde fått karakter i gym.

Vi spurte også om ungdommene hadde lese- og skrivevansker og syns- eller hørselsvansker. Av 148 ungdommer som besvarte dette spørsmålet, svarte 45 (30 prosent) at de hadde det. I tillegg oppga 28 av 152 (18 prosent) at de hadde syns- eller hørselsvansker (tabell ikke vist). I tillegg oppga 53 av 153 ungdommer (35 prosent) at de hadde fått diagnostisert psykiske lidelser som angst, depresjon, spiseforstyrrelser og ADHD (tabell ikke vist). Sistnevnte var den hyppigst forekommende.

Tabell 4.7: Har du blitt mobbet på skolen? (n=153)

	Grunnskole		Over grunnskole	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Ja	44	54	23	32
Nei	38	46	47	66
Ubesvart	0	0	1	1
Total	82	100	71	99

Andelen som svarer at de har blitt mobbet på skolen, er høyere blant dem i grunnskolealder. Dette er et vanlig resultat i undersøkelser av forekomsten av mobbing. Samtidig er andelen som oppgir at de har blitt mobbet, vesentlig høyere enn det som er vanlig å finne i kohortbaserte undersøkelser. Til sammenlikning viste analysene av elevundersøkelsen i 2012 at andelen elever

som oppga at de var blitt mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere, varierte mellom 6,8 prosent i 2012 og 7,5 prosent i 2008 (Wendelborg, 2012). Dette kan imidlertid skyldes at mobbing ikke ble definert for ungdommene i Losprosjektet, slik at ungdommene kan ha hatt en videre definisjon av ungdom enn den som brukes i elevundersøkelsene.

Av 145 ungdommer sa 108 (74 %) seg helt eller delvis enige i et utsagn om at de trivdes på skolen, mens en noe lavere andel, 68 prosent, sa seg helt eller delvis enige i et utsagn om at det er kjedelig på skolen (tabell ikke vist).

Det ligger i sakens natur at når målgruppen for Losprosjektet var ungdom som enten var i ferd med å falle ut eller allerede hadde falt ut av skole eller arbeid, må vi også forvente at relativt mange av dem får dårlige eller ingen karakterer, har lese- og skrivevansker og andre problemer, og har sosiale problemer i form av mobbing. Da blir det også interessant å spørre nærmere om ungdommenes egne opplevelser av hvorfor de har falt ut av skolen eller har mye fravær (tabell 4.8).

Tabell 4.8: Årsaker til at ungdommene ikke fortsatte i utdanningen/var borte fra skolen (n=153)

	Grunnskole	Over grunnskole
Skolelei, kjedelig, umotivert	13	12
Trives ikke/mobbing	6	5
Problemer hjemme	3	3
Sint, trist, sliten, tanker	7	1
Helseproblemer (psyk, fys)	3	12
Sover, står ikke opp	3	2
Feil linje, feil skolevalg	0	4
Dataspill	0	1
Konsentrasjonsvansker	0	2
Annet	8	14
Ubesvart	39	15
Total	82	71

Andelen ubesvart var ganske stor, nesten halvparten (48 %) av de i grunnskolealder og 21 prosent av de over grunnskolealder. De årsakene som pekte seg ut, var at ungdommene var skolelei, at de var umotivert eller at skolen var kjedelig, at de hadde helseproblemer (særlig i videregående skole) og annet. Selv om det samlet sett ikke foreligger svar fra veldig mange ungdommer her, gir de svarene vi har, gode pekepinner om hva som kan være vanskelig. De

stemmer også godt over ens med årsakene som ble oppgitt av skoleslutterne i Markussen og Seland's (2012) studie. Oversikten over hva ungdommene selv tenker så vel som opplysningene om ulike vansker, formidler dessuten et behov for sammensatte tiltak og følgelig samordning mellom flere tjenester, som igjen stemmer over ens med kunnskap fra andre forsøk (Frøyland og Fossetøl, 2014; Kristiansen og Skårberg, 2011; Sletten et al., 2013).

4.4.2 KRIMINALITET OG RUSBRUK

I alt oppga 51 av 153 ungdommer (34 prosent) at de hadde vært innblandet i kriminelle handlinger som hadde blitt meldt til politiet, flere over grunnskolealder enn i grunnskolealder. Gjennomsnittlig oppga imidlertid unge i grunnskolealder tidligere debutalder enn de som var over grunnskolealder, 13 i motsetning til 15 år, en statistisk signifikant forskjell (tabell ikke vist).

Det store flertallet av ungdommene hadde drukket alkohol, og flere over grunnskolealder enn i grunnskolealder (82 i motsetning til 68 prosent). Gjennomsnittet for debutalder var imidlertid lavere for ungdommen i grunnskolealder, 13 i motsetning til 14 år, og denne forskjellen er statistisk signifikant. Samtidig oppga de eldste et hyppigere alkoholkonsum enn de i grunnskolealder, noe som er å forvente fordi de nærmer seg alderen hvor alkoholkonsum er lovlig, og fordi eldre ungdommer gjerne vil ha bedre råd og anledning til å skaffe alkohol. Samtidig er kanskje hyppig bruk en viktigere indikator på mulig marginalisering enn debutalder i seg selv.

Tabell 4.9: Hyppighet av alkoholkonsum da de begynte i prosjektet (n=153)

	Grunnskole		Over grunnskole	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Minst en gang i uka	0	0	7	10
To til tre ganger i måneden	11	13	20	28
En gang i måneden	6	7	6	8
Noen ganger i halvåret	11	13	8	11
Sjeldent	27	33	21	30
Ubesvart	27	33	9	13
Total	82	100	71	100

Igjen var det mange som ikke svarte, særlig i grunnskolealder. Blant de som svarte, ser vi at 20 prosent av de i grunnskolealder og 46 prosent av de over grunnskolealder oppga at de drakk en gang i måneden eller oftere. Dette kan

være en indikator på et bekymringsfullt høyt forbruk i forhold til å skulle fungere på skolen eller i arbeid. Samtidig spurte vi ikke om hva eller hvor mye de drakk, bare hvor ofte, så det er vanskelig å vite hvor omfattende ungdommenes forbruk var, og vanskelig å sammenlikne resultatene med kunnskap fra andre ungdomsundersøkelser.

4.4.3 FAMILIESITUASJON OG SOSIAL STØTTE

Resultatene i denne delen av kapitlet er også hentet fra skjemaet ungdommene fylte ut da de startet i Losprosjektet. Her presenterer vi resultater om ungdommenes familiesituasjon og om opplevd sosial støtte, først om sosial støtte.

Tabell 4.10: Opplevd sosial støtte (n=150)

		Grunnskole		Over grunnskole	
		Antall	Prosent	Antall	Prosent
<i>Har du voksne som du stoler på og som vil være der for deg dersom du trenger hjelp?</i>	Ja, foreldre/foresatte	53	69	51	73
	Ja, andre voksne	17	22	14	14
	Nei, ingen	7	9	5	5
	Total	77	100	70	100
<i>Har du venner som du er fortrolig med?</i>	Ja, en	15	19	18	25
	Ja, to eller flere	59	75	48	68
	Nei, ingen	5	6	5	5
	Total	79	100	71	100

Av denne tabellen framgår det at nesten samtlige av ungdommene oppgir å ha støtte av foreldre, andre voksne og/eller venner, som de stolte på eller var fortrolige med. Nesten ingen manglet helt voksne eller venner de kunne stole på. Et flertall av ungdommene – rundt 70 prosent – svarte at dette gjaldt foreldre eller foresatte. Muligheten for sosial støtte og fortrolighet med voksne eller jevnaldrende vil ofte fungere som en beskyttende faktor mot senere problemutvikling, og kan for disse ungdommene tenkes å være en ressurs når det gjelder å ta opp igjen skole eller arbeid.

På den andre siden er det bekymringsfullt at rundt 30 prosent av ungdommene *ikke* opplevde at foreldrene kunne være til støtte for dem. Dette kan skyldes at ungdommene dette gjaldt var eldre, eller at det var vanskelige forhold i familien. Resultatet understreker imidlertid at det var viktig å undersøke hvordan ungdommenes forhold var, og deretter viktig å arbeide for å utvikle

en så god relasjon som mulig mellom ungdommene og foreldrene deres. Det var også noe losene var opptatt av, særlig over tid.

En god del av ungdommene ga også uttrykk for at det ble kranglet i familien. Til sammen oppga 36 (24 %) at det ble kranglet mye, mens 60 (39 %) oppga at det ble kranglet en gang i blant. Totalt oppga ungdommer over grunnskolealder at det ble kranglet mindre enn ungdommene i grunnskolealder gjorde (tabell ikke vist). Vi ba ikke ungdommene si noe om hva kranglene eventuelt gjaldt, eller hvor intense kranglene var. Resultatene her blir derfor en generell indikator, som kan få betydning sammen med andre indikatorer på belastninger i ungdommenes dagligliv.

En annen slik indikator er familiens økonomi. I alt oppga 25 (16 %) av de 152 ungdommene som besvarte disse spørsmålene, at familien ofte hadde økonomiske problemer. Nesten det dobbelte, 29 prosent, oppga at familien hadde økonomiske problemer en gang i blant. Denne andelen var ganske lik uavhengig av ungdommenes alder, mens andelen som oppga at familien ofte hadde økonomiske problemer var størst blant de i grunnskolealder (tabell ikke vist).

Ungdommene ble også spurt om de selv opplevde at de hadde dårlig råd. Her oppga i alt 53 av de 152 (35 %) at de ofte opplevde dette, nesten dobbelt så stor andel over grunnskolealder som i grunnskolealder. Det er å forvente at eldre ungdom har større forbruksbehov enn yngre ungdom, slik at de eldste oftere har krav som kan være vanskelige å innfri for foreldrene. I alt 48 (32 %) oppga at de hadde dårlig råd en gang i blant. Her var andelene ganske like blant de i og over grunnskolealder (tabell ikke vist). Igjen blir imidlertid dette en ganske generell indikator, ettersom vi ikke spurte om varighet av episoder med dårlig råd, eller eksemplifiserte hva dårlig råd kan innebære.

Backe-Hansen (2013:22) oppsummerte noen belastningsfaktorer blant de 128 som da var med i evalueringsutvalget. Selv om det totale antallet ungdommer som deltok i evalueringen økte noe, må vi anta at informasjonen i tabell 4.12 er ganske dekkende for hele dette utvalget.

Tabell 4.11: Bakgrunnsdata om evalueringsutvalget fra 2013 etter alder. Antall og prosent.

	Grunn- skolealder (n=68)	Prosent	Over grunn- skolealder (n=60)	Prosent
Bor sammen med begge foreldre	20	29	15	25
Flyttet en eller flere ganger i regi av barnevernet	6	9	7	12
Mottar dagpenger, sykepenger, arbeids- avklaringspenger, sosial stønad eller overgangsstønad, forsørges av samboer/ ektefelle, annet	-	-	18	30
Vært hos psykolog	14	21	14	23
Vært hos PPT	15	22	27	45
Vært i Ny Giv	12	18	3	5

Denne tabellen viser for det første at det var langt mindre vanlig at ungdommene i evalueringsutvalget bodde sammen med begge foreldre enn det som ellers er vanlig. I tillegg ser vi høye frekvenser av kontakt med psykolog og PPT.

4.4.4 OPPSUMMERING

Det ligger i sakens natur at ungdommene som har deltatt i Losprosjektet, har ulike kjennetegn som gjør at de er i risiko for å falle ut av skole eller arbeid, eller allerede har gjort det. Vi ser også at relativt høye andeler av ungdommene i evalueringsutvalget opplyste at de hadde ulike vansker. De hadde gjennomsnittlig dårligere karakterer i alle fire fag det ble spurt om, og rundt en femtedel av dem manglet karakterer i ett eller flere fag. Rundt halvparten av de i grunnskolealder og rundt en tredjedel av de over grunnskolealder opplyste at de hadde blitt mobbet på skolen. Tretti prosent hadde lese- og skrivevansker, 18 prosent hadde vansker med syn og/eller hørsel og rundt 35 prosent hadde fått diagnostisert en eller annen psykisk lidelse – her var ADHD og angst mest utbredt.

Ungdommene opplevde videre en del krangel mellom foreldrene, rundt en tredjedel opplevde at familien ofte eller av og til hadde dårlig råd, og like mange kunne oppleve at de selv hadde dårlig råd. Flertallet, i alt 90 (59 prosent) hadde dessuten hatt kontakt med barneverntjenesten, flest blant deltakerne på ungdomstrinnet. Tretten av ungdommene som deltok i evalueringen, hadde også flyttet en eller flere ganger i regi av barneverntjenesten. Videre bodde langt færre sammen med begge foreldre enn det som er vanlig, og en stor andel hadde hatt kontakt med henholdsvis psykolog og PPT.

Så selv om kriteriet for at ungdommene ble med i Losprosjektet var direkte relatert til skole og arbeid, ser vi at de selv, i den grad de deltok i evalueringen, opplevde at de hadde mange utfordringer i forhold til det vi spurte om. Dermed må vi anta at det for mange ikke ville være tilstrekkelig å begrense losenes innsats til skolerelaterte tiltak.

4.5 Ungdommenes forventninger og opplevelser

Evalueringen av Losprosjektet skulle også ha et brukerperspektiv for ungdommenes del, i tråd med dagens satsing på medvirkning i offentlige tjenester. Dette har blitt ivaretatt på to måter i løpet av evalueringen, en direkte og en indirekte. For det første svarte ungdommene på spørsmål som hvordan de hadde fått vite om Losprosjektet, om de følte seg tvunget til å bli med og hva slags forventninger de hadde til prosjektet. Disse svarene, som er gitt av 144-148 ungdommer, presenteres i denne delen av kapitlet. For det andre har vi kvalitative svar fra losene om hva ungdommene syntes om å ha deltatt i prosjektet, som inkluderer 98 ungdommer. Analyser av disse svarene presenteres i neste del av kapitlet.

Det viste seg at ungdommene fikk vite om Losprosjektet via mange kilder, men oftest fra lærer og rådgiver (tabell 4.12).

Tabell 4.12: Hvordan fikk du vite om Losprosjektet? (n=148)

	Antall	Prosent
Lærer	37	25
Rådgiver	31	21
Foreldre	16	11
Losen	10	7
Ansatt på Nav	7	5
Psykolog	6	4
Ungdomstiltak	6	4
Miljøarbeider/terapeut	5	3
Barnevernet	4	3
Venner	4	3
Oppfølgingstjenesten	3	2
Helsesøster	3	2
Andre*	16	11
Totalt	148	100

*Et mangfold som spenner fra rektor til svigermor.

At ungdommene hadde hørt om Losprosjektet fra så mange ulike kilder, tilsier at prosjektet var godt kjent i lokalmiljøet til ungdommene og hadde samarbeid med andre hjelpetjenester. Samtidig er det ikke overraskende at nesten halvparten hadde hørt om prosjektet via skolen, enten fra lærer eller rådgiver. Det er også positivt at flere hadde hørt om prosjektet fra foreldrene sine. Vi har ikke sammenliknbare data om alle som deltok i Losprosjektet, men i neste kapittel vil vi presentere resultater om hvem losene samarbeidet med.

En måtte regne med at mange av ungdommene hadde fått hjelp tidligere i forbindelse med at de hadde det vanskelig på skolen eller i jobb. Derfor ble ungdommene spurt om de hadde fått hjelp tidligere, og hva de syntes om hjelpen de hadde fått (tabell 4.13).

Tabell 4.13: Fått hjelp tidligere, og hjalp det? (n=148)

	Antall	Prosent
Ja det var fint med hjelp	50	34
Ja, men jeg likte det ikke noe særlig	16	11
Ja, men jeg er usikker på om det hjalp	43	29
Nei, jeg har ikke fått tilbud om hjelp før	35	24
Nei, jeg har fått tilbud, men jeg takket nei	3	2
Ubesvart	1	1
	148	100

Rundt tre fjerdedeler av ungdommene oppga at de hadde fått hjelp tidligere, og rundt en tredjedel krysset av på at det hadde vært fint med hjelp. Vel ti prosent likte ikke hjelpen de hadde fått, og knapt 30 prosent var usikker på om det hjalp. Da kunne det kanskje tenkes at flere av deltakerne ville være litt ambivalente til å prøve et nytt tiltak, men det viste seg ikke å være tilfelle (tabell 4.14).

Tabell 4.14: Holdninger og forventninger til deltakelser (n=140-146)

	Jeg er glad jeg deltar i Losprosjektet		Jeg tror Losprosjektet kan hjelpe meg		Jeg føler meg tvunget til å delta i Losprosjektet	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Helt enig	98	69	102	70	4	3
Litt enig	42	29	41	28	11	8
Litt uenig	3	2	3	2	13	9
Helt uenig	0	0	0	0	112	80
Total	143	100	146	100	140	100

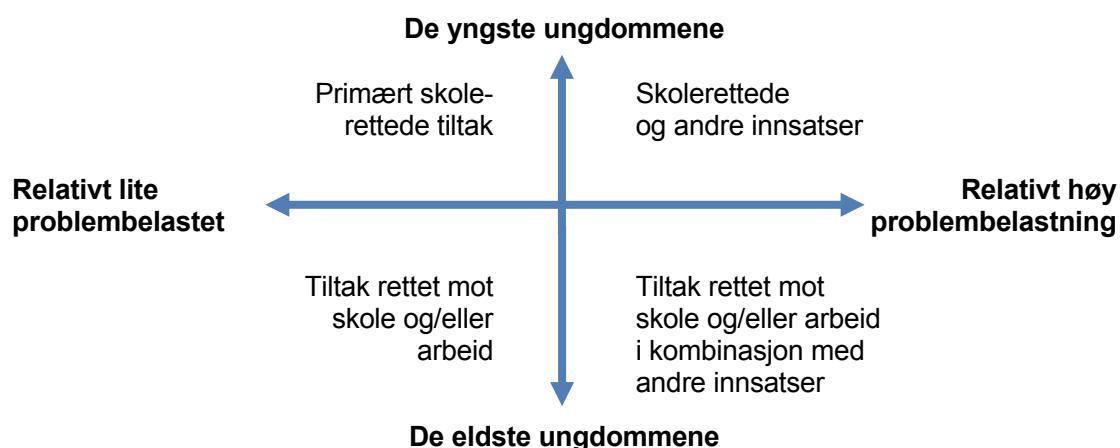
Denne tabellen viser at et overveldende flertall av ungdommene var glade for at de deltok i Losprosjektet, og like mange trodde Losprosjektet kunne hjelpe dem. Dette var tilfelle selv om litt over ti prosent (15 ungdommer) i større eller mindre grad følte seg tvunget til å delta. For ungdommene i evalueringsutvalget burde derfor forutsetningene være til stede for å få utbytte av deltakelsen i Losprosjektet, fordi de var motiverte og hadde tro på at de kunne få hjelp. En annen sak er at motivasjonen kunne bli borte over tid for noen av ungdommene, noe vi kommer tilbake til senere i dette kapitlet.

4.6 I hovedsak positive endringer på kort sikt

I denne delen av kapitlet presenterer vi resultater om mål og måloppnåelse i evalueringsutvalget og blant samtlige deltakere i Losprosjektet. Analysene bygger på kartleggings skjemaene losene har fylt ut underveis i prosjektet, og på intervjuene med losene i 2013 og 2014. Som vi nevnte over, er sannsynligvis konsekvensen av at de yngste er overrepresentert i evalueringsutvalget at de som helhet er mindre belastet enn hele deltakergruppa. Dette utelukker selvsagt ikke at ungdommene i evalueringsutvalget også hadde store utfordringer. Men det kan tenkes at relativt flere i evalueringsutvalget nådde målene sine med deltakelsen enn i utvalget som helhet. For å kunne vurdere dette nærmere, samlet vi altså inn ekstra data om deltakerne i Losprosjektet på gruppenivå.

Analytisk er det nyttig å tenke seg to dimensjoner (se figur 4.1). Den første er *alder* – at både målsettinger og belastninger sannsynligvis vil være minst omfattende blant de yngste og mest omfattende blant de aller eldste. Dette har ikke minst sammenheng med at vi må forutsette at problemomfang og intensitet tiltar med alder i vår målgruppe, særlig hvis tidligere hjelp ikke har vært tilstrekkelig. Den andre er *problembelastning* – der problemene enten vil være primært skolerelatert, eller være mer omfattende og dekke flere livsområder. Sammen gir disse to dimensjonene fire fokusområder, som igjen vil kjennetegnes av behov for mer eller mindre omfattende tiltak i tillegg til de som er skole- og arbeidsrelaterte. I presentasjonen av resultater i det følgende, vil vi også diskutere dem i forhold til disse to dimensjonene.

Figur 4.1: Analytiske dimensjoner

4.6.1 LANGSIKTIGE OG KORTSIKTIGE MÅL I EVALUERINGSUTVALGET

Ungdommene i evalueringsutvalget hadde deltatt i Losprosjektet fra tre måneder eller kortere til to år og mer. For de fleste av dem handlet det overordnede målet om å delta i og/eller fullføre skolegang. For de yngstes del var det snakk om å fullføre ungdomsskolen og begynne på videregående skole, og for de mellom 16 og 19 var det snakk om å fullføre videregående skole eller få en tilknytning til arbeidslivet. Dernest hadde ungdommene og losene sammen formulert delmål, som også ble konkretisert i form av oppgaver for begge parter. Eksempler på slike prosesser gis i neste kapittel. Her presenterer vi en oppsummering av de langsiktige og kortsiktige målene.

Tabell 4.15: Langsiktige mål for ungdommene, rapportert av losene (n=131)

	Antall	Prosent
Fullføre skole	52	40
Delta i skolegang	24	18
Komme inn på bestemt vgs	16	12
Få jobb	6	5
Bedre karakterer	4	3
Få lærlingplass	3	2
Annet	9	7
Ubesvart	17	13
Total	131	100

Det var rapportert mer enn ett langsiktig mål for flere av ungdommene, som både å fullføre skolen og få bedre karakterer. I slike tilfeller har vi tatt med det første målet som sto oppført. Da ser vi at det klart hyppigste målet er å fullføre

skole, mens det nest hyppigste er å delta i skolegang og det tredje hyppigste er å komme inn på en bestemt videregående skole / en bestemt retning. Dette reflekterer nok overhyppigheten av de yngste i evalueringsutvalget. Det samme kan nok være årsaken til at så vidt få har det å få en jobb som sin langsiktige målsetting. Det er heller ikke mange som satte opp bedre karakterer som sitt første mål, noe som kanskje heller ikke blir så viktig hvis det å komme seg på skolen i det hele tatt er en stor utfordring. Vi ser også at de langsiktige målene er knyttet opp mot den overordnede målsettingen i Losprosjektet, nemlig forbli, komme tilbake til eller komme inn i opplegg med skole og arbeid.

Tabell 4.16: Kortsiktige mål for ungdommene, rapportert av losene (n=131)

	Antall	Prosent
Skole (møte, gjøre lekser oa.)	95	73
Søke jobb	9	7
Praksisplass	8	6
Struktur	3	2
Fritidsaktiviteter	3	2
Helseproblemer	3	2
Annet	8	6
Ubesvart	2	2
Total	131	100

De kortsiktige målene var mer spesifikke og konkrete, og de aller fleste var knyttet til å følge opp skolen. I neste kapittel gir vi enda mer detaljerte beskrivelser av slike delmål. Men vi ser også at for noen av ungdommenes del var andre ting enn skolerelaterte mål aktuelle på kort sikt, sannsynligvis fordi en del problemer måtte løses før ungdommene dette gjaldt kunne jobbe systematisk med skolegangen. De kortsiktige målene reflekterer derfor i større grad belastninger og behov for tiltak ut over det skolesystemet selv kan bidra med.

Vi må regne med at det ble formulert mange liknende mål for utvalget som helhet. Samtidig tilsier sannsynligvis forskjellen i alder at man i utvalget som helhet vil ha hatt noe mer fokus på praksisplasser, lærlingeplasser og andre typer arbeid, og mindre fokus på overgangen fra ungdomstrinnet til videregående skole.

4.6.2 MÅLOPPNÅELSE I TALL BLANT UNGDOMMENE I LOSPROSJEKTET

Gjennom rapporteringen til BLD og intervjuene med losene våren 2014 fikk vi fram hvor mange av ungdommene i Losprosjektet som gikk på skole eller var i arbeid/praksis/lærling da prosjektet ble avsluttet (tabell 4.17).

Tabell 4.17: Måloppnåelse blant ungdommene i Losprosjektet per våren 2014 (n=411)

Kommune	Antall som har deltatt i prosjektet eller som fortsatt deltar	Antall på ungdomstrinnet	Antall i vgs	Andre opplærings-tiltak eller ordinært arbeid
Antall	414	69	136	75
Prosent	100	16,7	32,8	18,1

I følge denne oversikten har Losprosjektet så langt hatt en suksessrate på 68 prosent, definert som at i alt 280 ungdommer enten gikk på ungdomsskolen, var i videregående opplæring, eller hadde gått over i ulike typer praksisplasser, lærlingeplasser, tiltak i regi av Nav eller i ordinært arbeid. Det å lykkes inkluderer da å gå på skole selv om man ennå ikke har fullført, og være i praksis, være lærling, være på tiltak eller i vanlig arbeid, noe som også ble presisert av BLD når det gjaldt målsettingene som ble formulert på individnivå. Målene for Losprosjektet var derfor mindre strenge enn det som vil være forutsetningene for en samfunnsøkonomisk analyse.

I alt oppga 13 av kommunene at 63 ungdommer (15 %) var utenfor skole eller arbeid, mens status var ukjent for 61 ungdommer (14,5 %). De som hadde ukjent status kunne ha flyttet, men de kunne også ha fullført videregående opplæring eller fått arbeid tidlig i Losprosjektet og derfor sluttet fordi målene med deltakelsen var nådd. Vi har ikke full oversikt over hvor mange dette gjelder, men kan nok anta at det å inkludere disse, øker suksessraten med noen få prosent.

Merk at tallene i denne tabellen atskiller seg noe fra de tidligere oppgitte tallene. Dette er imidlertid de nyeste tallene, hentet fra kommunenes rapportering til BLD våren 2014. Tallene inkluderer derfor ungdom som fortsatt følges opp etter årsskiftet, når prosjektet egentlig er avsluttet bortsett fra for de kommunene som enten viderefører prosjektet av ulike årsaker, eller der prosjektet fortsetter i regi av en annen organisering. De fleste kommunene har dessuten noen ungdommer som fortsatt følges opp.

Det ligger i sakens natur at andelen som fortsatt går i ungdomsskolen vil ha blitt lavere over tid. Tidligere var den på 28 prosent (tabell 4.5), våren 2014 var den anslagsvis på 17 prosent (med forbehold om fordelingen i Bergen). Derimot hadde andelen i videregående skole sunket fra 56 til anslagsvis 33 prosent. Dette skyldes for en stor del at 75 ungdommer (18 prosent) hadde gått over i andre opplæringstiltak eller ordinært arbeid.

I kapittel 6 viser vi hvordan ulike case forutsetter ulik grad av måloppnåelse for at prosjektet skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt, der basert på at 400 ungdommer har deltatt i prosjektet. Jo flere ungdommer som deltar, jo mindre blir kostnadene og dermed «kravene» til hvor mange som må lykkes på grunn av prosjektet. I tabell 6.4 viser vi at «minste suksessrate» varierer fra 11 til 32 prosent avhengig av hvilke betingelser som ble lagt til grunn. Hvis vi trekker fra ytterste høyre kolonne i tabell 4.16 (med unntak av de fem fra Trondheim som hadde sluttet på grunn av full måloppnåelse), går det an å argumentere for at 287 av 411 ungdommer har lykkes helt eller delvis i å nå sine mål mens de har deltatt i Losprosjektet. Dette er en andel på 68 prosent.

4.6.3 LOSENES OPPFATNING AV OM UNGDOMMENE HADDE FÅTT ET BEDRE LIV

I denne delen av kapitlet presenterer vi analyser på grunnlag av en bestemt undergruppe av ungdommene som hadde deltatt i Losprosjektet, nemlig de 98 ungdommene hvor det forelå evalueringer i forbindelse med at de avsluttet sin deltakelse i prosjektet.

Losene ble spurt om de trodde ungdommene hadde fått et bedre liv som resultat av deltakelsen i prosjektet. Resultatene vises i tabell 4.18.

Tabell 4.18: Vurderer du at ungdommen har fått et bedre liv/en bedre hverdag som resultat av deltakelsen i Losprosjektet? (n=98)

	Antall	Prosent
Ja	55	56
Nei	12	12
Usikkert	24	24
Vet ikke/Uoppgitt	7	7
Totalt	98	99

Losene vurderte altså at noe over halvparten av de 98 ungdommene hadde fått et bedre liv eller en bedre hverdag som resultat av deltakelse i Losprosjektet.

Det var ingen statistisk signifikant sammenheng mellom hva slags kommune ungdommene kom fra og hva slags vurdering losene ga. Det var heller ingen signifikante sammenhenger mellom losenes vurdering her og ungdommenes kjønn, alder eller om de hadde innvandrerbakgrunn eller ikke. Som tidligere påpekt, kan det imidlertid godt hende at gruppene ble for små til at eventuelle sammenhenger kom fram.

Et treårig prosjekt er for kortvarig til at det har kunnet gå an å forvente måloppnåelse i form av avsluttet videregående skole for veldig mange av ungdommene, selv om noen loser også viser til ungdommer som hadde nådd så langt. Når losene beskriver hvorfor de vurderer at ungdommene har fått et bedre liv eller en bedre hverdag, kommer de samtidig med forslag til andre operasjonaliseringer av hva som kan være gode resultater av Losprosjektet. Disse har både med skolehverdagen og andre sider ved ungdommenes liv å gjøre, og fokuserer i stor grad på forbedringer som på sikt vil kunne bidra til at ungdommene når et mer langsiktig mål om å fullføre videregående skolen. Samtidig vet vi ikke i hvor stor grad den positive utviklingen kan opprettholdes når prosjektet avsluttes.

To kategorier pekte seg ut når vi analyserte losenes beskrivelser av hvorfor så mange av ungdommene hadde fått et bedre liv. Det var bedre oppfølging av skolegangen og en bedre skolehverdag, og en bedre personlig og sosial situasjon. Nedenfor gir vi eksempler på begge deler.

Bedre oppfølging av skolegangen og en bedre skolehverdag

Mange av losene som beskrev forbedringer for ungdommene, viste til at dette skyldtes at skolesituasjonen deres hadde blitt bedre.

Oppnådd mål om videregående skole og fullført ungdomsskolen.

Enklere kan det ikke sies. Men losene gir også mange mer detaljerte eksempler på hvordan ungdommer, etter losenes vurdering, har fått en bedre skolehverdag. To loser skriver:

Hun har fått en bedre skolehverdag, har fått troen på at hun vil mestre skolen og fått motivasjon til å gå på skolen.

Mye bedre, er mer på skolen, gjør lekser, er utplassert, trives, er ivrig og motivert. Mestrer skolen, er på vei til å bli lærling innen noe hun ønsker.

Disse beskrivelsene, som det er mange av, inneholder elementer vi vet er viktig fra annen forskning. Unge som strever på skolen vil lettere mistrives og oppleve skolehverdagen som slitsom og lite motiverende (jf. også Markussen og Seland, 2012). Omvendt vil en følelse av mestring og motivasjon påvirke hverandre gjensidig, og igjen føre til opplevelsen av en bedre skolehverdag (Backe-Hansen, Walhovd & Huang, 2014; Dæhlen, 2014). Denne typen beskrivelser sier også noe om at det å hjelpe ungdommer som er i ferd med å falle ut av skolen, eller allerede har gjort det, innebærer å arbeide med ungdommenes motivasjon som en del av arbeidet med skolesituasjonen i sin helhet.

I neste kapittel presenterer vi resultater om hvem losene har samarbeidet med om tiltak til ungdommene, og deres vurdering av dette samarbeidet. Sitatene i denne delen av kapitlet dreier seg om ungdommene, og fokuserer på hva slags endringer ungdommene har gjennomgått i løpet av prosjektet. Enkelte loser siterer imidlertid direkte hvordan ungdommene selv opplever at det å delta i Losprosjektet har vært utslagsgivende, som følgende eksempler viser:

Han mener absolutt at los-samarbeidet har medvirket til at han nå går på skolen.

Gutten har gått fra å ha masse fravær til nesten ingen fravær siste semester. Har tidligere vært involvert i masse konflikter, siste semester ingen! Han sier selv at los har vært en utvilsom motivasjonsfaktor for ham, han har fått en indre ro, masse negativt fokus har blitt snudd til masse ros.

Slike sitater eksemplifiserer det generelle resultatet fra evalueringen om at Losprosjektet har vært til god hjelp for mange, i hvert fall på kort sikt.

En bedre personlig og sosial situasjon

Selv om skole og arbeid har stått sentralt i Losprosjektet, og likeledes vært helt sentralt i både ungdommenes og losenes målformuleringer og innsatser, trekker losene også fram betydningen av en bedre personlig og sosial situasjon

som begrunnelse for at ungdommene har fått et bedre liv. Nedenfor gir vi noen typiske eksempler på utsagn fra losene om de enkelte ungdommene. En av losene sier for eksempel at:

Gutten fikk mye støtte og hjelp til å mestre jobben. I tillegg tok arbeidsleder ham ofte med på trening. Gutten har vektproblemer men klarte å gå ned 20 kg i perioden han var i losarbeid. Dette var han veldig stolt av selv.

Denne gutten har altså hatt et fedmeproblem, og en del av den støtten han fikk, var å trene sammen med arbeidsleder. Med andre ord fikk han hjelp ut over det å komme seg på jobb og mestre det han skulle gjøre der.

Jenta har gjennom samtaler blitt bedre kjent med seg selv og er mer målrettet.

Her ser vi at losen har fokusert på samtalekontakt med jenta, med sikte på å hjelpe henne til å finne ut av seg selv og hva hun ville. Igjen kan dette ses som en indirekte innsats i forhold til skole eller arbeid, som på den andre siden kanskje var en forutsetning for mestring for jentas del.

Det som ikke fungerte ble tatt tak i, det ble snakket med ungdommen og han fikk veiledning og masse oppmuntring. Han har fått motivasjon og tro på at han kan gjennomføre utdanning og få et yrke.

I dette eksemplet brukte losen sin kjennskap til gutten som grunnlag for veiledning og oppmuntring, noe som igjen ga ham motivasjon og tro på egen mestring. Både dette og det forrige eksemplet formidler en vurdering av at det kan være nødvendig å arbeide med ungdommenes personlige situasjon og utfordringer som en forutsetning for å få dem inn i skole eller arbeid.

Jenta fikk jobb i barnehage. Har fått nye egenskaper til å være leder i eget liv.

Det siste eksemplet viser derimot en omvendt sammenheng. Losen formidler her at det at jenta fikk jobb, også hadde betydning for at hun utviklet seg selv i positiv retning.

Det som kjennetegner disse og andre eksempler på endringer på det personlige og sosiale planet, er betydningen av å legge til rette for at ungdommen skulle få mestringsfølelse på egne vegne. Det framgår også tydelig at losene fokuserer på en positiv relasjon til ungdommene som en forutsetning for at ungdommen skal få dette til.

4.6.4 NÅR HADDE IKKE SITUASJONEN BLITT BEDRE?

Det kunne også være flere årsaker til at losene vurderte at situasjonen til en ungdom *ikke* hadde blitt bedre, noe som gjaldt 12 av de 98 ungdommene vi har denne typen data om (tabell 4.18). En viktig faktor var manglende motivasjon fra ungdommens side, noe som også ble understreket i Markussen og Seland's (2012) studie:

Samarbeidet ble avsluttet da gutten tydelig viste at han ikke ønsket mer samarbeid. Kom ikke i mål med prosessen vi startet på.

Samarbeidet avsluttet da ungdommen ikke lenger svarte på henvendelser.

Losprosjektets målgruppe er ungdom fra rundt 16 år og oppover, og det er ikke mulig å få snudd en uheldig utvikling uten at de selv er motivert. Dette gjelder særlig for de som har problemer i tillegg til vanskeligheter med skole/ arbeid. Motivasjon må også opprettholdes over tid, både i medgang og motgang, og det kunne forekomme at motivasjonen til en ungdom ble borte selv om det hadde skjedd positiv utvikling en periode:

Ungdommen fulgte opp og gjennomførte ting i forrige skoleår. Ønsker ikke lenger oppfølging. Los er kjent med at ungdommen ikke følger opp skolen nå.

Et sentralt verktøy for losene var at de etablerte og opprettholdt en god relasjon til ungdommene, for derigjennom å kunne arbeide med ungdommenes motivasjon. Losene kunne imidlertid oppleve at det ikke var mulig å utvikle en god nok relasjon til ungdommen, og da var heller ikke grunnlaget for samarbeid mellom los og ungdom om kort- og langsiktig måloppnåelse for ungdommens del til stede:

Ikke hatt god nok relasjon til ungdommen til å kunne løse rett vei.

Men losene ga også eksempler på at situasjonen rundt ungdommen var for vanskelig til at det var rimelig å forvente at han eller hun kunne lykkes med mer skolerelaterte målsettinger. Dessuten var livssituasjonen til noen ungdommer slik at de trengte veldig mye mer hjelp og oppfølging enn det som var mulig å tilby for losene.

Ungdommen lever eller levde et svært kaotisk liv. Hun hadde det ikke bra hjemme og ble involvert i et miljø som ikke var optimalt. Deltakelse i los kunne ikke løst noe av dette.

Her peker losen på noe som kommer tilbake til i den avsluttende diskusjonen i kapittel 7, nemlig hvor grensene går for losenes muligheter for å være et godt nok tilbud. Situasjonen som beskrives her, tilsier langt mer omfattende tiltak enn det losen alene kunne tilby, med et aktivt og forpliktende samarbeid mellom ulike tjenester. I Markussen og Seland's (2012) terminologi er det snakk om ikke skolerelaterte forhold som forhindrer den unge jenta i å mestre skolesituasjonen sin.

Ungdommen har så store livsutfordringer i forhold til egen problematikk og hjemmesituasjon at andre tiltak har vært mer riktig.

Her påpeker losen enda mer eksplisitt at ungdommens problematikk og belastninger tilsier andre tiltak, og at det å ha kontakt med en los ikke er det riktige tiltaket for vedkommende.

Tror han gjør uheldige valg for seg selv i forhold til hverdag, venner osv.

Med andre ord kan ungdommene gjøre feilvalg både når det gjelder hva slags videregående opplæring de begynner på, som Markussen og Seland (2012) beskrev, og de kan gjøre feil valg i forhold til sin egen livssituasjon som igjen gjør det for vanskelig for dem å følge opp skole eller arbeid. Med andre ord er det viktig å ha i mente at det kan være mange årsaker til at losene ikke vurderte at de lyktes i forhold til noen ungdommer. Gjennom eksemplene som ble gitt her, kan man tenke seg at årsaken dels knyttes til ungdommen (manglende motivasjon eller feil valg), dels til ungdommens livssituasjon (losens tilbud var ikke omfattende nok) og dels til losen selv (ikke god nok relasjonsbygging).

Eksemplene vi har gitt så langt på losenes kommentarer, viser også hvor variert og sammensatt situasjon ungdommene kan ha hatt.

4.6.5 NÅR VAR LOSENE USIKRE?

Rundt en fjerdedel av de 98 beskrivelsene dreide seg om usikkerhet, som igjen kunne ha flere årsaker. Usikkerheten kunne for eksempel skyldes at problemene rundt ungdommen rett og slett var for store:

Vanskelig å si, så en utvikling i forhold til sosial deltakelse, men opplever at han trenger mye mer terapeutisk hjelp enn deltakelse i Losprosjektet.

Neste eksempel sier dette enda klarere:

Men har i hvert fall fått en holdbar skolehverdag.

Her ser vi at losen har arbeidet med skolesituasjonen, og opplever resultater her, men det ligger under at mange andre ting ikke er på plass.

Usikkerheten kunne også skyldes at ungdommene delvis hadde fått en bedre situasjon, men at det også var en del problemer som ikke var tatt tak i, og som ville påvirke ungdommens muligheter for å følge opp skole eller arbeid i fortsettelsen.

Ja til dels, jentas liv er fortsatt preget av usikkerhet, ustruktur og kaos, men skolearbeidet har gått vesentlig bedre. Hun har fortsatt en del fravær på grunn av forsentkomming. Håpet er at flere hjelpetjenester vil komme inn i bildet og tilby god oppfølging.

Her ser vi at jenta har fått en forbedret skolesituasjon, som losen tydeligvis har arbeidet med, men at hun ikke er i mål ennå, og det trengs tiltak fra andre tjenester som ikke er på plass ennå. Dette er et eksempel på behovet for samarbeid og koordinering, som man ikke alltid vil lykkes med, og der ulike tiltak ikke nødvendigvis vil være på plass samtidig. Neste eksempel understreker noe av det samme:

Mindre fravær, bedret noen karakterer, skolen tilrettelegger mer enn tidligere. Kartlagt engstelse, hjelper til å mestre og til å bevisstgjøre skolen.

Her virker det som om problemene ungdommen har er mindre omfattende, men fortsatt av en slik art at skolearbeidet blir problematisk. Dessuten bringes spørsmålet om nødvendige kartlegginger inn, her av engstelse, og i det neste eksemplet av mer omfattende karakter:

I noen grad. Hun møter opp 3-4 ganger per uke, men leverer ikke alt hun må av innlevering og lekser. Har fått en dag i uka med utplassering. Det jobbes videre med utredning PPT/Bup. Bedre samkjøring med skole og mor.

Dette er også et av eksemplene hvor losen understreker betydningen av samarbeid med ungdommenes foreldre. Som tidligere nevnt, var dette aspektet mer framtrødende i forhold til de yngste deltakerne. Men samtidig var det flere loser som påpekte at foreldresamarbeidet fikk større betydning over tid.

Men usikkerheten kunne også skyldes at situasjonen til en ungdom var blitt bedre, men at losen var usikker på om dette skyldes deltakelsen i Losprosjektet:

Noen ting er mer på plass, usikker på om Losprosjektet har hatt noen effekt.

Og noen loser tillegger ikke den egne innsatsen spesiell vekt, utover det å få ungdommen i gang:

Han deltok og gjorde i alle fall god innsats på skolen. Var motivert for skolegang. Støtte fra voksenpersoner som los og rådgiver hjalp ham med å holde fokus. Viktigste jobben gjorde han selv.

Sist, men ikke minst, kunne usikkerheten være knyttet til kvaliteten på relasjonen mellom en los og en ungdom:

Mer samarbeid med gutten og foreldrene. Mindre fravær. Gutten vet hva han vil til høsten, delvis oppnådd god relasjon til gutten.

Å snu en uheldig utvikling knyttet til skole og arbeid er krevende, og det er å forvente både at man ikke alltid vil få det til og at man blir usikker på betydningen av egen innsats for å forklare både positive og negative forløp. Derfor

er det også viktig å ha i mente at det er mange årsaker til at utfallet kan være usikkert i de prosessene losarbeidet innebærer.

4.6.6 OPPSUMMERING

I denne delen av kapitlet har vi sett nærmere på mål og måloppnåelse blant ungdommene som deltok i Losprosjektet. Analysen av losenes svar om evalueringsutvalget viste at skolerelaterte mål sto svært sterkt, som rimelig kan være ut fra prosjektets målsettinger, og at disse også ble konkretisert til mer kort-siktige mål for et stort flertall av ungdommene. Samtidig var det noen ungdommer som hadde formulert andre mål sammen med losene sine, noe som kan ha hatt sammenheng med at de hadde en for problematisk livssituasjon til at det var mulig å prioritere skolen der og da.

Vi har også prøvd å gi et anslag over antall ungdommer som har oppnådd sine mål på et visst nivå i løpet av prosjektperioden, basert på kommunenes rapportering til BLD våren 2014. Når positiv måloppnåelse defineres som å være i skole, arbeid, eller arbeidsrelaterte tiltak, eller å ha fullført videregående utdanning, kan det se ut som om inntil 68 prosent av deltakerne i Losprosjektet har hatt en positiv utvikling. Her må vi imidlertid ta forbehold om at det ikke er mulig å forutsi hvor mange av ungdommene som vil fullføre videregående opplæring og komme i arbeid på et senere tidspunkt, eller i hvor stor grad det at prosjektet avsluttes vil påvirke en del av ungdommenes videre utvikling negativt.

Når vi analyserte de 98 sluttrapportene fra losene, kom det for det første fram at losene mente at i overkant av halvparten av ungdommene hadde fått et bedre liv som følge av at de hadde deltatt i prosjektet. Verken kjønn, alder eller innvandrerstatus hadde signifikant betydning for dette resultatet.

Nærmere analyser av losenes kvalitative beskrivelser viste for det første at positive resultater kunne knyttes både til skolesituasjonen og til at ungdommene hadde utviklet seg positivt individuelt og sosialt. For det andre kunne mangel på positive resultater knyttes både til manglende motivasjon for ungdommens del, til at Losprosjektet ikke kunne gi et tilstrekkelig omfattende eller riktig tilbud, eller til at losen ikke greide å utvikle en tilstrekkelig god relasjon til ungdommen. Losene kunne også være usikre på om deltakelse i prosjektet hadde ført til gode resultater, enten fordi resultatene var varierende over tid for noen

ungdommer, igjen fordi ungdommene kunne trenge mer oppfølging og hjelp enn losene kunne gi, eller fordi losen følte at han eller hun ikke var helt i mål når det gjaldt kvaliteten på relasjonen til enkelte av ungdommene.

4.7 Sammenfatning – styrket tilknytning til skole eller arbeid?

På individnivå var BLDs overordnede målsetting med Losprosjektet at ungdommen som deltok, skulle få styrket tilknytning til skole eller arbeid. Mer konkret var det formulert noen indikatorer på mestring som handlet om tilstedeværelse, faglig fungering, bedre skoleprestasjoner, økt oppmerksomhet i undervisningssituasjonen, økt formell kompetanse, bedre atferd i skolesituasjonen og økt sosial deltakelse. Når det gjaldt arbeid, var man tilsvarende opp tatt av oppmøte, sosial og faglig fungering og det å motvirke avhengighet av offentlige ytelser.

Vi vet en god del om situasjonen til ungdommene i Losprosjektet før prosjektet startet, og mer detaljert om de 153 ungdommene som deltok i evalueringen. Denne kunnskapen tilsier at en stor andel av deltakerne har hatt skolemessige, men også andre, utfordringer i større grad jo eldre de var da prosjektet startet. Dette er nok en medvirkende årsak til at losere kunne oppleve at de ikke var det riktige tilbudet til noen av ungdommene; behovene var rett og slett for store. Dette reiser spørsmål om innretningen på Losprosjektet, som vi kommer tilbake til i kapittel 9. Vi vet også at flesteparten av ungdommene som deltok i evalueringen, var positive til Losprosjektet og trodde de ville få hjelp av losene.

Informantene om resultatene for ungdommene er primært losene, gjennom rapporteringen til departementet og gjennom data som er samlet inn i forbindelse med evalueringen. På dette grunnlaget er det all grunn til å konkludere med at flertallet av ungdommene som deltok i Losprosjektet, rundt 68 prosent, har fått styrket sin tilknytning til skole eller arbeid på kort sikt. Nærmere analyser av både kvalitative og kvantitative data fra losene trekker i samme retning. Fra et teoretisk perspektiv er det også grunn til å tro at prosjektet har hatt effekter på individnivå, ettersom losene på mange måter har fungert som mentorer for ungdommene, og det foreligger forskningsbasert kunnskap om at mentorordninger er virksomme blant annet for ungdom i

risiko. Videre foreligger det andre evalueringer av tiltak for liknende målgrupper som understreker betydningen av den tilnæringsmåten losene har stått for, som vi kommer nærmere tilbake til i neste kapittel.

På tross av disse begrensningene ved prosjektets design, vil vi fastholde konklusjonen om at mange ungdommer har fått en bedre tilknytning særlig til skolen, men også til arbeid, gjennom å delta i Losprosjektet.

5 Resultater på systemnivå

5.1 Innledning

Losene har vært krumtappen i arbeidet for å hjelpe ungdommene i Losprosjektet. Følgelig har kjennetegn ved losene, måten de har organisert arbeidet på og måten losfunksjonen har vært forankret på i kommunene, stått sentralt i vår evaluering. Dette gjelder losenes beskrivelser av arbeidet med ungdommene, som har direkte relevans for målsettingen på systemnivå om at Losprosjektet skulle føre til systematisering og implementering av egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen. Det gjelder også losenes forankring i kommunene, og deres samarbeid med andre tjenester – som dels må ses i sammenheng med BLDs målsetting om helhetlige og koordinerte tjenestetilbud til ungdom i målgruppen, og dels i sammenheng med departementets målsetting om at ungdom får nødvendig tiltak for å styrke tilknytningen til skole og jobb.

Vi starter med en kort beskrivelse av hva det typiske innholdet i losenes arbeid kunne være, for å gi et bakteppe for analysene som følger og gjøre presentasjonene av resultatene mer levende. Deretter beskriver vi losene, måten arbeidet deres har vært organisert og forankret på, samarbeidet med andre tjenester og innholdet i arbeidet. Etter dette utdypes innholdet i losenes arbeid med grunnlag i losenes egne beskrivelser av målsettinger for den enkelte ungdom, hva ungdommene skulle gjøre selv og hva slags støtte losene skulle tilby. I kapitlets femte del presenterer vi losenes egne vurderinger av sitt arbeid, før vi avslutter kapitlet med å diskutere resultater av prosjektet på systemnivå.

5.2 Hva har egentlig en los gjort?

Når BLD arrangerte samlinger i løpet av prosjektperioden, snakket losene ofte om noe de kalte «Losmetodikken», som var en måte å karakterisere felles, positivt opplevde sider ved losarbeidet på. Det var også mange felles trekk i måten å jobbe på, som vi viser mer i detalj nedenfor. Her summerer vi kort opp noen viktige fellestrekk vi har funnet i løpet av evalueringen, som vi også tror har hatt betydning for de kortsiktige resultatene som er oppnådd.

I utgangspunktet gjennomgikk alle losene samme opplæring i regi av BLD, og et viktig element i denne opplæringen var gjennomføring av såkalte motivasjonssamtaler. I Losprosjektet skulle ungdommen motiveres til å delta i skole eller arbeid, dessuten til å få nødvendig hjelp så de klarte dette.

Både i forrige og dette kapitlet viser vi også eksempler på at samtalene mellom losene og ungdommene var et sentralt verktøy for losene, og at manglende «klaff», en ikke god nok relasjonsutvikling mellom los og ungdom, på sin side kunne være en medvirkende årsak til at en del av ungdommene ikke nådde målene sine. Her var det viktig at losene viste at de kunne stå på – ta kontakt om igjen hvis noe skar seg, ikke godta avvisning uten videre, og over tid vise at de var til å stole på for ungdommene. Tidsperspektivet ble opplevd som viktig både fordi relasjonsbygging tar tid, og fordi losene måtte forvente at ungdommene hadde det mer og mindre vanskelig over tid, og trengte mer og mindre støtte for å holde fast på målene sine.

Relasjonen som ble utviklet mellom ungdommer og loser var på mange måter krumtappen i arbeidet, og losene investerte mye for å få denne til. For eksempel var losene svært fleksible når det gjaldt arbeidstid, det vil si tilgjengelig for ungdommene enten personlig eller per mobil og andre sosiale medier. Dette var også en del av forventningene fra departementets side. Flexibiliteten kunne gi seg utslag i å ringe eller møte opp hos en ungdom om morgenen for å bidra til at han eller hun gikk på skolen, og ellers være tilgjengelig hvis ungdommen trengte det. Det innebar igjen muligheter til å arbeide ad hoc, og lage avtaler der og da.

I kapittel 2 sammenliknet vi losenes arbeid med det å være mentor. Den delen av arbeidet vi nettopp har beskrevet, innebærer nettopp en mentorfunksjon slik vi definerte den tidligere, der relasjonsbygging over tid inngår som et viktig element. I tillegg kommer at losene kunne bruke sin kunnskap om systemet i kommunene til de facto å lose ungdommene på deres vei gjennom skole- og arbeidsrelaterte tiltak, og eventuelt i kontakten med andre hjelpetjenester også. For eksempel trengte noen ungdommer hjelp fra psykisk helsevern, mens andre trengte hjelp fra rusomsorgen. Her innebar losenes innsats alt fra å motivere ungdommene til å ta kontakt, til å lage avtaler og være med på møter hvis ungdommene ønsket det. Dessuten kunne losene bistå ungdommene underveis, for eksempel hvis det oppsto konflikter på skolen

eller arbeidsplassen, eller hvis ungdommene ikke lenger ønsket kontakt med hjelpeapparatet, dette for å unngå at ungdommene falt ut av tiltak igjen.

I dette arbeidet inngikk dessuten at losene samarbeidet direkte med relevante tjenester, også på et generelt plan. Dels innebar dette å gjøre prosjektet kjent, men også for å skape et godt samarbeidsklima som kunne lette arbeidet i forhold til hver enkelt ungdom. Samarbeidet med andre var også en medvirkende faktor til at ungdom ble henvist til prosjektet, og losene kunne på sin side bidra med faglig kunnskap til samarbeidspartnerne som kunne komme flere ungdommer til gode enn de som var med i prosjektet. Dessuten hadde samarbeid med andre fagpersoner verdi for losene.

Som nevnt tidligere, var også samarbeid med foreldrene en viktig del av losenes arbeid, særlig når det gjaldt ungdommene i grunnskolealder. Men over tid påpekte flere og flere av losene at det var viktig å få foreldrene på banen, og viktig å arbeide for å forbedre ungdommenes relasjon til foreldrene der dette var ønskelig og mulig.

Vi kan oppsummere følgende kjernepunkter i losenes aktiviteter, selv om måten losene møtte ungdommene på skulle være preget av «skreddersøm» heller enn standardisering:

- Utvikling av en god relasjon til ungdommene over tid
- Bruk av samtaler med ungdommene som verktøy
- Fleksibilitet mht. arbeidstid og måter å treffe ungdommene på
- Bistand til ungdommene i kontakten med hjelpeapparatet, på mange ulike måter
- Samarbeid med foreldrene og arbeid med ungdommenes relasjon til dem

5.3 En nærmere presentasjon av losene og arbeidet deres

5.3.1 LOSENE OG DERES FORANKRING

I alt har Losprosjektet involvert 25 loser, og det foreligger gode intervjudata med 23 av dem. Vi får derfor et godt bilde av hvem losene var, hvordan de arbeidet og hva slags posisjon de hadde i sine respektive kommuner.

Tabell 5.1: Losene ut fra kjønn og alder (n=23)

	18-30 år	31-40 år	41-50 år	51-60 år	61-70 år	Totalt
Mann	0	2	2	1	1	6
Kvinne	1	8	7	1	0	17
Totalt	1	10	9	2	1	23

Ikke uventet var det en overvekt av kvinnelige losere. Flertallet var mellom 31 og 50 år, og som vi vil se nedenfor, hadde de både variert utdanningsbakgrunn og mye og variert arbeidserfaring.

Tabell 5.2: Losenes utdanningsbakgrunn (n=23)

	Antall
Sosionom	6
Barnevernspedagog	4
Lærer/pedagog	5
Sykepleier	2
Annet ¹	5
Ubesvart	1
Total	23

¹ Oppgitt under annet er: Snekker, sosiologi, historie (master) og medieutdanning

Tabellen viser at det var vanligst at losene hadde sosialfaglig eller pedagogisk utdanning. Resten hadde med ett unntak annen utdanning på høgskole- eller universitetsnivå. I tillegg kom en snekker.

Tabell 5.3: Hvor losene hadde jobbet og hvor lenge (n=23)

	Mindre enn ett år	Ett til to år	To til fem år	Mer enn fem år	Totalt
Barneverntjenesten	5	3	1	3	12
Prosjekt rettet mot ungdom	4	1	4	2	11
Oppfølgingstjeneste og lignende		2		6	8
Ungdomsklubb/ forbyggende ungdomsarbeid		2	1	3	6
Utekontakten	1	1	1	2	5
Nav	1		1	2	4
Frivillig	1	2		1	4
Psykisk helse barn og unge			1	2	3
Bofellesskap		2			2
PPT		1			1
Skolehelsetjeneste/ Helsestasjon			1		1
Sykehus				1	1
Annet	1		3	3	7

Som det framgår av tabell 5.3, har losene stort sett oppgitt at de har erfaring fra mer enn en type arbeid som kan være relevant for oppgaven som los. Flest loser oppga at de hadde erfaring med barnevernsarbeid og med prosjekter rettet mot ungdom. Flere hadde også jobbet med oppfølgingstjeneste osv., ungdomsklubb og utekontakt. I tillegg kom de som hadde erfaring med ulike helse- og sosiale tjenester. Samlet har følgelig losene mye praksis på områder som er relevante for målgruppen for Losprosjektet. At kommunene de arbeidet i har oppfattet dem slik, framgår av oversikten over hvordan de fikk vite om stillingen som los.

Tabell 5.4: Hvordan losene fikk vite om stillingen (n=23)

		Stillingen ble utlyst internt i kommunen		Stillingen ble utlyst eksternt i kommunen	
		Ja	Nei	Ja	Nei
Jeg ble spurt om å tiltre	Ja	0	11	1	10
	Nei	2	10	11	1

Omtrent halvparten av losene – 11 stykker – ble altså spurt om å tiltre stillingen. Når dette skjedde, ble stillingen med ett unntak heller ikke utlyst, verken internt eller eksternt. Unntaket var en los som ble spurt om å tiltre samtidig som stillingen ble lyst ut internt. For resten av losenes del ble flesteparten utlyst eksternt.

5.3.2 ORGANISERINGEN AV ARBEIDET

Midlene fra BLD skulle dekke stillinger for losene, flest i de store byene. Det varierte imidlertid hvor stor stillingsandel hver enkelt los hadde:

Tabell 5.5: Stillingsandel for losene (n=23)

	Antall
100 %	13
Mellom 50 % og 100 %	3
50 %	4
Mindre enn 50 %	1
Ubesvart	2
Total	23

Vel halvparten av losene hadde altså full stilling, mens resten arbeidet med lavere stillingsandel. De som hadde lavere stillingsandel, argumenterte gjerne

med at det var en fordel å dele en stilling fordi de da fikk noen å diskutere med og kunne hjelpe hverandre. Dermed ble losfunksjonen mindre sårbar. Flere av de som arbeidet i full stilling, påpekte også at det hadde vært en fordel å ha noen å diskutere med. Uavhengig av stillingsprosent poengterte dessuten flere fordelene med å være lokalisert sammen med andre som skulle arbeide med liknende målgrupper.

Det viste seg, naturlig nok, at det var en sammenheng mellom antall ungdommer losene hadde ansvaret for samtidig og hvor stor stillingsandel de hadde. Jobbet de mindre enn heltid, hadde de også ansvar for færre ungdommer. Det vanligste var å ha ansvaret for mellom seks og ti ungdommer, noe som gjaldt vel halvparten av losene (tabell ikke vist). I kapittel 3 viste vi til at gjennomsnittlig antall ungdommer losene hadde hatt ansvar for var 22, men dette var i løpet av hele prosjektperioden.

Variasjonen var stor når det gjaldt typen tjenestested losfunksjonen var lagt til. Variasjonen kan nok likevel virke større enn den faktisk var siden ulike kommuner har ulike navn på tjenestesteder og ulike typer tjenester kan være organisert sammen (tabell 5.6).

Tabell 5.6: Tjenestesteder for losene (n=23)

	Antall
Skole / skoleadministrasjon	8
Utekontakt/ forebyggende ungdomsarbeid	4
Nav	2
Enhet for barn og unge	2
Familiesenter, PPT og barnevern	1
Forebyggende arbeid for barn og unge	1
Barneverntjenesten	1
PPT	1
Familiens hus	1
Frisk Bris. avd. oppvekst og kultur	1
Kultur/livsmestring og rehabilitering	1
Total	23

Vel en tredjedel av losene var altså tilknyttet skole/skoleadministrasjon, mens bare to var tilknyttet Nav. Dette reflekterer nok at målgruppen for Losprosjektet var 14–23 år, altså i langt større grad ungdom i skolealder. Dette gjaldt flesteparten selv om det var variasjoner mellom kommunene. Tabell 5.6 viser

dessuten at losene var tilknyttet ulike kommunale tjenester, og stort sett det som kan kalles førstelinjetjenester. Bare en enkelt los var for eksempel tilknyttet PPT, mens en annen var tilknyttet PPT fordi PPT var samorganisert med familiesenter og barnevern. Losenes rapporteringer til BLD både i 2014 og 2013 viste dessuten at losene stort sett var fornøyd med måten de selv var forankret i kommunen på, og argumenterte for hvorfor dette var den beste måten. Dette inntrykket ble også bekreftet i intervjuene som ble gjennomført med losene de samme årene. Nedenfor kommer vi imidlertid tilbake til om noen måter å forankre losene på kan være mer funksjonelle i forhold til de mer overordnede målsettingene for Losprosjektet om helhetlige og koordinerte tilbud til målgruppen.

Losene opplevde i stor grad at de hadde tilgang for veiledning etter behov (18 av 23) og at de hadde fått relevante, kompetansehevende kurs (19 av 23). Ikke mer enn henholdsvis fire og tre loser svarte nei på disse spørsmålene (tabell ikke vist). Som vi så tidligere i kapitlet, var losene godt kvalifisert og hadde bred erfaring. Det er derfor mulig at de ikke følte store behov for veiledning, og at de heller ikke trengte mye ekstra kursing. Vi stilte heller ikke spørsmål om i hvor stor grad de hadde fått veiledning, eller om hva, og om de hadde gått på kurs. Når vi derimot spurte om losenes opplevelse av faglig støtte, svarte flertallet at de hadde fått dette fra andre loser, det vil si andre med tilsvarende arbeidsområde (tabell 5.7).

Tabell 5.7: Opplevelse av faglig støtte i arbeidet som los (n=23)

	Antall
Ja, fra de andre losene i kommunen	9
Ja, fra de andre losene i Losprosjektet	7
Ja, fra andre kollegaer	5
Ja, fra prosjektansvarlig i kommunen	2
Nei	0
Total	23

Svarene her reflekterer nok også at en del loser har samarbeidet på tvers av kommuner når de har følt at losprosjekter i andre kommuner har hatt liknende utfordringer som dem selv. Dette samarbeidet har blitt fasilitert av at losene har hatt jevnlige samlinger i regi av BLD, hvor de også har lagt fram erfaringer underveis. Videre ser vi at flertallet av losene har hentet støtte fra kollegaer de

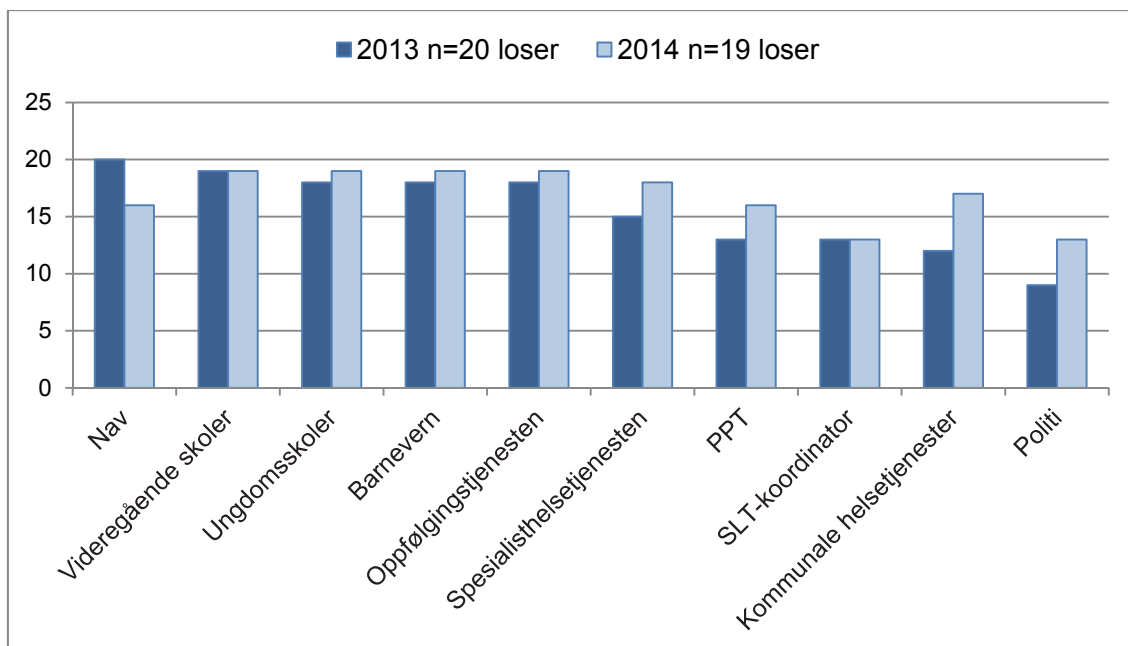
har arbeidet sammen med, enten dette har vært andre losere eller kollegaer. Derimot har det ikke vært vanlig å søke faglig støtte fra prosjektansvarlig.

Spørsmålet om lokal organisering av arbeidet med Losprosjektet har også sammenheng med retningslinjer. Vi spurte losene om de hadde fått en tydelig, faglig retningslinje for arbeidet, hvor det ble gitt rom for at losene kunne svare med egne ord. Her fikk vi svar fra 19 losere. En hovedtendens var at BLDs målsettinger med Losprosjektet var retningsgivende for arbeidet. Ikke mer enn tre losere opplyste at det i tillegg var utarbeidet lokale retningslinjer. Losene ga ulike svar i tilknytning til dette, av både positiv og negativ art. Noen var opptatt av at det ikke var faglige retningslinjer, og at de savnet felles verktøy, mens andre var opptatt av at de hadde et vidt spillerom og hadde stor innflytelse, og at det var nødvendig med individuell tilpasning i forhold til behovene til hver enkelt ungdom. Med andre ord opplevde noen losere det som et savn at det ikke var utformet lokale retningslinjer, mens andre opplevde dette som et velkomment og økt rom for selvbestemmelse.

På dette punktet ser vi samtidig det som kan være motstridende interesser i forhold til de ulike målsettingene med prosjektet. På den ene siden blir fleksibilitet et kjennetegn ved losfunksjonen fordi losene skal være tett på ungdommene de følger opp, og nesten må tilpasse innsatsen etter hvor ungdommene er innenfor en mer generell ramme rundt arbeidet. Det innebærer blant annet at det ville være vanskelig for losene å følge et bestemt program for kontakten med ungdommene, det vil si vanskelig å implementere en mer eksperimentell tilnærming i den grad slike finnes for denne målgruppen. På den andre siden tilsier prosjektets mer overordnede målsettinger en viss grad av ensretting på tvers av losere og kommuner. Vi kommer tilbake til en diskusjon av disse spørsmålene i rapportens siste kapittel.

5.3.3 SAMARBEID MED ANDRE INSTANSER OG TJENESTER

I løpet av prosjektperioden har losene samarbeidet med en imponerende rekke av tjenester. Ved rapporteringen av prosjektet til BLD i 2013 og 2014 kunne losene velge en eller flere blant 24 svaralternativer pluss «annet» (BLD, 2013:29). I figur 5.1 viser vi de ti viktigste samarbeidspartnerne for losene disse to årene.

Figur 5.1: De ti viktigste tjenestene losene samarbeidet med i 2013 og 2014.

Figuren viser at samme samarbeidspartnerne ble framhevet som viktigst både i 2013 og 2014, og omfattet skole og skolerelaterte tiltak inklusive PPT, helsejenester, barnevern, Nav, SLT-koordinator og politi. Nav var trukket fram av noe færre losere i 2014, mens det ellers var en liten tendens til at flere benyttet seg av de mest brukte samarbeidspartnerne dette året. For 2014 foreligger opplysninger fra samtlige kommuner utenom Bergen, men det er ingen grunn til å tro at Bergen kommune er vesentlig annerledes enn de andre.

I tillegg samarbeidet losene i 2013 med utekontakttjenester (9), fritids- og kulturtjeneste (8), og kommunal opplæringsetat (begge 8), andre kommunale ungdomstiltak (7), kommunal rusomsorg og næringsliv (begge 6), arbeidstreningsbedrifter, boligkontor og andre kommunale tjenester (alle 5), ungdomsråd (3), frivillige organisasjoner og politiske utvalg (begge 2), flyktningetjeneste (1) og annet (5). Ingen samarbeidet med kriminalomsorgen, som også var et alternativ.

I 2014 oppga 19 losere fra 14 kommuner (med unntak av Bergen) at de hadde hatt mellom sju og 19 etater/instanser som samarbeidspartnere. Det vanligste var å ha 16–19 samarbeidspartnere. Kommunen med færrest samarbeidspartnere oppga sju stykker, men nesten alle disse var blant de mest brukte. I tillegg til de ti mest brukte, kom kommunal opplæringsetat og arbeidstreningsbedrifter (begge 11), næringsliv (10), kommunal rusomsorg

(9), politiske utvalg, utekontakttjeneste og fritids- og kulturtjeneste (alle 7), kriminalomsorg og boligkontor (begge 6), andre kommunale prosjekter (5), andre kommunale ungdomstiltak, ungdomsråd og frivillige organisasjoner (alle 4), ungdomsteamet (2) og mottaksteam, fylkeskommunalt prosjekt, helsesøster og flyktningetjeneste (alle 1). Det blir tydelig at losene i sin helhet samarbeidet med flere instanser/etater i 2014, ikke bare fordi kategorien «annet» nå er tatt ut.

Det var bare et fåtall av losene som oppga spesifikt at de samarbeidet direkte med Ny GIV. Men omtrent samtlige samarbeidet med Oppfølgings-tjenesten både i 2013 og 2014.

I intervjuene vi gjennomførte våren 2014 ga losene flere eksempler på positive samarbeidsrelasjoner med andre etater/instanser. Tilsvarende kommer også fram i rapporteringen til departementet på samme tid. For det første må losene kjenne til hvem mulige samarbeidspartnere er, det vil si ha god oversikt over de ulike mulighetene i sin kommune.

Godt kjennskap til andre samarbeidsparter.

En annen los understreker dette enda sterkere:

Samarbeidet med andre etater har vært veldig bra. Vi har begge (losene) hatt mye erfaring og kan systemet.

Her har det nok vært en fordel at losene stort sett hadde relevant utdanning og kompetanse, og ikke minst praksis, før de ble loser. For de som hadde arbeidet i samme kommune, innebar dette at de og aktuelle samarbeidspartnere i losarbeidet ofte kjente hverandre fra før, noe som lettet prosessene i forbindelse med prosjektet.

Flere av losene understreket at godt samarbeid er en viktig suksessfaktor for arbeidet:

En viktig suksessfaktor: Godt samarbeid med andre etater/instanser, spesielt skolene.

Noen av losene presiserer dette ytterligere gjennom å påpeke at kontakten med samarbeidspartnerne også må være tett nok:

En viktig suksessfaktor: Vi har også etablert tette kontakter med ulike samarbeidspartnere, dette har vært svært fruktbart.

Det er med andre ord ikke bare snakk om samarbeid for samarbeidets skyld, med kontakten må ha en god nok kvalitet. Og som en av de andre losene påpeker: det er personavhengig.

Samarbeidet med de andre etatene går veldig greit, men det er jo så personavhengig. Hos oss har vi et godt organisert samarbeid og lett tilgjengelige partnere. Vi har et fast månedlig møte med BUP for å få individuell veiledning. Det er veldig positivt. De er lett tilgjengelige for oss.

Personfaktoren er viktig, ikke bare i relasjonen mellom ungdom og los. Den gjelder i like stor grad når tverrfaglig og tverretatlig samarbeid skal opprettes og vedlikeholdes:

Samarbeidet mellom tjenester/systemer/personer har vært sårbar. Treffer man på «feil» person kan et samarbeid bli vanskelig selv om rutinene er på plass.

Dette sitatet og sitatet over viser nettopp at personfaktoren kan slå begge veier og både bidra til et godt samarbeid og vanskeliggjøre samarbeidet. Det blir også et viktig poeng at rutiner ikke er tilstrekkelig i seg selv.

Noen av losene kunne også spesifisere hva de bragte inn i samarbeidet, og som bidro til at samarbeidet med andre tjenester fungerte:

Har godt samarbeid med andre instanser, opplever at vi finner felles mål, jobber tett med flere. Mange er godt fornøyd med en los, og blir tatt på alvor. Særlig fordi vi får en så god oversikt over situasjonen til den unge.

Dette sitatet reflekterer også at det ikke har vært en selvfølge at losene kom i posisjon i forhold til samarbeidet. Losene var prosjektstillinger, og ikke en integrert del av kommunenes tjenesteapparat. Losene var dessuten mer fristilt, og det var en del av jobben deres at de skulle være fleksible og jobbe på andre måter enn det ansatte i vanlige, kommunale tjenester ofte har anledning til.

Men over tid kunne dette bli opplevd som et verdifullt tilskudd, for eksempel fordi losene fikk en annen relasjon til ungdommene, som sitatet over antyder.

Som nevnt tidligere, kunne samarbeidet både dreie seg om enkelt-ungdommer og om målgruppen mer generelt. Det siste sitatet vi trekker fram her dreier seg om målgruppen mer generelt, og viser at det godt kunne være etablert egne samarbeidsfora for dette i tillegg til det arbeidet som foregikk i tilknytning til enkeltungdommer:

Faste samarbeidsteam/samarbeidsformer for å identifisere unge i målgruppen. Lavterskeltilbud/møteplasser for å fange opp unge i målgruppen.

Vi vurderer dette siste som et viktig punkt. Unge i målgruppen til Losprosjektet kan godt ha vært i målgruppen til andre også, for eksempel NyGIV, arbeidsmarkedstiltak eller andre tiltak og prosjekter som måtte finnes i hver enkelt kommune. Dels kan det tenkes at en viss koordinering ville være nødvendig for å unngå dobbeltarbeid eller at ulike innsatser utilsiktet «forstyrret» andres arbeid, og dels kunne ulike tjenester hjelpe hverandre med å avgrense hvem ungdommene i målgruppen var. Hvis man i tillegg brukte denne kunnskapen til å fange opp ungdommene på en mest mulig effektiv måte, ble samarbeidet ekstra fruktbart.

Analysene i denne delen av rapporten viser for det første at samarbeid med andre instanser og tjenester både ble opplevd som viktig av losene, og foregikk i stor utstrekning. Som en konsekvens av at vi i Norge har et tjenesteapparat som er organisert på flere nivåer og i henhold til flere lovverk, vil også slike prosjekter trenge samarbeid med mange personer i ulike posisjoner. For det andre ser vi at kjennetegn ved innholdet i samarbeidet losene beskriver, likner det man ellers kan observere: kjennskap og gjensidig respekt og tillit er en fordel, likeledes at alle parter har noe å bidra med inn i samarbeidet. Dessuten har personfaktoren betydning.

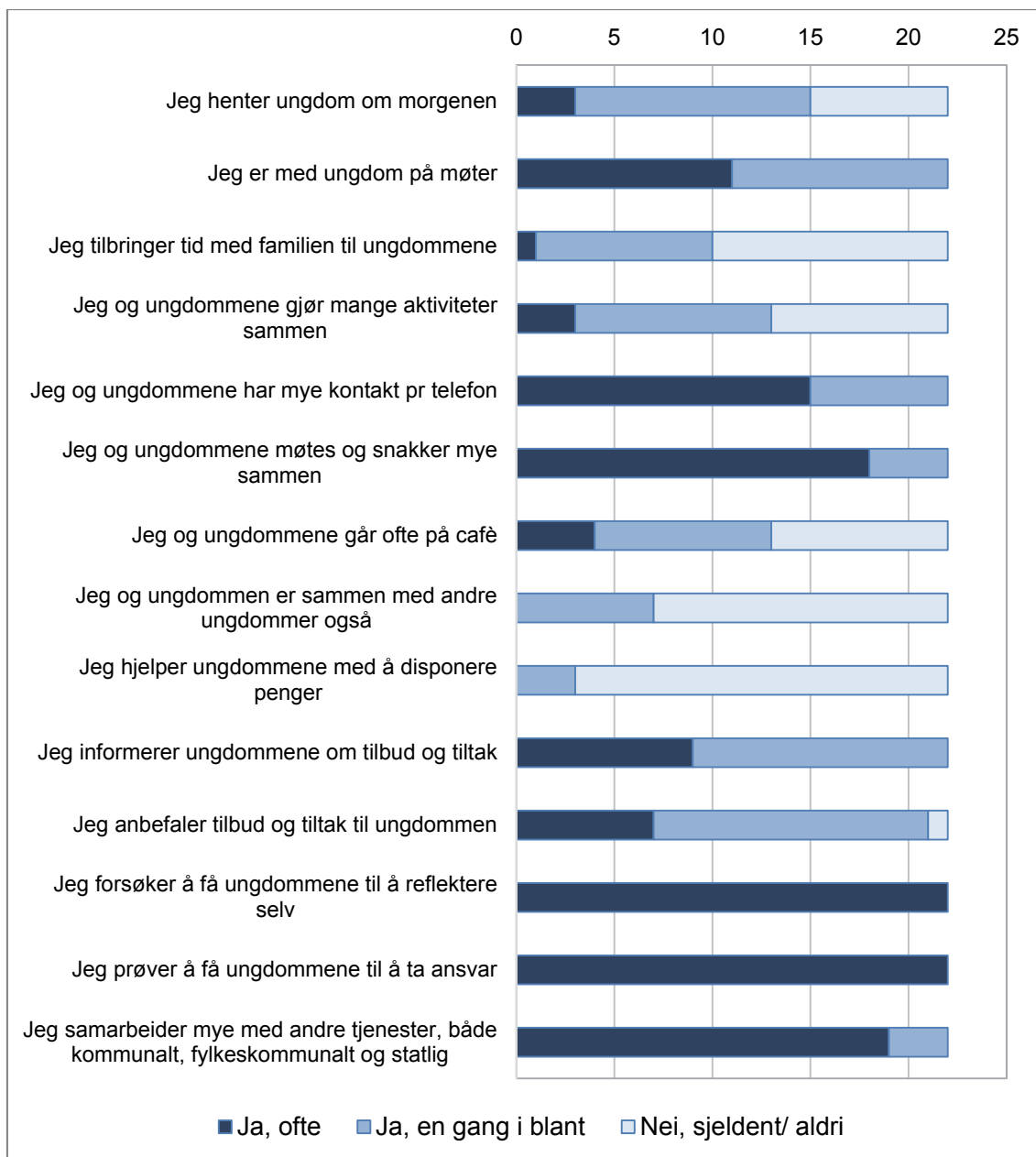
5.3.4 INNHOLDET I LOSENES ARBEID MED UNGDOMMENE

I Questbackundersøkelsen til losene i 2012 ble de spurt om innholdet i arbeidet. Her kunne losene krysse av flere steder, på et vidt spekter av arbeidsoppgaver. Merk at oppgavene som er listet opp, primært har med det direkte arbeidet med ungdommene å gjøre. I tillegg kommer losenes bestrebelser på å

involvere ungdommenes familie, særlig når det gjaldt elevene på ungdomstrinnet (figur 5.2).

Det framgår av figuren at det losene vektla mest, var relasjonen til ungdommene, rettet mot å få dem til å reflektere selv og ta ansvar. For de fleste skjedde dette ved at losene og ungdommene møttes og snakket mye sammen, og hadde mye kontakt per telefon. Disse svarene sier imidlertid ikke noe om hvordan samtalene ble lagt opp, om losene for eksempel valgte en bestemt samtaleteknikk, om losene hadde planer for samtalene eller mer lot ungdommene sette premissene. De var også med ungdommene på møter enten ofte eller en gang i blant.

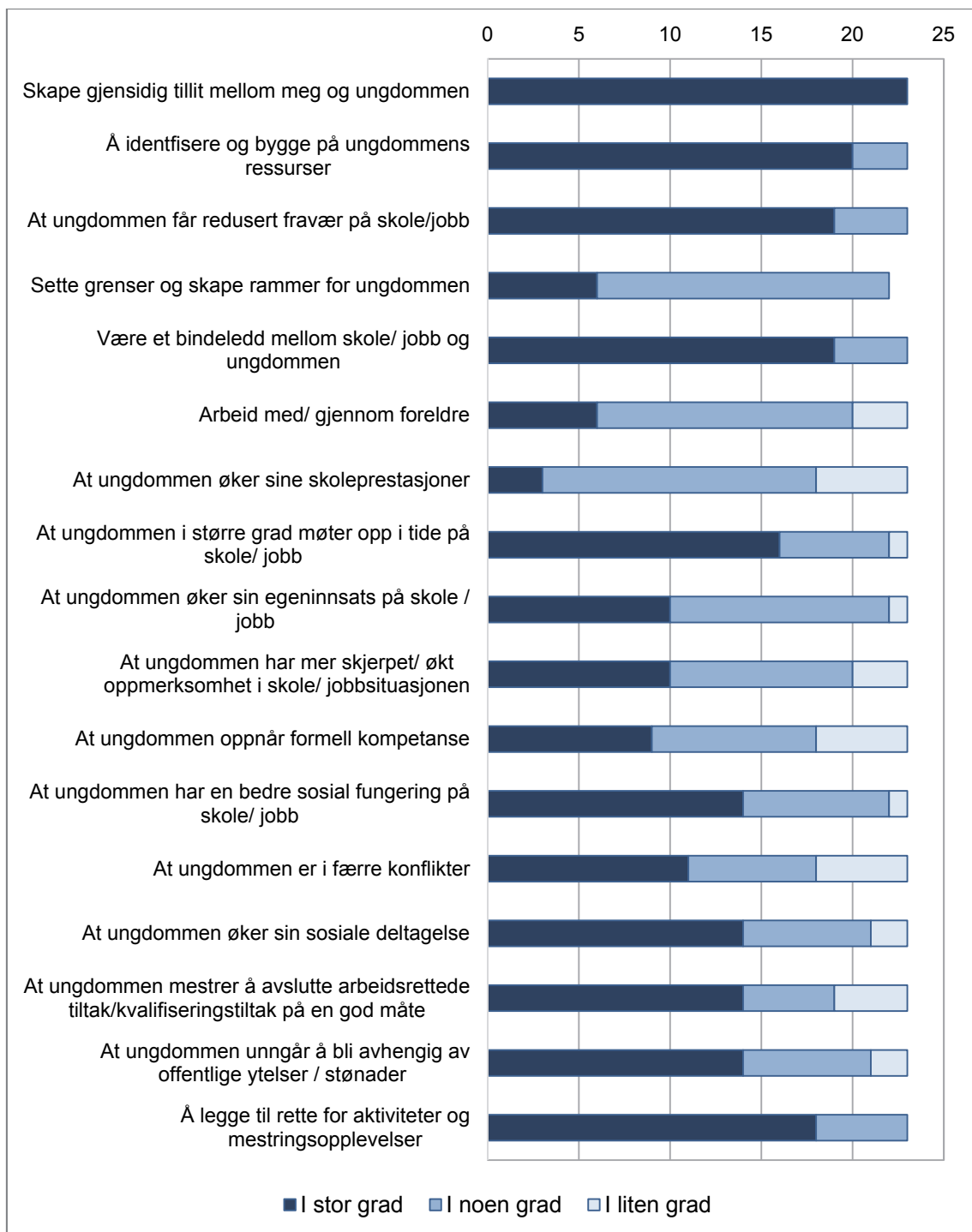
En langt mindre andel av losene krysset av på at de ofte informerte ungdommene om tilbud og tiltak eller anbefalte dem til ungdommene, selv om omtrent samtlige i hvert fall gjorde det en gang i blant. Ellers framgår det av figur 5.2 at losene var åpne for å hente ungdommer om morgenen, noe flere beskrev at de gjorde i ulike faser. Halvparten beskrev også at de var sammen med ungdommen på kafé enten ofte eller en gang i blant. Det var imidlertid mindre vanlig at losen tilbragte tid med ungdommenes familie, og enda mindre vanlig at de og ungdommen var sammen med andre ungdommer. Dessuten forekom det omtrent ikke at losen hjalp ungdommen med å disponere penger, noe man vel også kan forvente at foresatte, barnevernet eller Nav vil ha større ansvar for.

Figur 5.2: Hva losene gjorde i sin jobb som los.

Samtlige oppga at de samarbeidet med andre tjenester, både kommunalt, fylkeskommunalt og statlig, de fleste ofte. Dette er i tråd med departementets målsetting. Disse svarene sier imidlertid ikke noe om hvordan samarbeidet foregikk, hva innholdet var eller om man samarbeidet mer med noen instanser enn andre, deltok i ansvarsgrupper osv. Nedenfor kommer vi tilbake til losenes kvalitative svar om samarbeid, som gir et mer utdypende bilde.

Losenes svar om innholdet i arbeidet de utførte blir ytterligere utdypet gjennom svarene de ga på spørsmål om hva de la mest vekt på i arbeidet sitt (figur 5.3).

Figur 5.3: Losenes vektlegging av innholdet i arbeidet (n=23)

Samtlige loser formidlet her at de i stor grad arbeidet med å skape gjensidig tillit mellom seg selv og ungdommen, og samtlige arbeidet med å identifisere og bygge på ungdommenes ressurser, stort sett i stor grad. Det samme gjaldt arbeid med å legge til rette for aktiviteter og mestringsopplevelser.

Ellers ser vi at losenes vektlegging av innholdet i arbeidet sitt kan ses langs flere dimensjoner. Den første var *relasjonell*, og handler om forholdet mellom

losene og ungdommene de hadde ansvaret for. Losene hadde også ulike muligheter hvis de *ikke* fikk til å skape en god nok relasjon. Knappt halvparten – i alt 11 – oppga at de kunne bytte med en annen los, noe som nok var mest sannsynlig hvis to loser delte en stilling. Nesten alle – i alt 19 – kunne melde fra til overordnede og få hjelp til å håndtere situasjonen, mens to måtte håndtere en slik situasjon alene. To loser kunne også velge unngåelsesstrategier og være mindre til stede for ungdommen (tabell ikke vist). Men hovedinntrykket er altså at losene var forberedt på at det kunne forekomme at relasjonen mellom dem og en ungdom ikke ble godt nok, og hadde muligheter til å få håndtert disse situasjonene på en konstruktiv måte.

Det viste seg også at seks av losene hadde opplevd at relasjonen ble dårlig. Fire av dem hadde meldt fra til overordnede, hvorav tre opplevde at de fikk hjelp. De siste to hadde håndtert situasjonen alene. Vi vet ikke ut fra disse svarene hvor mange ungdommer det var snakk om, men det er å forvente at slike situasjoner vil oppstå når man møter ungdommer med store personlige problemer, veldig umotivert ungdom, eller ungdommer med rusproblemer.

Den andre dimensjonen handlet om *forholdet til skolen*, presisert som å møte opp i tide, være mer skjerpet og øke oppmerksomheten i skole/jobbsituasjon, å øke skoleprestasjoner og øke egeninnsats i forhold til skole/jobb, at ungdommen oppnår en bedre sosial kompetanse på skole/jobb. I tillegg kom færre konflikter og mer sosial deltakelser. Som en del av dette, inngikk dessuten at losen synes det var viktig å være et bindeledd mellom ungdommen og skole/jobb.

Den tredje dimensjonen handlet så mer om *ungdommenes sosiale inkludering i storsamfunnet* – at ungdommen skulle få formell kompetanse, mestre å avslutte arbeidsrettede tiltak/kvalifisering på en god måte og unngå avhengighet av offentlige ytelser og stønader.

Selv om det var en viss variasjon i svarene, ser vi at de fleste losene vektla samtlige svaralternativer enten i stor grad eller i noen grad. Det var ikke mange som svarte «i liten grad», og mellom 15 og 20 loser svarte «i stor grad» på seks av svaralternativene. Samtidig kan det se ut som om fokus er mer rettet mot det ungdommene bør tilstrebe på kort sikt, i form av bedre fungering på skole eller i arbeid både faglig og sosialt. Noe færre fokuserte derimot på de mer

langsiktige målsettingene om deltakelse i storsamfunnet, noe som uansett ville ligge et stykke fram i tid for flertallet av deltakerne i prosjektet.

Mer generelt spurte vi også losene om hva de mente er ungdommenes tanker om egne behov i den samme Questbackundersøkelsen. Også her kunne de skrive inn sine egne svar på spørsmålet, noe 21 av losene gjorde. Når vi ser på svarene, er det for det første tydelig at losene har lest spørsmålet litt ulikt. Majoriteten svarte imidlertid på hva de mener ungdom i sårbare posisjoner trenger, ofte med sammenfallende svar. De fleste framhever mer enn en ting (tallene i parentes er antallet losere som nevnte dette): støtte fra en voksen (9), voksne som tror på ungdommen, som oppmuntrer og som ungdommen kan ha en tillitsrelasjon til (6), løsning på konkrete problemer, som for eksempel finne skoleplass (6) og utvikle evne til mestring og følelse av mestring (3).

Noen svarer hva de selv mener at ungdom i sårbare posisjoner trenger, mens andre svarer hva de tror ungdommen tenker. Andre igjen skriver at selv om ungdom vet at situasjonen de er i ikke fungerer, trenger de hjelp til å tenke seg løsninger.

Her igjen ser vi losenes vektlegging av relasjonen til ungdommen, som vil handle om måten losene forholder seg til ungdommene på. Dette krever bestemte typer kompetanse for losenes del, som kan samles under kompetanse i å opprette, opprettholde og utvikle gode og funksjonelle relasjoner til ungdom. For det andre nevnes kompetanse i å finne løsninger, som typisk vil kreve god kjennskap til tilbudet i en kommune eller bydel og kompetanse i å ordne opp og ha gode samarbeidsrelasjoner til andre.

5.4 Losenes egne kommentarer om innholdet i arbeidet

Losene hadde muligheter for å komme med egne kommentarer om innholdet i arbeidet både gjennom intervjuene i 2013 og 2014, og gjennom de ulike skjemaene som ble fylt ut om i alt 131 ungdommer. Beskrivelsene losene gir, får fram fleksibiliteten i arbeidet, og dessuten også hvordan losene over tid kan tenke langs flere dimensjoner på en gang. I denne delen av kapitlet gir vi en del utvalgte eksempler på hva slags mål losene kunne ha, hvilke oppgaver ungdommen hadde og hva slags støtte losene bidro med.

5.4.1 FOKUS PRIMÆRT RETTET MOT SKOLE OG ARBEID

Skole og arbeid var sentrale innsatsområder i Losprosjektet, og flertallet av beskrivelsene fra losene dreide seg om ulike former for innsats som var direkte rettet mot å oppnå resultater her. Samtidig var det stor variasjon når det gjaldt hvor spesifikke og omfattende målene var, hva ungdommenes oppgaver skulle være, og hva slags støtte losene skulle bidra med eller koordinere at andre bidro med. Med andre ord kunne mange veier føre til målet. Som vi vil se, er ikke relasjonen mellom ungdom og los et mål i seg selv, men blir en sentral forutsetning for at ungdommene skal kunne nå målene sine.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Fullføre 9. klasse med så lite fravær som mulig	Fokusere på skolearbeidet. Gjøre lekser og komme på skolen	Ukentlige møter. Motivere og oppmuntre.
Møte opp på skolen. Fullføre skolegang	Legge seg til fornuftig tid og stå opp. Gjøre lekser og øve til prøver	Los ringer for å høre hvordan lekseplan er, møtes for å gjøre lekser

Dette er to eksempler på en ganske spesifikk, men likevel generell prosess. Elevene skulle følge opp skolen med så lite fravær som mulig, og losen skulle følge tett opp.

Et annet, liknende eksempel involverte også ungdommens mor:

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Møte på skolen. Fullføre vg1.	Møte på skolen. Følge opp skolearbeid	Mamma vekker om morgenen. Los etablerer samarbeid med skolen

Et siste eksempel av denne typen handlet om arbeid:

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Ut i arbeidspraksis	Møte på jobb/avtaler, ta kontakt hvis noe blir vanskelig	Skaffe praksisplass, koble på Opplæringstjenesten (OT)/Nav, følge opp ukentlig med telefon og avtaler, følge opp praksisplass

Disse fire eksemplene viser at ungdommenes mål kunne være ganske likeartede, likeledes de oppgavene de hadde. Men hva slags støtte losen bidro med, varierte likevel veldig.

Målsettingene kunne også være mer spesifikke. Selv om hovedmålet stadig var å komme seg på skole/arbeid eller fungere bedre i disse settingene,

kunne for eksempel målet konkretiseres til å gjelde kort tid, og så reformuleres med jevne mellomrom.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Komme til skolen til Ny Giv undervisning fem dager i uka fra klokka 9.00	Forberede kvelden før: 1. pakke skolesekk, 2. legge fram klær, 3. tenke at hun skal på skolen	Mor vekker 06.15. Losen kommer hjem fra 08.30. Kjører eller går sammen. Los sender sms. Oppfølgingssamtale med los en gang per uke.
Komme tidsnok på skolen de neste åtte dagene	Sette vekkerklokka på 06.40 og legge den et stykke unna sengen. Være klar 08.15. Ta vann i ansiktet. Ikke sove videre på badet	Far gir forvarsel 10 minutter før avreise. Slå av internett klokka 23 hver virkedag
Gjennomføre planlagt undervisning resten av skoleåret	Stå opp. Gjøre det jeg skal på skolen. Være til stede i de avtalte timene	Fortsatt tett oppfølging av lærer. Mamma vekker. Belønning fra los

Her ser vi at med mer konkrete og kortsiktige mål, følger gjerne også mer konkretiserte oppgaver for både ungdom og los. Ettersom mange av losene registrerte endringer som skjedde underveis, var det også mulig å se hvordan både mål, ungdommens oppgave og losenes støtte kunne variere ut fra ungdommens behov. For eksempel kunne mer generelle mål i perioder erstattes med mer spesifikke mål, ungdommens oppgaver kunne bli mer detaljerte, og losenes oppgaver mer omfattende. Deretter kunne strukturen forenkles igjen. For noen ungdommer skjedde det mange slike bevegelser mens de hadde kontakt med losen. Alle disse eksemplene viser også hvordan losene kunne samarbeide med ungdommens foreldre, noe losene selv vurderte som viktig særlig for de yngste av ungdommene.

Flere ungdommer hadde mer spesifikke målsettinger knyttet til skolegang eller arbeid:

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Møte på skolen hver dag. Ta med de bøkene jeg trenger	Stå opp og ikke drøye i senga. Pakke sekken dagen før	Få pustepauser i løpet av skoledagen. Få muligheter til å jobbe litt skjermet på eget rom.
Få hjelp med lekser. Få bedre karakterer	Jobbe 1-2 timer med lekser hver dag	Leksehjelp to ganger i uka
Møte på skolen og delta aktivt i timene. Jobbe med lekser. Øve til prøver og framføringer	Egeninnsats. Spørre om hjelp ved behov	Los ringer eller sender sms ukentlig og hører hvordan det går. Bistår med hjelp hvis ønskelig

I det andre av disse eksemplene ser vi også at det ikke er losen som nødvendigvis bistår med den hjelpen som trengs, her leksehjelp, men at losen likevel har ansvaret for å administrere og følge opp.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Registrere seg som arbeidssøker på Nav, møte med oppfølgingstjenesten, søke inn på jobbklubb, møte til avtale	Registrere seg som arbeidssøker, møte opp til avtale med OT, møte hver dag på kurs, møte til avtale	Los bistå i forhold til registrering, los avtale møte med OT og ungdommen
Skaffe en jobb/deltidsjobb. Skrive søknader. Levere cv pluss søknad	Skrive selve søknaden. Levere på diverse arbeidsplasser. Eventuelt søke via internett	Bistå med hjelp til å skrive søknader. Ringe og sende sms for å minne på søkerunde

De mer spesifikke eksemplene handler alle om noe ungdommen skal gjøre *mer* av – møte mer på skolen, komme mer presis, gjøre mer lekser, møte mer til avtaler osv. Men losene ga også eksempler på spesifikke ting knyttet til skole og arbeid som ungdommene skulle gjøre *mindre* av, som selvsagt kunne være like viktig:

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Redusere fravær	Stå opp, passord fronter, utskrift karakter, utskrift fravær, utskrift timeplan	Losen ringe en periode, motivere for endring

Andre mål for ungdommene handlet om ting som å komme på skolen, øke skolemotivasjon, få bedre opplevelse av skolehverdagen, gjøre mer lekser, vise mer respekt for lærerne, få bedre ordenskarakter, skifte klasse, gjennomføre programfag i vg1, begynne på skole og jobbe deltid, få på plass sysselsetting og økonomi ved hjelp av Nav, skrive cv osv.

Mesteparten av målene losene hadde formulert sammen med og for ungdommene, handlet om skole og arbeid – primært om skolegang. På den måten forholdt ungdommene og losene seg til det som var hovedmålsettingen med Losprosjektet. Men mange av målene inkluderte både skole/arbeid og andre forhold som ungdommen også skulle arbeide med.

5.4.2 MÅL I TILLEGG TIL DE SOM VAR DIREKTE KNYTTET TIL SKOLE OG ARBEID
Som vi så i i forrige kapittel, hadde mange av ungdommene i Losprosjektet utfordringer knyttet til lese- og skrivevansker og psykiske vansker. Mange av

dem hadde hatt kontakt med barnevernet eller psykisk helsevern. Vi måtte derfor forvente at losene og ungdommene formulerte målsettinger som var knyttet til ulike problemer ungdommene hadde. Det vanligste var da å formulere målsettinger som kombinerte skole/arbeid med andre ting. Da ser vi også at andre instanser i langt større grad trekkes inn når det gjelder støtten ungdommene skal få.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Hjelp til å bedre hjemmesituasjonen. Øke motivasjonen for skole. Redusere fravær. Bedre fritid	Ikke skulke. Ta imot tilrettelagt undervisning. Si fra når noe er vanskelig	Etablere kontakt med barnevern og kriesenter. Samarbeid med skolen om lekser. Motivasjonsordning med losen
Gjennomføre tilrettelagt vg1. Programfag arbeidspraksis	Møte opp. Følge med i timene. Utføre arbeidsoppgaver. Spørre mer om hjelp	Finne plass. Følge opp ungdommen med samtaler og i tverrfaglig samarbeid. Samarbeide med ungdommens nettverk. Sørg for utredning.
Komme tidsnok til 1. time. Økt selvfølelse. Gode mat- og spiserutiner. Bedre orden i skolesakene. Gjøre lekser	Stå opp når klokka ringer. Snakke med Bup. Følge plan fra helsesøster. Pakke sekken kvelden før. Sitte med lekser en time om dagen.	Mor ringer og sjekker og skolen ringer. Fast kontakt med Bup. Lage kostholdsplan med helsesøster. Mor sjekker
Delta i timene. Øke interessen for utdanning. Kontroll over temperamentet	Arbeide med seg selv og sine tanker ut fra ulike metodikker	Samtaler. Besøk på vgs.

Som disse eksemplene viser, kunne ungdommene ha ganske variert tilleggsproblematikk som både hadde med deres egen situasjon og hjemmesituasjonen å gjøre. Da fikk også losen flere oppgaver av koordinerende art, og skulle passe på at ungdommene fikk tilbud fra alle som hadde noe viktig å bidra med. I to av eksemplene over finner vi barnevern, kriesenter, Bup og helsesøster.

Men loser og ungdommer kunne også formulere mål som primært hadde med ungdommenes egne problemer å gjøre, hvor skole- eller arbeidsrettede tiltak ikke var nevnt i det hele tatt.

5.4.3 MÅL KNYTTET TIL UNGDOMMENES EGNE PROBLEMER

En rekke ulike problemer ble beskrevet gjennom målsettingene for ungdommene. Det er rimelig å anta at losene vurderte at disse ungdommene måtte få hjelp med mer grunnleggende problematikk før det ville være mulig å tenke på skole- eller arbeidsopplegg.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Bedre nedstemthet og øke sosial deltakelse	Jobbe for å delta på tilrettelegging, delta mer sosialt og jobbe med tankene	Ukentlig samtale med psykolog, og treffe losen en gang i uka
Få ungdommen litt mer ut av hjemmet, mer «aktiv»	Møte på avtaler	Los hente, gjøre avtaler, finne på noe sammen. Kontakt OT, PPT, støtte ungdommen
Komme i behandling hos psykolog. Bli mer sosial, få inntekt	Møte i behandling om tilbudet kommer. Sende inn søknader til Nav	Støtte fra kjæresten til å gjennomføre ting. Støtte fra los, hjelp fra los i kontakten med Nav.

Igjen viser eksemplene hvor stor variasjon det var i losenes arbeid med ungdommene, og i hvor stor grad losenes støtte var tilpasset de målene som var satt når disse ble sett i sammenheng med ungdommenes problemer. Vi ser også at problemene på en måte kunne ha relativt like former, her en kombinasjon av nedstemthet og mangel på sosiale initiativer, samtidig som tiltakene kunne variere. Men utfordringene handlet ikke bare om nedstemte og engstelige ungdommer:

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Komme i lønnet arbeid	Jobbe med sitt temperament	Bygge relasjoner, kontakte navn, samtaler med ungdommen

Tidligere så vi hvor mange ulike tjenester og instanser losene faktisk samarbeidet med. I eksemplene over har dette samarbeidet blitt mer konkretisert.

5.4.4 MER INSTRUMENTELLE MÅL OG TILTAK

Målsettingene for ungdommene og deres og losenes innsats dreide seg ikke bare om problemer i tillegg til det å ta opp igjen eller følge opp skole og arbeid. Noen mål var mer instrumentelle, kanskje særlig for de eldste deltakerne i prosjektet. Dette forhindret imidlertid ikke at ungdommen kunne trenge omfattende hjelp.

Mål	Ungdommens oppgaver	Støtte
Få innvilget arbeidsavklaringspenger. Komme i aktivitet	Holde kontakt med OT, fastlege og los, etter hvert Nav	Los må hjelpe til i søknadsprosessen. Støtte fra fastlegen
Få på plass sysselsetting og økonomi gjennom arbeid eller deltakelse i Nav-prosjekt	Aktivt søke, delta på møter. Jobbe med å snu døgnrytmen	Oppfølging av miljøarbeider og los
Slutte å røyke. Få førerkort. Søke jobber	Øvelseskjøre, begynne å ta kjøretimer. Følge med på ledige stillinger	Positiv støtte. Samtaler, spørre hvordan det går. Hjelp og tips om jobb. Tilbud om støtte. Samarbeid med Nav
Gjøre lekser igjen. Trene og komme seg mer ut blant mennesker (blant annet tørre å ta buss). Bedre struktur og ro i timene (mindre skoleskulk)	Møte opp på leksehjelp en gang i uka. Bli med på trening to ganger i uka. Skriftlig, individuell avtale med lærerne	Få i gang leksehjelp. Søke og få støttekontakt. Lærerne og mor har forpliktet seg til individuell avtale

Disse mer instrumentelle målsettingene gjaldt i større grad de eldste deltakerne – for eksempel er jo ikke førerkort aktuelt før man nærmer seg 18-årsdagen. Her så vi også i sterkere grad Nav inne som samarbeidspartner. Samtidig ser vi hvordan også mer instrumentelle målsettinger veves sammen med det som er Losprosjektets hovedmålsetting om skole eller arbeid, fordi de ulike delene av ungdommenes liv er så tett forbundet.

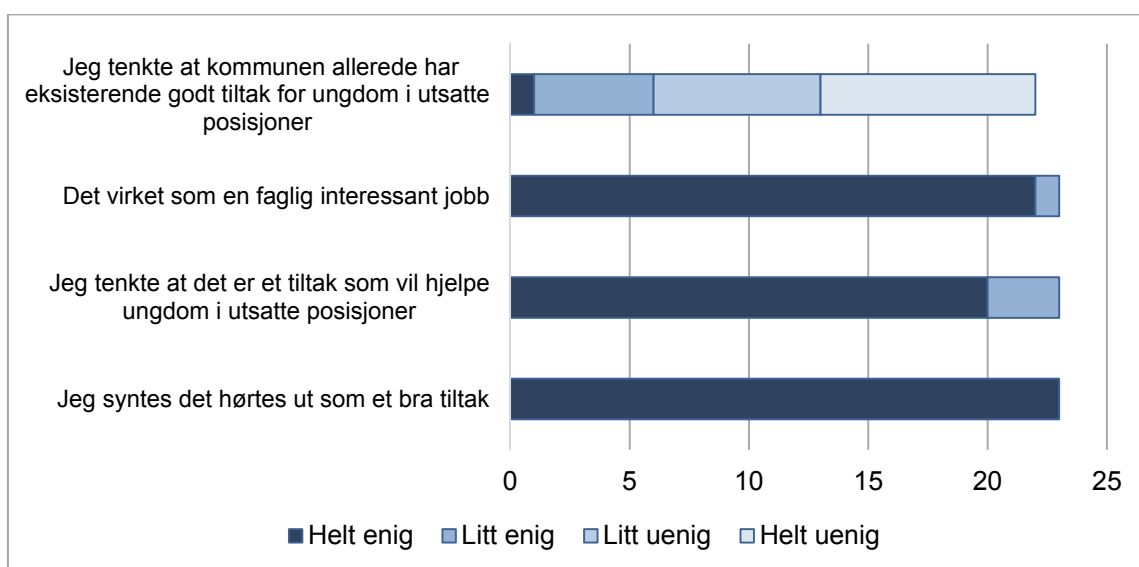
5.4.5 AVSLUTNING

I denne delen av kapitlet har vi gitt eksempler på hvordan losene organiserte virksomheten i relasjon til målene som ble formulert for hver enkelt ungdom, enten primært gjennom egen innsats, i samarbeid med foreldrene, med skolen eller aktuelle hjelpetjenester. Mer enn noe annet understrekes behovet for fleksibel og allsidig innsats, fordi ungdommenes behov er varierte og sammensatte. I forhold til den analytiske modellen vi formulerte i forrige kapittel, (figur 4.1) ser vi også at et fåtall av ungdommene egentlig «bare» hadde skole- eller arbeidsrelaterte utfordringer. Tyngdepunktet ligger på kombinasjoner av vanskeligheter både i og utenfor skole og arbeid, og spørsmålet blir heller hvor omfattende innsatser de ikke direkte skole- eller arbeidsrelaterte utfordringene vil kreve, og over hvor lang tid.

Vi vil imidlertid understreke at selv om det går an å kategorisere ungdommene så vel som innsatsen på denne måten, fant vi ikke systematiske eller signifikante forskjeller mellom disse mulige undergruppene når det gjaldt losenes vurdering av utfallet for ungdommene.

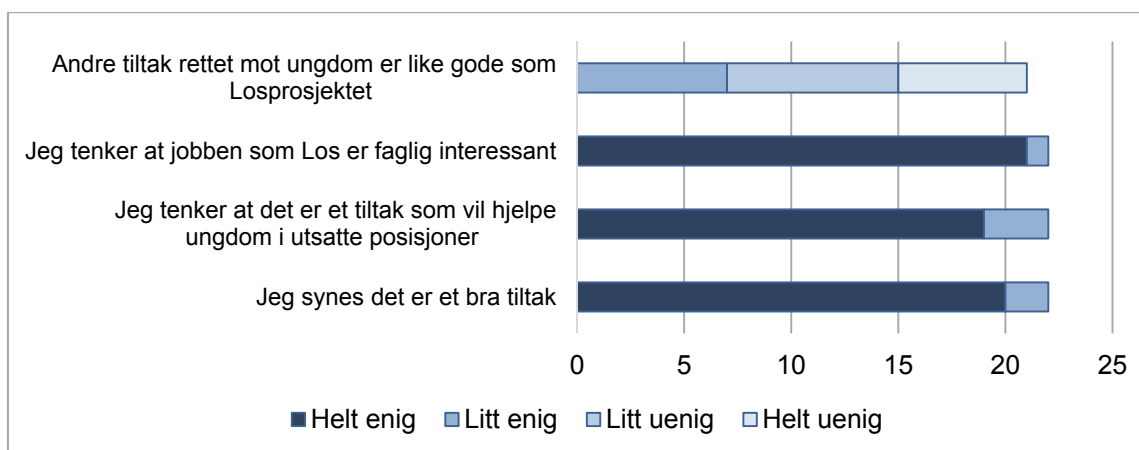
5.5 Losenes vurderinger av arbeidet sitt som loser – spørreskjemadata

Både i 2013 og 2014 ble losene stilt en rekke spørsmål om hvordan de selv vurderte arbeidet sitt og den forankringen prosjektet hadde i deres egen kommune gjennom spørreskjema og intervju. I denne delen av kapitlet presenterer vi losenes vurderinger, først hva de tenkte før de begynte. Svarene er hentet fra spørreskjemaene losene fylte ut i 2013.

Figur 5.4: Hva losene tenkte om prosjektet før de begynte (n=23)

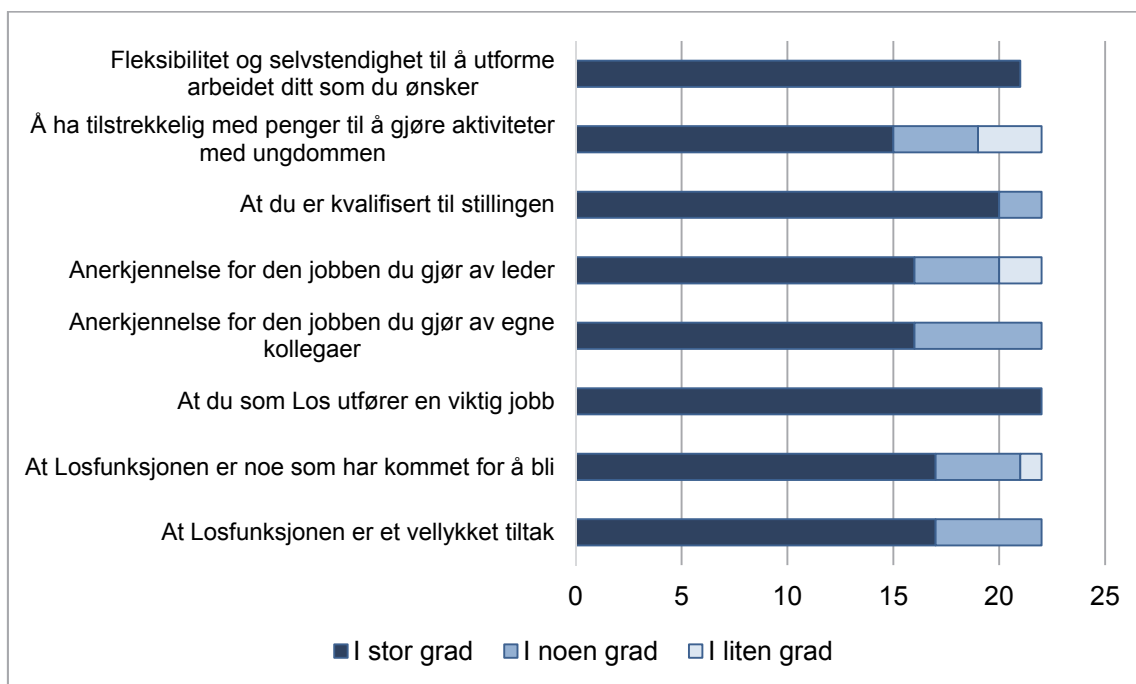
Her ser vi at losene er veldig enige seg imellom. De mente at tiltaket virket faglig interessant og til god hjelp for målgruppen, samtidig som de stort sett mente at kommunen de jobbet i, manglet slike tiltak. Hva så når de hadde jobbet en stund?

Figur 5.5 Losenes oppfatning etter å ha jobbet en stund (n=23)

Som denne figuren viser, var losenes vurderinger ganske like før de begynte på prosjektet og etter en stund. Et par hadde blitt uenig i at det var et bra tiltak, og noen flere mente at andre tiltak er like gode som Losprosjektet.

Tidligere (tabell 5.7) presenterte vi noen resultater om losenes oppfatning av bruken av muligheter for faglig støtte til dem selv. I tillegg spurte vi i 2013 losene om en del flere forhold som kan knyttes til jobbtilfredshet (figur 5.6).

Figur 5.6: I hvilken grad opplever du noe av det følgende? (n=23)

For det første ser vi her at bare et lite mindretall velger svaralternativet «i liten grad» i det hele tatt. Videre ser vi at samtlige i stor grad opplever at de gjør en viktig jobb som los, og at de har fleksibilitet og selvstendighet når det gjelder å utforme arbeidet. Denne dimensjonen har vært framme flere ganger tidligere, og framtrer som viktig på ulike måter. Det kan argumenteres for at losene har hatt en relativt fri stilling uansett hvor funksjonen har vært forankret, og at dette er en medvirkende årsak til at de har greid å få til det som ser ut som gunstige prosesser i forhold til en ganske heterogen målgruppe. I så fall kan det tenkes at det nettopp er losenes muligheter for fleksibilitet, og det at de ikke har vært like bundet av lovgivning og regelverk som rammer inn andre tiltak, til en viss grad er en forutsetning for de positive resultatene det har vært mulig å observere.

For øvrig har losene vektlagt kvalifikasjoner høyt, og vi så også tidligere at losene er godt kvalifiserte både formelt og gjennom langvarig praksis.

5.6 Videreføring etter prosjektperioden

I rapporteringen til BLD våren 2014 ble kommunene spurt om hvorvidt og eventuelt på hvilke måter Losprosjektet skulle videreføres. Samtlige kommuner svarte positivt på dette, på en eller annen måte, men med ulik grad av forpliktelse.

Den minst forpliktende formen var arbeid med å videreføre tenkningen fra Los i en eller annen form, til arbeid med tilsvarende målgrupper – i litt uspesifisert form.

En litt mer forpliktende form var avtaler om å videreføre metodikken i aktuelle, kommunale enheter som eksisterte eller skulle etableres, gjerne i forbindelse med den nye arbeidssituasjonen til de som hadde arbeidet som loser. Flere hadde også blitt spurt eller hadde til hensikt å formidle metodikken i form av undervisning til interesserte kollegaer i kommunene, og opplevde generelt økt interesse for metodikken.

Noen kommuner arbeidet med å få til en videreføring av prosjektet i form av øremerkede midler, mens de fortsatt hadde midler igjen av bevilgningen fra BLD. Og i to kommuner var det allerede bestemt at stillingen som los skulle videreføres.

Det kan argumenteres for at de ulike planene og beslutningene om videreføring av Lostenkningen i en eller annen form støtter konklusjonen om at Losprosjektet har vært til god nytte for et flertall av deltakerne. En viktig utfordring for videreføringen vil imidlertid være knyttet til å tilpasse en meget fleksibel arbeidsform, der losene har hatt høy grad av uavhengighet i arbeidet når det gjelder å tilpasse tilbudet til ungdommenes behov, til klientorganisasjoner som organisatorisk og juridisk er plassert innenfor klare strukturer. Spørsmålet vil være i hvor stor grad den relative uavhengigheten til å skreddersy tilnærmingen til hver enkelt ungdom er en forutsetning for at Losmetodikken kan fungere.

5.7 Sammenfatning – måloppnåelse på systemnivå?

Generelt var målsettingen på systemnivå at Losprosjektet skulle føre til *systematisering og implementering av egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen*. En generell målsetting om resultater for ungdommene var, som vi så

i første kapittel, at ungdommen som deltok i prosjektet, skulle få styrket tiknytning til skole eller arbeid.

Som vi så i kapittel 4, viser de gjentatte rapporteringene til departementet så vel som datainnsamlingen som ble gjennomført i forbindelse med evalueringen, at et flertall av de ungdommene som deltok i prosjektet, på ulike måter viste positiv utvikling på kort sikt når det gjaldt deltakelse i skole eller arbeid. Her diskuterer vi imidlertid betydningen av Losprosjektet på systemnivå.

Egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen?

For det første var det en målsetting at Losprosjektet skulle føre til systematisering og implementering av egnede arbeidsformer overfor ungdom i målgruppen, gjennom at ungdommen opplevde å få en person å forholde seg til, oppfølging etter behov og koordinerte tjenester i prosjektperioden, at kommunene gjennomførte gode kartlegginger av behov og ressurser hos ungdommene og at kommunene evaluerte innsatsen overfor hver enkelt under og etter avsluttet innsats.

Ungdommene i Losprosjektet har definitivt hatt en person å forholde seg til i prosjektperioden, og våre data tilsier også at ungdommene som har fulgt opp deltakelsen, har fått variert og fleksibel oppfølging etter behov. Dataene vi har hatt tilgang til om de 153 ungdommene som samtykket i å delta i evalueringen, indikerer videre at losene har påtatt seg ansvar for å koordinere tjenester til ungdommene, også for å koble inn nye tjenester etter behov. Som vi så, beskrev losene samarbeid med en stor og økende mengde tjenester og etater, om enn mest med de tyngste tjenestene og etatene i forhold til målgruppen for prosjektet.

Evalueringen indikerer også at losene har gjennomført gode kartlegginger av ungdommenes behov og ressurser, og at de har evaluert egen innsats overfor hver enkelt både under og etter avsluttet innsats. Delvis er dette gjort som et resultat av evalueringen, i det losene her fylte ut gjentatte vurderinger og oppdateringer om ungdommene som deltok. Et par av losene har også uttrykt at de har hatt glede av disse skjemaene i sitt eget arbeid med ungdommene. Dessuten har losene både besvart spørsmål i forbindelse med evalueringen og i forbindelse med rapporteringen til departementet, som har dreid seg om suksessfaktorer og utfordringer knyttet til gjennomføringen av prosjektet.

Imidlertid har ikke prosjektet vært organisert på den måten at samtlige loser har blitt bedt om å kartlegge ungdommene på samme måte før prosjektstart og ved avslutningen av prosjektet eller den enkelte ungdommens deltakelse. Dermed er det vanskelig å konkludere med hensyn til hvor systematisk kartlegging og evaluering som har skjedd i prosjektet, ut over det som har blitt formidlet på de ulike samlingene som har vært holdt i regi av BLD. Her har man diskutert en felles losmetodikk på tvers av kommunene, der nettopp det fleksible og skreddersydde, samt fordelene med losenes uavhengige stilling, har vært løftet fram. Som vi så over, har flere av losene nettopp beskrevet en losmetodikk når de skulle si noe om eventuell videreføring av erfaringer og suksessfaktorer våren 2014.

Førte prosjektet til helhetlige og koordinerte tjenestetilbud ?

Videre skulle Losprosjektet føre til *helhetlige og koordinerte tjenestetilbud til ungdom i målgruppen*, gjennom forpliktende, tverrfaglige og tverretatlige samarbeidsstrukturer i kommunene og mellom kommune, fylkeskommune og stat, forpliktende oppgave- og ansvarsfordeling i direkte arbeid med ungdommene, samt god koordinering av ulike prosjekter rettet mot målgruppen og tilgrensende målgrupper. Dette er det langt vanskeligere å konkludere om som resultat av evalueringen.

Som tidligere nevnt, beskriver losene et omfattende samarbeid med instanser og etater både på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå. Dette er imidlertid noe annet enn mer generelle effekter som følger av et forpliktende samarbeid og ansvarsfordeling mellom ulike forvaltningsnivåer. På dette nivået er det mer rimelig å konkludere at Losprosjektet kan fungere som et eksempel på måter å gjennomføre arbeidet med denne målgruppen på. Samtidig forutsetter en vellykket og robust utvikling av den typen som følger av departementets målsetting, langt bedre ressurser og bedre forankring i det kommunale beslutningsapparatet enn det en enkelt prosjektstilling kan ha ambisjoner om å få til – også med hjelp av en prosjektansvarlig og en styringsgruppe.

Fikk ungdommen nødvendige tiltak for å styrke tilknytningen til skole og jobb?

For det tredje skulle Losprosjektet på systemnivå bidra til at *ungdom får de tiltakene som er nødvendige for å styrke tilknytningen til skole og jobb*, gjennom

bedre tilpasning av eksisterende tiltak i kommune, fylkeskommune og stat, god utnyttelse av tiltak i kommune, fylkeskommune og stat og riktig dimensjonering av mengde tiltak og former for tiltak i kommune, fylkeskommune og stat.

Vi synes det er vanskelig å gi en vurdering på dette punktet. Bedre tilpasning av eksisterende tiltak på alle tre forvaltningsnivåer og riktig dimensjonering av mengde og former for tiltak på alle tre forvaltningsnivåer ville forutsatt en langt mer omfattende prosjektorganisering og langt flere ressurser enn Losprosjektet. Uavhengig av nettverksbygging og forankring i kommunene har Losprosjektet etter vårt syn primært vært lokalt i de 15 kommunene, med flertallet av losene plassert i førstelinjen, og med samarbeid med instansene som har med ungdom i målgruppen å gjøre. De fleste av disse er også kommunale. Arbeidet har i stor grad bestått i å være utadrettet i forhold til ungdommene, om enn med samarbeid med viktige instanser som ledd i dette.

6 Samfunnsøkonomisk analyse av Losprosjektet

6.1 Innledning

Formålet med dette kapitlet er å gjennomføre en samfunnsøkonomisk beregning av Losprosjektet. En slik beregning skal gi svar på om prosjektet er samfunnsøkonomisk lønnsomt, dvs. om man får avkastning for de ressursene som brukes i gjennomføringen av prosjektet ved at den totale samfunnsmessige nytten er høyere enn kostnaden.

Nytte-kostnadsanalyser er et mye brukt verktøy for å analysere offentlige prosjekter. De kan brukes til å rangere ulike alternative løsningsforslag for en bestemt problemstilling eller til å vurdere om et prosjekt bør gjennomføres eller ei. Typiske eksempler er store offentlige investeringer i infrastruktur der man debatterer om man skal bygge nytt og eventuelt hvilken løsning som er best, for eksempel ved utbygging av offentlig transport, en ny flyplass eller en ny bro eller tunnel. Altså er det ofte fysiske investeringer som skal vurderes, og metoden ble også utviklet for nettopp slike formål.

Det har imidlertid blitt stadig mer vanlig å bruke samfunnsøkonomiske nytte-kost-analyser til også å vurdere ulike sosiale tiltak (Barlindhaug m.fl., 2011; Steen m.fl., 2012; Stevens, 2014). Også i Norge er det mange eksempler på at «myke» intervensjoner har blitt evaluert på denne måten, og spesielt gjelder dette intervensjoner som skal forhindre varig marginalisering av unge (Rasmussen og Strøm, 2013; Lyng m.fl., 2010; Rasmussen m.fl., 2010; Falch m.fl., 2009). Evalueringen av Losprosjektet følger denne tradisjonen.

Fordelen ved nytte-kost-metoden er at den gir et éndimensjonalt svar på om et prosjekt er samfunnsøkonomisk lønnsomt eller ei, eller hvilket av flere alternativer som gir høyest samfunnsøkonomisk gevinst. Nettopp dette gjør metoden attraktiv og intuitiv. Svaret analysen gir, kan tolkes som et enkelt svar på om prosjektet er en klok investering fra et samfunnsmessig perspektiv, og om politikerne har forvaltet fellesskapets ressurser på en fornuftig måte.

Det rendyrkede økonomiske perspektivet har imidlertid også mange svakheter som det er viktig å være oppmerksom på. Siden disse er spesielt viktige ved sosiale intervensjoner som Losprosjektet, går vi kort gjennom noen av dem.

Kun nytte og kostnad som kan tallfestes, er inkludert i analysen

Siden hensikten med analysen er å komme frem til et kronebeløp, er det per definisjon kun poster som kan representeres ved hjelp av kroner og øre som er inkludert i analysen. Dermed blir det utelukkende fokusert på «harde fakta» som skolegang, jobb, bruk av offentlige tjenester, mottak av offentlige overføringer, institusjonsopphold etc. Denne typen analyser vil dermed ligge nært opp til kvantitative evalueringer med utgangspunkt i registerbasert data-materiale. Sosiale prosesser som oppfølging og støtte, personlig utvikling, mestringsfølelse eller tillit, som ofte vektlegges i kvalitative evalueringer, kan vanskelig inkluderes i en nytte-kost-analyse selv om de betyr høyere livskvalitet for den det gjelder og eventuelt for pårørende. Det betyr ikke at denne typen personlige endringer ikke har betydning for utfallet. For eksempel viser Sletten og Hyggen (2013) til mye forskning som peker på at mestringsfølelse og sosiale relasjoner har stor betydning for frafall i videregående utdanning.

Varig effekt?

Mange deltakere i Losprosjektet fremhever den individuelle oppfølgingen fra losen som tiltakets største fordel. Tilbakemeldingene tyder på at det å bli sett av en voksen og få personlig støtte har vært uvurderlig og har gitt deltakerne selvtillit og tro på egne evner. Hva som skjer med ungdommene når prosjektet nå avsluttes, er et åpent spørsmål. Har denne oppfølgingen over tid satt spor og ført til varige endringer hos deltakerne, eller vil den positive endringen reverseres når den personlige oppfølgingen fra losen opphører?

Tidshorisont

En samfunnsøkonomisk analyse har som oftest en veldefinert og lang tidshorisont. Det har sammenheng med den fysiske varigheten av store investeringer som skal tjene befolkningen over lang tid. For sosiale intervensjoner er det ikke like innlysende hva som er «riktig» tidshorisont fordi man ikke har en «forventet levetid» av en sosial investering å støtte seg til. Når det gjelder

tiltak for å forhindre varig marginalisering av ungdom er det slik at all prosjektkostnad inntreffer tidlig, mens nytten er forventet å komme over tid ved at vedkommende i større grad deltar i arbeidslivet som voksen. Hvilken tidshorisont man bruker for å beregne den samlede samfunnsøkonomiske gevinsten av prosjektet, kan derfor være avgjørende for om prosjektet går i minus (kort tidshorisont) eller i pluss (lang tidshorisont).

Usikre anslag

De fleste samfunnsøkonomiske analyser av tiltak for å forhindre marginalisering av unge blir gjennomført kort tid etter at prosjektet er gjennomført og ganske lenge før de unge har fått etablert seg på arbeidsmarkedet. Man må derfor gjøre ulike anslag for sannsynlige livsløp når det gjelder deltakelse i arbeidslivet og eventuelt andre relevante voksenerfaringer (sykdom, kriminalitet etc.). Disse er beheftet med stor usikkerhet, men samtidig er det slik at hvilket livsløp som blir lagt til grunn for analysen, sannsynligvis påvirker analyseresultatet mye.

Base case

En samfunnsøkonomisk kostnads/nytteanalyse blir gjennomført ved å sammenligne kostnadene og gevinstene ved et tiltak sammenlignet med et base case uten nevnte tiltak. For en fysisk investering som en bro eller tunnel er det ganske lett å forestille seg situasjonen uten denne investeringen: man fortsetter å ta ferge eller kjøre den lange veien rundt fjellet. For sosiale prosesser er imidlertid alternativet (base case) langt mindre veldefinert. For det første finnes det mange ulike tiltak rettet mot ungdommer, og ungdommer som ikke får los-tiltaket, får sannsynligvis tilbud om andre tiltak. Det «rene» base case eksisterer i mange tilfeller altså ikke.

Videre er det ofte slik at tiltak virker i samkvem med andre tiltak. Flere av ungdommene som har deltatt i Losprosjektet, har til dels sammensatte utfordringer, enten det dreier seg om kontakt med barnevernet, rus, kriminalitet eller en kombinasjon av disse. Dette fordrer en mer helhetlig tenkning og kanskje skreddersydde tiltakspakker. Hva losen kan få til, vil dermed i stor grad avhenge av ressurser, kompetanse og samarbeidsvilje hos andre etater og ikke minst hos ungdommen selv.

Losen er også prisgitt det lokale tilbudet av tiltak. En los kan hjelpe til med å finne frem i det offentlige systemet, men hvis det ikke finnes en skoleplass eller en lærlingeplass akkurat slik som ungdommen ønsker seg, så kan ikke losen hjelpe til med å finne frem til dem. For dem som ikke trives sosialt på skolen, kan losen hjelpe dem med å bytte skole, men losen kan ikke endre det sosiale miljøet på skolen.

Begge disse punktene peker også tilbake på det grunnleggende spørsmålet om hva man egentlig forventer at en los skal kunne utrette.

Til sist er det viktig å få frem hva som er konsekvensene av *ikke* å fullføre videregående skole på normert eller tilnærmet normert tid. Det er flere studier som har undersøkt hvordan det går med disse elevene i ettertid (Barth og von Simson, 2013; Falch og Nyhus, 2009). Om lag 70 prosent fullfører videregående skole innen fem år.¹⁸ Blant dem som ikke fullfører innen denne fristen, er det imidlertid noen som fullfører senere, mens andre går rett over i arbeid. Det er altså ikke slik at alle ungdommene som ikke blir hjulpet av Losprosjektet vil bli marginaliserte og falle utenfor utdanning og arbeidsliv i all fremtid.

6.2 Kompliserende faktorer og begrensninger

Gjennomføringen av en samfunnsøkonomisk analyse av Losprosjektet kompliseres av flere faktorer. *For det første* er data om deltakerne i evalueringen av varierende kvalitet for dette formålet, og det foreligger ikke individdata om de som ikke deltok i evalueringen (se kapittel 4 for en nærmere redegjørelse for dette). *For det andre* er mye av datamaterialet konsentrert om hva som skjer på veldig kort sikt, der fullføring av videregående opplæring ikke nødvendigvis er operasjonalisert som et mål, mens de store gevinstene av utdanning kommer på lang sikt. For de aller fleste vet vi faktisk ikke om de kommer til å gjennomføre videregående opplæring eller ei. Dette skyldes til dels organiseringen av Losprosjektet som definert i kalendertid i stedet for etter rytmen i ungdommenes

¹⁸ For årskull som startet videregående opplæring i perioden 1994–2007, var andelen som gjennomførte innen fem år 68 prosent for 1994-kullet, 72 prosent for 1998-kullet og 69 prosent for 2007-kullet, som er sist tilgjengelige tall. Kilde: Statistisk sentralbyrå, Tabell: 09326: Gjennomstrømming i videregående opplæring, etter status for oppnådd nivå etter fem år og kjønn.

utdanningsløp. Prosjektet er avsluttet før vi vet om de fleste faktisk fullfører videregående utdanning eller ei. Hvis man i stedet kunne ha fulgt deltakerne frem til de var 19 eller 20 år, ville man hatt et bedre grunnlag for å anslå effekten av prosjektet fordi man da i større grad visste hvem som fullførte videregående skole. Det samme gjelder dem som begynner å jobbe –om noen vet vi at de kommer seg i jobb, men vi vet ingenting om hvilken type jobb, betingelsene for eller varigheten av ansettelsesforholdet eller hvilken videre jobbkarriere deltakerne får.

For det tredje er den store graden av heterogenitet i alle ledd et minst like viktig argument mot å legge for stor vekt på en samfunnsøkonomisk analyse av et tiltak som Losprosjektet. Vi kan oppsummere dette i tre punkter:

1. En los er bare et kronebeløp i nytte-kost-analyse, men vi vet at egenskaper ved losen, herunder spesielt losens evne til å bygge opp tillit hos deltakerne og losens evne til å bygge relasjoner til andre instanser i hjelpeapparatet, er helt sentralt for suksess. Denne kvalitetsdimensjonen fanges ikke opp i kostnadssiden ved en samfunnsøkonomisk nytte-kost-analyse siden losen vil koste omtrent det samme uansett. Den fanges imidlertid i aller høyeste grad opp i nyttesiden ved at en god los genererer bedre resultater enn en los som ikke klarer å bygge opp en like god relasjon til både deltakerne og til andre instanser.
2. Rekruttering av deltakere. En prosjektdeltaker koster omtrent det samme uavhengig av hvem personen er. Prosjektets suksess avhenger imidlertid i stor grad av hvem som rekrutteres til å delta. En klar forestilling av hva man skal oppnå med prosjektet og hvem denne typen intervensjon vil kunne hjelpe, vil derfor være av avgjørende betydning. Rekruttering av ungdommer med sammensatte og komplekse problemer som trenger mer omfattende oppfølging enn det Losprosjektet kan tilby, kan bety at man ikke oppnår så mye på skolefronten; prosjektet går mye i minus og at man konkludere med at det ikke er et bra prosjekt. Men da er det jo ikke prosjektet i seg selv som er problematisk, men seleksjonen av deltakere som ikke tilpasset prosjektets omfang og målgruppe. Man risikerer dermed å forkaste et godt tiltak fordi man rekrutterer deltakere med mer omfattende hjelpebehov enn det prosjektet er dimensjonert for.
3. Noen ungdommer er med i prosjektet lenge, mens andre er inne en kort tid. Eksponeringstiden varierer dermed mye, og sannsynligvis vil også

effekten av tiltaket variere med hvor lenge ungdommen har vært med i tiltaket. Samtidig er det en sterk seleksjonseffekt her ved at de som responderer best på tiltaket, dvs. de som føler at det hjelper å ha en los, vil være mer tilbøyelige til å bli værende i tiltaket og motta oppfølging over tid. Eksponeringstid avhenger dermed også av effekten, i tillegg til at effekten nødvendigvis avhenger av eksponeringstid.¹⁹ Ideelt sett bør man kontrollere for ulik eksponeringstid når man beregner samfunnsøkonomisk gevinst fordi det betyr ulik bruk av ressursene blant deltakerne, men i dette tilfellet mangler det detaljert informasjon om hvor lenge hver deltaker har vært med og hvor omfattende bistanden har vært til hver enkelt.

I en samfunnsøkonomisk analyse får man ikke synliggjort disse viktige heterogenitetsdimensjonene. En slik analyse kan derfor bli mangelfull når det gjelder å bedømme om en innsats som Losprosjektet er samfunnsøkonomisk lønnsomt eller ei. Med punktene nevnt innledningsvis i 6.1. og 6.2. i mente vil vi likevel gi noen forsiktige anslag på den samfunnsøkonomiske gevinsten av Losprosjektet i neste avsnitt.

6.3 Samfunnsøkonomisk analyse

Rammene for evalueringen av Losprosjektet tillater ikke at vi innhenter oppdaterte tall for ulike samfunnsøkonomiske kostnader og gevinster knyttet til prosjektet. Vi støtter oss derfor på beregninger som andre har gjort og bruker deres tall direkte. Relevante publikasjoner som beregner kostnader og gevinster ved frafall fra videregående opplæring og effekter av tiltak for å forhindre dette, inkluderer Falch, Johannesen og Strøm (2009), Falch og Nyhus (2009), Rasmussen, Dub, Heldal og Strøm (2010) og Lyng, Legard, Bergene, Anker, Jessen og Reichborn-Kjennerud (2010).

Kostnader

Vi har tatt utgangspunkt i tilskuddsmidlene som de ulike kommunene har mottatt, for å kostnadsberegne Losprosjektet. Dette dekker kanskje ikke alle kostnadene ved prosjektet, men vi har ingen innrapporterte tall på hvor mye hver av kommunene evt. selv har bidratt med. I tillegg vil det trolig være noen

¹⁹ Kalles simultanitet eller omvendt kausalitet på fagspråket.

planleggings- og støtteaktiviteter som ikke blir synliggjort fordi disse blir utført av personer i forvaltningen uten at det budsjettføres på Losprosjektet.

Hovedkostnaden ved Losprosjektet er lønnsmidler til stilling(er) som los. I tillegg vil losene sannsynligvis ha utgifter til mobiltelefon og bilbruk og eventuelt andre ting knyttet til oppfølgingen av ungdommene, som alle dekkes av prosjektmidlene. Det kan også være andre kostnader som oppstår som følge av Losprosjektet, for eksempel mer oppfølging fra andre offentlige etater, både i form av møter med saksbehandlere, utredninger og tiltak. Vi har ingen oversikt over slike kostnader, og de er derfor ikke inkludert i analysen.

Ifølge tall vi har fått fra BLD, er tilskuddsmidlene til los-kommunene fordelt som vist i tabell 6.1. Totalt tilskuddsbeløp over fire år er 36,5 millioner. Det er storbykommunene Oslo, Bergen og Trondheim som har mottatt mest tilskuddsmidler med henholdsvis 4,8, 4,8 og 4 millioner. Vi ser også at for de fleste kommunene er pengene nokså jevnt fordelt utover tre eller fire år. Unntakene er Alta, Vadsø og Arendal, som mottok nærmere 40 prosent av totalbeløpet det første året (2010), kun ti prosent det andre året, og 25 prosent i hvert av de to siste årene. Også i Bergen var tilskuddsmidlene for 2011 bare halvparten av det de var for de andre årene.

Tabell 6.1 Tilskuddsmidler etter kommune og antall deltakere i Losprosjektet

	2010	2011	2012	2013	Totalt
Bergen	1 300 000	700 000	1 400 000	1 400 000	4 800 000
Grenland*	1 300 000	1 550 000	1 550 000	1 600 000	6 000 000
Alta	800 000	200 000	500 000	500 000	2 000 000
Vadsø	800 000	200 000	500 000	500 000	2 000 000
Arendal	900 000	200 000	650 000	650 000	2 400 000
Hamar		800 000	650 000	650 000	2 100 000
Kongsvinger		800 000	650 000	550 000	2 000 000
Oslo		2 000 000	1 400 000	1 400 000	4 800 000
Trondheim		1 350 000	1 300 000	1 350 000	4 000 000
Fredrikstad		1 000 000	900 000	900 000	2 800 000
Askim		700 000	650 000	650 000	2 000 000
Ålesund			800 000	850 000	1 650 000
SUM	5 100 000	9 500 000	10 950 000	11 000 000	36 500 000

* Omfatter de fire kommunene Porsgrunn, Skien, Bamble og Kragerø.

Totalt hadde i alt i ca. 400 ungdommer vært innom Losprosjektet i de ulike kommunene. Ungdommene har imidlertid vært med i høyst varierende grad – mens noen har hatt kontinuerlig oppfølging over flere år, er det mange som har hatt mer sporadisk kontakt med sin los eller bare vært med en kort periode.

Tilskuddsmidlene representerer utgiftene til Losprosjektet over det offentlige budsjettet. Den samfunnsøkonomiske projektkostnaden må derfor også inkludere skattekostnaden, beregnet til 20 prosent (Finansdepartementet, 2005). Alle beløp må oppgis i faste kr. Vi velger 2013 som basisår for våre beregninger og inflasjonsjusterer tallene til 2013-kr. I tillegg må beløpene regnes til samme tidspunkt (2013).²⁰ Den samfunnsøkonomiske kostnaden av Losprosjektet i 2013-kr er dermed beregnet til

$$\left(5,1 * \frac{134,2}{128,8} * 1,04^3 + 9,5 * \frac{134,2}{130,4} * 1,04^2 + 10,95 * \frac{134,2}{131,4} * 1,04 + 11 \right) * 1,2$$

= 47,02 mill kr

Hvis vi tar utgangspunkt i at nærmere 400 ungdommer har vært innom Losprosjektet i kortere eller lengre perioder, gir dette en gjennomsnittlig samfunnsøkonomisk projektkostnad på 117 550 kr per ungdom.

Hovedformålet med Losprosjektet er å forhindre varig skolefravall/frafall fra arbeid, men for de fleste ungdommene er det skolegangen som er vært viktigst. Det er derfor naturlig å fokusere på dette utfallet når vi beregner de samfunnsøkonomiske gevinstene av prosjektet. Som kommentert innledningsvis, er det imidlertid ikke slik at alle som ikke fullfører videregående skole, spesielt innen fem år, forblir uvirksomme i hele voksenlivet. Mange fullfører videregående opplæring på et senere tidspunkt, og mange går ut i jobb ganske med én gang. Nedenfor gjør vi en samfunnsøkonomisk beregning av Losprosjektet under ulike forutsetninger. Vi inkluderer til sammen fem ulike case. I de tre første er den grunnleggende forutsetningen at los bidrar til at ungdommene fullfører videregående skole og at de ikke ville ha fullført uten los. I de to siste casene er den grunnleggende forutsetningen at alle over tid ville ha

²⁰ Vi bruker årlig konsumprisindeks og fire prosent kalkulasjonsrate i henhold til Finansdepartementets anbefaling (2005).

fullført videregående skole uansett, men at Losprosjektet bidrar til at de fullfører tidligere enn de ville ha gjort uten hjelp fra sin los.

Vi bruker grunnlagstall fra Falch, Johannesen og Strøm (2009), supplert med noen nye tall. De har en grundig gjennomgang av relevante størrelser knyttet til forventet inntektsforskjell for dem som fullfører videregående skole og dem som ikke gjør det, samt forventet forskjell i bruk av ulike trygde- og stønadsordninger. I tillegg henter de ut tall fra KOSTRA for utgifter knyttet til et skoleår på videregående utdanning. Tallene er vist i tabell 6.2. Tall fra 2008 er inflasjonsjustert til 2013-kr ved hjelp av konsumprisindeksen.

Inntektstap refererer til at arbeidstakere med fullført videregående skole i gjennomsnitt har høyere lønn enn arbeidstakere som ikke har fullført videregående skole. Falch m.fl. beregner inntektsgapet til 12 prosent av en gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, som var 420 500 kr i 2013.²¹ Inntektsgapet blir da 50 500 kr per år. Inntektsgapet skyldes flere forhold: at man uten vitnemål får jobber som er dårligere betalt og også at man kan ha dårligere muligheter for avansement i arbeidslivet. Trygde- og stønadsutgifter er en samlepost der det beregnes hvor mye mer overføringer av ulike slag en person uten vitnemål fra videregående skole er forventet å motta sammenlignet med en person med vitnemål fra videregående skole. Falch m.fl. beregner summen til 12 600 kr per år. Siste post er hvor mye et skoleår i gjennomsnitt koster. Gjennomsnittet vektet studieforbereende og yrkesfaglig utdanning likt selv om sistnevnte faktisk koster mer (se Falch m.fl. 2009 for detaljer).

Vi antar at inntektstapet er lik produksjonstapet og inkluderer dette tallet direkte. Offentlige trygder og stønader representerer imidlertid en omfordeling og ikke en kostnad i en samfunnsøkonomisk analyse. Man skal derfor bare inkludere omfordelingskostnaden (skattekostnaden) som er 20 prosent, altså 2 750 kr (fjerde linje). Tilsvarende må utgifter per skoleår inkludere skattekostnaden i tillegg til de direkte kostnadene fordi videregående skole finansieres over offentlige budsjetter (Finanstilsynet, 2005).

²¹ Grunnlaget for Inntektsoppgjørene 2014. Kortversjon fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Tilgjengelig på http://www.regjeringen.no/upload/ASD/Dokumenter/2014/Rapporter/TBU_foreloepig_rapport_kortversjon_2014.pdf

Tabell 6.2. Årlige kostnader ved frafall i videregående skole

	Alder	Baseline Forutsetning	Beløp 2008-kr	Beløp 2013-kr¹
Inntektstap	20–65 år	12 % av gj.snittlig industriarbeiderlønn		50 500 ²
Trygde- og stønadsutgifter ³	20–65 år		12 600	13 700
Trygde- og stønadsutgifter, skattekostnad	20–65 år		2 520	2 750
Direkte skoleutgifter per skoleår	19 år	Gjennomsnittsutgift	100 000	109 000
Direkte skoleutgifter per skoleår inkl. skattekostnad	19 år	Gjennomsnittsutgift	120 000	130 800

¹ Tallene er justert ved hjelp av årlig konsumprisindeks fra Statistisk Sentralbyrå, tabell 03014.

² Gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2013 var 420 500 kr.

³ Se Falch, Johannessen og Strøm (2009), tabell 6.1. for grunnlagstall.

Kilde: Falch, Johannessen og Strøm (2009), tabell 6.3., Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene 2014 og forfatters bearbejninger.

I tillegg inkluderer vi tall som representerer ulike aktivitetsalternativer for ungdommen i den umiddelbare fremtiden. Hvis vedkommende er i jobb, blir det utbetalt lønn. Lønnen representerer alternativkostnaden ved å gå ett ekstra år på skole. Lønn for en 19-åring med eller uten vitnemål fra videregående skole vil være betydelig lavere enn den gjennomsnittlige industriarbeiderlønnen. Et par anslag er vist i tabell 6.3. Alle tall er hentet fra kildenes respektive hjemmesider.

Kun for butikkjobb er det spesifisert forskjellig lønn for dem med og uten fullført videregående utdanning. Til sammenligning anslår både Lyng m.fl. (2010) og Rasmussen m.fl. (2010) årslønnen til en 19-åring uten særlig jobberfaring til å være 247 500 (2010) kr, som tilsvarer 258 000 2013-kr. I førstnevnte brukes imidlertid denne lønnen for marginaliserte unge som har avbrutt videregående opplæring, mens i sistnevnte brukes denne lønnen for unge som har fullført videregående opplæring.²²

²² Se Lyng m.fl. (2010) side 120 og Rasmussen m.fl. (2010) side 66-73.

Tabell 6.3. Minste lønnsatser for ufaglært arbeidskraft etter type næring, 2013.

	Timelønn ²	Årslønn	Kilde
Jobb i kommunen	160,73	265 200	Fagforbundet
Byggeplass, uten bransjeerfaring ¹	156,60	258 400	Arbeidstilsynet
Renhold ¹	161,17	265 900	Arbeidstilsynet
Jordbruk/gartneri – fast ansatt ¹	125,30	206 700	Arbeidstilsynet
Butikkjobb uten VGS	124,49	205 400	Handel og Kontor
Butikkjobb med VGS	127,42	210 200	Handel og Kontor

¹ Områder med allmenngjorte tariffavtaler.

² Minstelønn er oppgitt i timelønn for alle utenom jobb i kommunen, som er oppgitt i årslønn. Vi har lagt til grunn en arbeidsuke på 37,5 timer og 44 arbeidsuker i året for å regne om fra timelønn til årslønn og vise versa.

En annen relevant størrelse for våre beregninger, er et anslag for økonomisk sosialhjelp for unge. Ifølge SSB er gjennomsnittlig utbetaling til unge under 20 år 6 100 kr per måned, til sammen 73 200 kr per år.²³

Det er også flere andre kostnader/gevinster som burde ha vært inkludert i en slik analyse, men som det blir for omfattende å ta med her. For det første kan det tenkes at hvis flere fullfører videregående opplæring som følge av Losprosjektet, vil noen av dem også begynne å studere. Kort sammenfattet vil dette inkludere kostnad til høyskole- eller universitetsplass i tre eller flere år, skattekostnad av studiestipend, alternativkostnaden av å ikke jobbe i disse årene, samt høyere lønn og lavere bruk av offentlige stønader over resten av livsløpet. I tillegg kan Losprosjektet tenkes å påvirke andre forløp enn bare skole og utdanning, for eksempel kriminalitet og helse. Disse kan oppstå også uten at det nødvendigvis er en effekt av Losprosjektet på tilknytning til skole eller jobb. Samtidig er det vanskelig å anslå hvor stor effekt det eventuelt er snakk om og i hvilken grad den faktisk kan tilskrives Losprosjektet eller andre tiltak som deltakerne mottar i ungdomstiden eller seinere. Vi viser til mer omfattende arbeider der dette er inkludert for mer detaljerte livsløpsalternativer (Rasmussen m.fl., 2010; Lyng m.fl., 2010).

Med utgangspunkt i disse tallene og begrensningene vil vi nå presentere noen enkle, standardiserte analyser som illustrerer den samfunnsøkonomiske

²³ SSB, Tabell: 08856: Gjennomsnittlig sosialhjelp per måned med utbetaling, etter stønadstid og familiefase (kr) 2012. Tallet er inflasjonsjustert til 2013-kr ved hjelp av årlig konsumprisindeks.

siden av Losprosjektet. For alle analysene angir $t=0$ nåtid, som vi for enkelhets skyld har satt til å være tredjeåret på videregående skole.

Case 1: Los forhindrer frafall uten at eleven går ett ekstra år på skole

Den underliggende tanken i dette caset er at losen kommer inn som en støtte-spiller for ungdommer som er på randen av å falle ut av skolen og hjelper dem tilbake på skolebenken. Frafallsprosessen har i utgangspunktet ikke kommet så langt at det er nødvendig å ta et helt skoleår opp igjen. Losen bidrar altså til at noen ungdommer fullfører videregående skole, som ellers ikke ville ha gjort det. Vi antar at alle ungdommene begynner i jobb året etter. Ved frafall blir imidlertid lønnen 12 prosent lavere enn hvis vedkommende fullfører videregående opplæring, samt at bruk av offentlige trygde- og stønadsordninger vil være høyere, jf. tabell 6.2.

Besparelse per ungdom per år ved å forhindre frafall er $50\,500 + 2\,750 = 53\,250$ per år. Over et arbeidslivsløp 20–65 år og diskontert ned til nåverdi vil dette utgjøre:

$$NV_0 = \frac{1}{1,04} 53\,250 \text{ kr} * \frac{\left(\frac{1}{1,04}\right)^{45} - 1}{\frac{1}{1,04} - 1} \approx 1\,103\,350 \text{ kr}$$

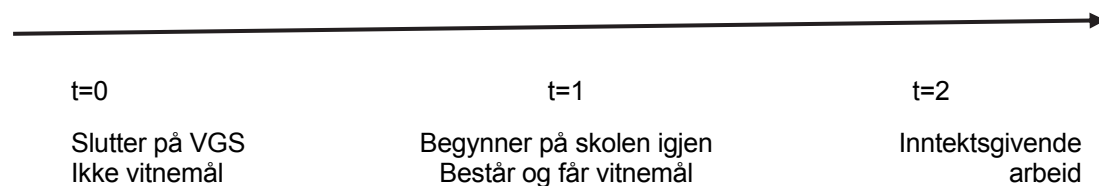
Hvis vi relaterer denne summen til den samfunnsøkonomiske kostnaden til Losprosjektet, beregnet til 47,02 mill kr ovenfor, finner vi at hvis prosjektet lykkes i å få *minst 43 ungdommer* til å fullføre videregående skole som ellers ikke ville ha gjort det, vil de samfunnsøkonomiske gevinstene være høyere enn kostnadene.

Case 2: Los forhindrer frafall for noen, men alle elevene går ett ekstra år på skole

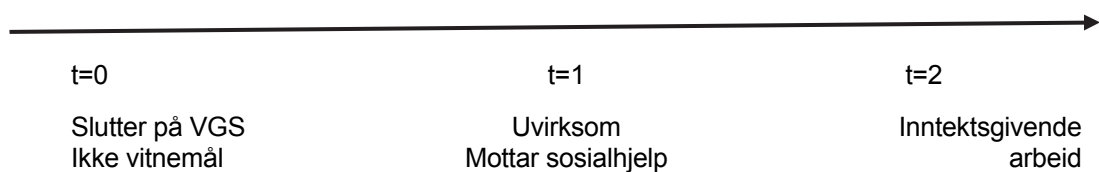
Utgifter til et ekstra skoleår er dermed også inkludert. Etter fullført videregående utdanning begynner alle i jobb. Vi antar at ungdommen gjør ingenting i ventetiden før nytt skoleår påbegynnes. Hvis de ikke hadde startet et nytt skoleår, ville de ha mottatt økonomisk sosialhjelp i løpet av det neste året, men de kommer etter hvert i jobb.

Bakgrunnen for dette caset kan være at fraværet er for stort til at eleven vil bestå skoleåret, og dermed må hele året tas på nytt. Uten Losprosjektet ville situasjonen forblitt uavklart i ett år til, og ungdommen ville ha mottatt sosialhjelp i denne perioden. Fra og med t=2 ville alle ha vært i jobb, men uten fullført videregående skole, vil lønn være lavere over livsløpet, og bruken av offentlige stønader være høyere. Tidslinjene for case 2 henholdsvis uten og med los er illustrert i figur 6.1.

Med los:

Uten los:

Figur 6.1. Tidslinje for case 2 med og uten los.

Besparelse per år blir som i case 1 lik $50\,500 + 2\,750 = 53\,250$ per år fra og med t=2. I tillegg spares offentlige utlegg til sosialhjelp på 73 200 kr for ett år. Siden dette er en ren overføring som er finansiert over skatteseddelen, beregnes det kun skattekostnad lik 20 prosent: $73\,200 \cdot 0,20 = 14\,640$ kr.

Det vil imidlertid påløpe utgifter til et ekstra skoleår på 130 800 kr per elev inkludert skattekostnad, jf. tabell 6.2.

Nåverdien av Losprosjektet per ungdom blir da:

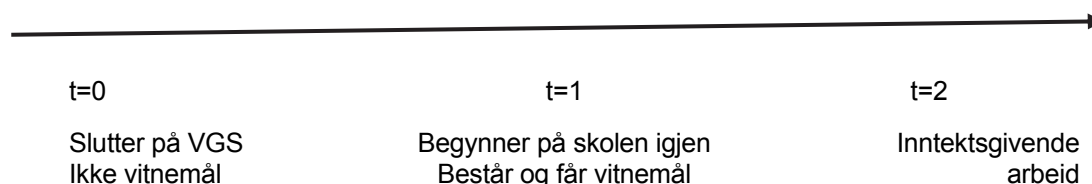
$$NV_0 = \frac{14\,640 - 130\,800}{1,04} + \frac{1}{1,04^2} * 53\,250 \text{ kr} * \frac{\left(\frac{1}{1,04}\right)^{44} - 1}{\frac{1}{1,04} - 1} \approx 940\,450 \text{ kr}$$

Den totale samfunnsøkonomiske gevinsten er dermed 940 450 kr per ungdom. Det betyr at Losprosjektet vil være lønnsomt hvis det er *minst 50 ungdommer* som fullfører videregående skole som følge av dette tilbudet. Dette er litt høyere enn i case 1 fordi ungdommene kommer i arbeid ett år seinere og det påløper kostnader for ett ekstra skoleår.

Case 3: Som case 2, men skolesluttere begynner å jobbe

Hvis Losprosjektet ikke hadde eksistert, ville alle ha begynt i jobb med en gang i stedet. Vi antar at de ville ha tjent 206 000 kr i denne jobben, dvs. et lavt anslag for ufaglært lønn ifølge tabell 6.3. Fra og med t=2 jobber alle, men uten vitnemål fra videregående skole er lønnen i gjennomsnitt 12 prosent lavere over livsløpet, og bruken av offentlige støtteordninger er høyere. Figur 6.2. illustrerer tidslinjen i case 3.

Med los:

Uten los:

Figur 6.2. Tidslinje for case 3 med og uten los.

Dette er et veldig optimistisk og kanskje urealistisk case med hensyn til hva som ville ha skjedd med ungdommene uten Losprosjektet, med det kompletterer bildet av hva som skal til for at prosjektet skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt.

Besparelse per år blir som i case 1 lik $50\,500 + 2\,750 = 53\,250$ kr per år fra og med $t=2$.

I tillegg vil det imidlertid påløpe utgifter til et ekstra skoleår på $130\,800$ kr per elev inkludert skattekostnad, jf. tabell 6.2.

Dessuten taper samfunnet på at alle elevene nå begynner på skolen igjen i stedet for å være i jobb, dvs. et produksjonstap lik lønnen på $206\,000$ kr.

Beregnet nåverdi ved $t=0$ blir da:

$$NV_0 = -\frac{130\,800 + 206\,000}{1,04} + \frac{1}{1,04^2} * 53\,250 \text{ kr} * \frac{\left(\frac{1}{1,04}\right)^{44} - 1}{\frac{1}{1,04} - 1} = 728\,300 \text{ kr}$$

Den totale samfunnsøkonomiske gevinsten er dermed $728\,300$ kr per ungdom, altså betydelig lavere enn i de andre casene. Det betyr at Losprosjektet vil være lønnsomt hvis det er *minst 65 ungdommer* som fullfører videregående skole som følge av dette tilbudet.

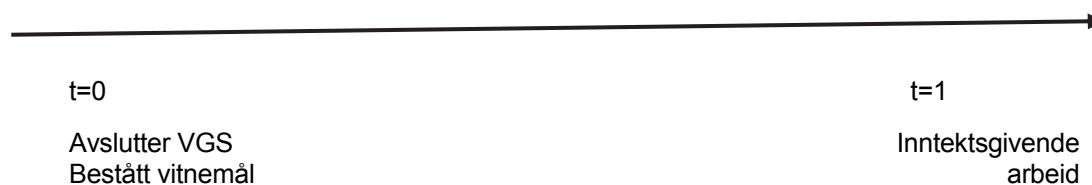
Case 4: Losen gjør at ungdommen slipper et ekstra skoleår og at de begynner i jobb ett år tidligere

La oss anta at alle ungdommene som er med i Losprosjektet, over tid ville ha klart å gjøre ferdig videregående skole og fått vitnemål uansett, men la oss også anta at det å ha en los forkorter tiden dette tar, for eksempel med ett år. Losen gjør altså at de slipper ett ekstra skoleår og begynner i jobb ett år tidligere enn uten los. Case 4 kan illustreres ved hjelp av to tidslinjer som viser utfallet henholdsvis med og uten los vist i figur 6.3.

I dette tilfellet kommer ikke de store besparelsene over mange år i voksenlivet, men ganske med én gang i form at ett ekstra år i produktivt virke og besparelsen knyttet til at ungdommene slipper ett ekstra skoleår. Fra og med $t=2$ har de nemlig samme lønn siden alle etter hvert fullfører videregående

skole.²⁴ La oss angi en høyere lønn enn i case 3, nemlig 260 000 kr per år som reflekterer fullført videregående skole. Dette er i tråd med de høyere anslagene for ufaglært arbeidskraft i tabell 6.3.

Med los:

Uten los:

Figur 6.3. Tidslinje for case 4.

Besparelsen blir da: Sparte skoleutgifter for ett ekstra skoleår 130 800 kr og produksjon i ett år kr 260 000 kr. Summen diskonteres tilbake til nåtid, og beregnet nåverdi er 375 800 kr

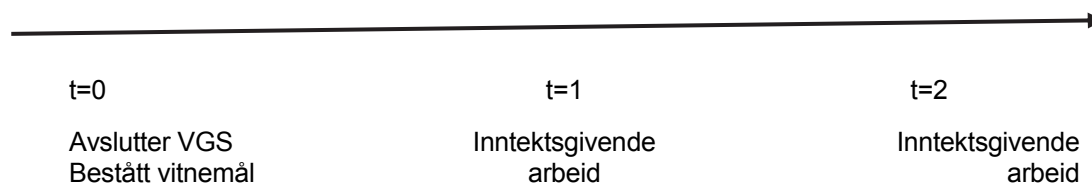
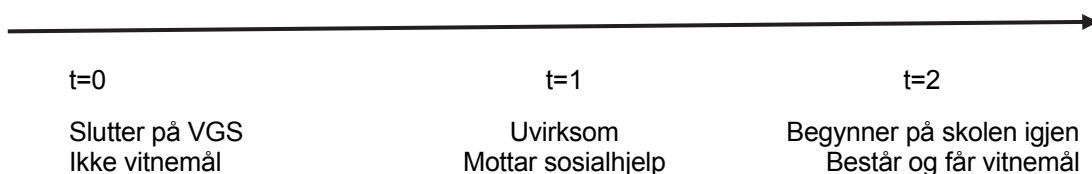
$$NV_0 = \frac{130\,800 + 260\,000}{1,04} = 375\,800 \text{ kr}$$

I forhold til den samfunnsmessige prosjektkostnaden på 47,02 millioner betyr det at *minst 126 ungdommer* må klare å oppnå vitnemål ett år tidligere enn ellers for at Losprosjektet skal være lønnsomt.

Case 5: Som i case 4, men ungdommene gjør ferdig videregående to år tidligere med los enn de ville ha gjort uten los.

La oss i tillegg anta at ungdommene i det ene året er uvirksomme og mottar økonomisk sosialhjelp fra det offentlige tilsvarende 73 200 kr. Case 5 kan illustreres ved hjelp av to tidslinjer som viser utfallet henholdsvis med og uten los vist i figur 6.4.

²⁴ Vi ser bort fra ansiennitetseffekt på lønn av at man starter i jobb ett år tidligere med los.

Med los:**Uten los:****Figur 6.4. Tidslinje for case 5.**

Som i case 4 kommer ikke de store besparelsene over mange år i voksenlivet, men ganske med én gang i form at to ekstra år i produktivt virke, besparelsen knyttet til å ett færre år med skolegang og sparte utgifter til økonomisk sosialhjelp for ett år.

Besparelsen inkluderer sparte skoleutgifter 130 800 kr, sparte overføringer for ett år, som kun kostnadsberegnes til skattekostnaden lik 14 640 kr, og økt produksjon i to år 260 000 kr per år. Fordi de ulike besparelsene inntreffer på litt ulike tidspunkt, må de diskonteres tilbake til nåtid ($t=0$). Per ungdom beregner vi nåverdi av gevinsten av Losprosjektet til:

$$NV_0 = \frac{260\,000 + 14\,640}{1,04} + \frac{260\,000 + 130\,800}{1,04^2} = 625\,400 \text{ kr}$$

I forhold til den samfunnsmessige prosjektkostnaden på 47,02 millioner betyr det at *minst 76 ungdommer* må klare å oppnå vitnemål to år tidligere enn ellers for at Losprosjektet skal være lønnsomt.

Resultatene for de fem casene er oppsummert i tabell 6.4. I siste linje er det regnet ut minste suksessrate for Losprosjektet for at det skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt. Avhengig av hvilke forutsetninger som legges til grunn og basert på at 400 ungdommer deltok i Losprosjektet, må suksessraten minst være på mellom 11 og 32 prosent.

Tabell 6.4. Oppsummering av case 1 til 5. Alle tall i 2013 kr.

Alle tall i 2013-kr	Case 1	Case 2	Case 3	Case 4	Case 5
Samfunnsøkonomisk gevinst per ungdom	1 103 350	940 450	728 300	375 800	625 400
Samfunnsøkonomisk prosjektkostnad	47,02 mill	47,02 mill	47,02 mill	47,02 mill	47,02 mill
Minste antall ungdommer med suksess for samfunnsøkonomisk gevinst	43	50	65	126	76
Minste suksessrate for samfunnsøkonomisk gevinst (av 400 ungdommer)	11%	13%	16%	32%	19%

Den samfunnsøkonomiske kostnaden for hver enkelt ungdom er basert på at et antall på 400 har deltatt i Losprosjektet i løpet av prosjektperioden (jf. tilbakemeldingene fra kommunene om antall deltakere). Naturlig nok ville et lavere deltakerantall gitt høyere kostnad per ungdom. Dette ville igjen påvirke minste suksessrate for de fem casene. Her har vi imidlertid tatt utgangspunkt i de oppgitte tallene.

Det er også slik at man i prosjekter som Losprosjektet må forvente ulike utfall. Teoretisk kunne derfor deltakerne fordele seg mellom de fem casene, og man måtte i så fall beregne en sammensatt minste suksessrate på grunnlag av sannsynligheten for de ulike utfallene. I og med at vi uansett opererer med utfall vi stort sett ikke kan kjenne til ennå, har vi ikke gjennomført slike beregninger her. Samtidig understreker de fem casene betydningen av å operasjonalisere innhold og forløp i ønskede utfall som grunnlag for samfunnsøkonomiske beregninger.

6.4 Konklusjoner og anbefalinger

I dette kapitlet har vi vist noen samfunnsøkonomiske beregninger av Losprosjektet. Innledningsvis argumenterte vi for at man av flere grunner bør være varsom med å tolke resultatet fra en samfunnsøkonomisk analyse av et prosjekt som dette veldig strengt. Med dette i mente har vi gjennomgått flere scenarier som illustrerer den samfunnsøkonomiske siden av Losprosjektet der hovedfokuset har vært på tiltakets effekt på utdanningsløpet for deltakerne. Basert på ulike forutsetninger og forløp anslår vi at mellom 43 og 126 ungdommer

må fullføre videregående opplæring for at Losprosjektet skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt. Dette tilsvarer en suksessrate på mellom 11 og 32 prosent for en gruppe av 400 deltakere, avhengig av hvilke beregninger som gjennomføres.

Disse estimerte suksessratene kan sammenlignes med resultatene vi har funnet i denne evalueringen, samt resultater fra noen andre lignende evalueringer. Selv om det er usikkert om Losprosjektet fører til at ungdommer faktisk fullfører videregående opplæring, som har vært det utfallet vi har fokusert på i den samfunnsøkonomiske analysen, kan de i det minste gi noen indikasjoner på hvor realistisk en slik måloppnåelse er.

Av tabell 4.17 fremgår det at halvparten av deltakerne i Losprosjektet gikk på skole da prosjektet ble avsluttet våren 2014. Av disse gikk 17 prosent på ungdomsskolen, og 33 prosent var i videregående opplæring. Hvis alle disse klarer å fullføre videregående opplæring, vil Losprosjektet gå i pluss uansett hvilket case vi legger til grunn. Dette er imidlertid noe overoptimistisk, som vi vil se nedenfor. Hvis vi legger de stiliserte casene til grunn, kan vi si at Losprosjektet vil gå i pluss for casene 1–3 og 5 hvis minst 22–38 prosent av dem som er tilbake på skolen ved prosjektets slutt, klarer å fullføre videregående opplæring. For scenariet i case 4, som nok er det minst realistiske, må minst 64 prosent av ungdommene som er tilbake i skolen, klare å fullføre videregående opplæring. Å angi en eksakt andel av ungdommene som må lykkes i å fullføre videregående skole for at prosjektet skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt, blir imidlertid noe spekulativt siden vi ikke kjenner til de individuelle tiltaks- eller utfallshistoriene til deltakerne i Losprosjektet.

Til sammenligning fant Lyng m.fl. (2010) at 44 prosent av deltakerne i diverse alternative kvalifiseringstiltak deltok i videregående opplæring det påfølgende skoleåret etter tiltakets slutt.²⁵ Én av de tre kohortene som var inkludert i studien, nemlig 2006/2007-kullet av deltakerne, ble fulgt i tre år etter at tiltaket var avsluttet. Kartleggingen av deres aktivitet i 2010, altså tre år etter tiltakets slutt, viste at bare fem av de 19 som gikk i videregående opplæring det første året etter at tiltaket var avsluttet, faktisk hadde fullført videregående opplæring. Fire var fortsatt i videregående opplæring, mens ti

²⁵ Tabell 5.2. i Lyng m.fl. (2010)

altså hadde sluttet uten å fullføre.²⁶ Dette tilsvarer en suksessrate på 26 prosent (minst optimistisk) og 47 prosent (mest optimistisk).²⁷

Frøyland og Fossetøl (2014) finner i sin andre delrapport om evaluering av Nav-sentrert utviklingsarbeid i 15 prosjektområder at 28 prosent av deltakerne deltar i videregående opplæring ved prosjektslutt.²⁸ I og med at ni av ti deltakere i prosjektet ikke hadde fullført videregående skole, kunne man ønske seg at flere var i skole etter prosjektdeltakelsen enn det som tallene tyder på. Hvor mange av dem som vil fullføre videregående opplæring, er det imidlertid for tidlig å si noe om.

Mange evalueringer av tiltak rettet mot ungdommer som står i fare for å falle utenfor skole og arbeid, viser til positive effekter for deltakerne. Imidlertid når det gjelder den konkrete målsetningene om å fullføre videregående skole eller bli godt etablert i arbeidslivet, finnes det mindre håndfaste resultater. Dette blir også poengtert i Sletten og Hyggen (2013), som peker på at den kvantitativt og kvalitativt orienterte forskningen på feltet kommer til tilsynelatende motstridende konklusjoner.²⁹ Mens evalueringer basert på registerdata som måler effekter på sysselsetting eller tilbakeføring til utdanning, finner små, om noen, positive effekter, er følgeevalueringer for enkelttiltak eller lokale satsinger langt mer positive i sine konklusjoner. Dette kan til dels skyldes at man måler ulike utfall, for eksempel ved at andelen ungdommer «tilbake på skolen» ved prosjektet slutt vil være langt høyere enn andelen som faktisk fullfører videregående opplæring.

Vi har funnet positive resultater av Losprosjektet ved at mange av ungdommene har fått det bedre, også når det gjelder skolesituasjonen. For å bringe forskningen videre ville det vært et stort steg i riktig retning å ta opp igjen evalueringstråden om to–tre år for å se om disse positive endringene har vart ved også i tiden etter at Losprosjektet ble avsluttet, og ikke minst om tiltaket har resultert i at flere fullfører videregående skole og/eller får en varig tilknytning til

²⁶ Side 81 i Lyng m.fl. (2010)

²⁷ $5/19 = 26$ prosent, $9/19 = 47$ prosent. Suksess er her definert som å fullføre videregående skole. I nevnte prosjekt ble det imidlertid fokusert på flere utfall enn skolegang.

²⁸ Figur 4 side 41. Resultatene er også omtalt på side 126-127. I tillegg var 17 prosent i ordinært full- eller deltidsarbeid.

²⁹ Kapittel 4: Avslutning

arbeidslivet. En slik etterevaluering kan bidra til å bygge bro mellom de tilsynelatende motstridende funnene som presenteres fra ulike hold.

6.5 Resultater på samfunnsnivå

Øker spredning av Losprosjektet sannsynligheten for at ungdom i målgruppen kommer i arbeid?

Skal spredning av Losprosjektet øke sannsynligheten for at ungdom i målgruppen kommer i arbeid, må etter vårt syn to forhold være til stede. Det første er en positiv relasjon mellom ungdom og los, og det at losen er tilgjengelig over tid. Dette er forutsetningen for at losen kan hjelpe ungdommen med å bli motivert, og øke deres følelse av mestring og at de kan få til noe hvis de får riktig hjelp. Det andre er et godt samarbeid mellom losen og skole- eller arbeidsrelaterte tiltak, det være seg OT eller Nav, som kan bygge bro for ungdommen. Dette forutsetter igjen tilgang på fleksible tiltak som i hvert fall til en viss grad kan ivareta særlige hensyn. Da kan det godt hende at en losfunksjon, med relativt færre ungdommer å forholde seg til og relativt stor handlefrihet, kan være nyttig.

Øker spredning av Losprosjektet oppmerksomheten om målgruppen?

I forbindelse med evalueringen påpekte en del loser at de opplevde større oppmerksomhet rundt målgruppen i løpet av prosjektet, både blant de nærmeste medarbeiderne og ellers i kommunen. Vi har imidlertid ikke systematiske data om dette. Vi vil samtidig påpeke at målgruppen unge i alderen 15–21, 16–24, 14–23 osv. som er utenfor utdanning og arbeid, allerede får svært stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt på grunn av de store konsekvensene både for dem og for den videre utviklingen av velferdsstaten. Dette er jo også bakgrunnen for alle tiltakene som settes i verk både i regi av staten, fylkeskommunene og mange kommuner, av ulike tjenester og etater.

Øker spredning av Losprosjektet oppmerksomheten om betydningen av helhetlig og systematisk innsats overfor målgruppen?

Spredning av Losprosjektet har ikke vært en del av prosjektet mens det ble implementert. Samtidig har vi sett både underveis og i rapporteringen til BLD i 2014, at mange loser opplever gehør for og selv tar initiativet til å formidle

det man kaller «Losmetodikken» til andre. Ved siden av metodikken vil losene sannsynligvis også formidle et sterkt engasjement for å hjelpe målgruppen.

Losprosjektet er et eksempel på helhetlig og systematisk innsats, definert som at prosjektet fokuserer på helheten i ungdommenes situasjon og på stadig tilrettelegging av tiltak ut fra ungdommenes behov og ståsted til enhver tid. Samtidig er det viktig å understreke at det nettopp er muligheten for skreddersøm kombinert med losenes uavhengige stilling som etter vår vurdering er viktige betingelser for de resultatene som ble oppnådd. Vi snakker derfor ikke om helhetlig og systematisk innsats i seg selv, men om helhetlig og systematisk innsats på visse premisser. Dette er i tråd med tenkningen vi presenterte i kapittel 3, som i prinsippet handler om «Hva virker for hvem og når» i stedet for «Hva virker».

Reduserer spredning av Losprosjektet kostnadene over offentlige budsjetter knyttet til målgruppen?

Dette spørsmålet kan besvares på to måter. For det første kan vi, gjennom de samfunnsøkonomiske analysene som ble gjennomført i kapittel 6, anta at Losprosjektet har klare potensialer til å være samfunnsøkonomisk lønnsomt slik dette ble definert. Dette gitt at et tilstrekkelig antall ender med å fullføre videregående skole på et eller annet tidspunkt og komme i arbeid. Akkurat dette vet vi imidlertid ikke ennå fordi flertallet av ungdommene er for unge til at dette har vært mulig så langt. I så fall kan vi anta at spredning av Losprosjektet på de premissene kan redusere kostnader tilsvarende.

For det andre er det spørsmål om spredning av Losprosjektet kan bidra til bedre samordning av tiltak, som igjen kan tenkes å føre til reduserte kostnader på grunn av en viss synergieffekt. Hvis man satser på ett eller noen få tiltak i samarbeid mellom ulike etater på ulike forvaltningsnivåer, i stedet for å tilby en flora av tiltak som tilmed kan være i konkurranse med hverandre, er dette en teoretisk mulighet. Vi har imidlertid ingen data som kan besvare dette spørsmålet.

7 Konklusjoner og anbefalinger

7.1 Innledning

I dette siste kapitlet sammenfatter vi evalueringens konklusjoner på individnivå, systemnivå og samfunnsnivå, og kommer med våre konklusjoner og anbefalinger. Vi starter med å summere opp for nivåene hver for seg, og avslutter med en samlet diskusjon. Heri inngår også en diskusjon av kvaliteten på resultatene.

7.2 Resultater på individnivå

Vi visste en god del om situasjonen til samtlige rundt 400 ungdommer som deltok i prosjektet i forkant av prosjektstart, og mer detaljert om de 153 ungdommene som deltok i evalueringen. Informasjonen var hentet fra losene og ungdommene selv. Målgruppen for Losprosjektet var ungdom på ungdomstrinnet og eldre som allerede hadde falt ut eller sto i fare for å falle ut av skole eller arbeid, og det var da å forvente at deltakerne ville ha større eller mindre skolemessige og andre utfordringer. Dette viste seg også å være tilfelle. Det var mulig å kategorisere deltakerne langs dimensjonene alder og belastninger, med større grad av belastninger jo eldre ungdommene var da de ble med i prosjektet, men også med mange ikke-skolerelaterte utfordringer blant de yngre. Ettersom deltakernes alder i de 15 kommunene varierte, varierte følgelig også problematikken hos deltakerne som gruppe noe fra kommune til kommune. Flertallet av deltakerne var uansett positive i utgangspunktet, og hadde forventninger til at prosjektet ville hjelpe dem. Bare et lite mindretall følte seg tvunget til å delta.

BLDs tenkning i utgangspunktet når det gjaldt kriterier for deltakelse i Losprosjektet, ga nettopp rom for variasjon blant deltakerne. Men nettopp variasjonen var nok også en medvirkende årsak til at loser kunne oppleve at noen av ungdommene rett og slett hadde for store behov til at losene kunne hjelpe dem. Losene hadde muligheter for å skaffe disse ungdommene bistand fra andre tjenester og etater, og gjorde også det i mange tilfeller. Noen saker ble også avsluttet fra losenes side og overført til andre tjenester og etater. Det er likevel et spørsmål om loser skal ha ansvaret for utformingen av tilbud til unge som har vært lenge utenfor skole eller arbeid, og som sliter med rusproblemer og store,

psykiske belastninger. Dette reiser igjen spørsmål om forankringen av losfunksjonen med innretningen den nå har hatt, og i hvor stor grad metodikken med høy grad av tilgjengelighet og relativ uavhengighet i arbeidet også vil være nyttig i andre, institusjonelle rammer med andre målgrupper.

Informantene om resultatene for ungdommene var primært losene, gjennom rapporteringene til departementet og gjennom data som er samlet inn i forbindelse med evalueringen. På dette grunnlaget er det all grunn til å konkludere med at flertallet av ungdommene som deltok i Losprosjektet, har fått styrket sin tilknytning til skole eller arbeid, i hvert fall på kort sikt. Nærmere analyser av både kvalitative og kvantitative data fra losene trekker i samme retning og viser eksempler på alle indikatorene som er framhevet fra departementets side. Derfor er det også grunn til å tro at prosjektet har hatt effekter på individnivå, ettersom losene på mange måter har fungert som mentorer for ungdommene, og det foreligger forskningsbasert kunnskap om at mentorordninger er virksomme blant annet for ungdom i risiko.

Samtidig kan vi foreløpig ikke vite hvor robuste disse endringene vil være verken på individ- eller gruppenivå når ungdommene ikke lenger har tilgang til en los. Ettersom losprosjektet avsluttes før mange av deltakerne er gamle nok til å ha fullført videregående skole, kan vi heller ikke vite hvor mange som når langsiktige målsettinger om å fullføre videregående opplæring og fortsette opplæring eller begynne i arbeid.

7.3 Resultater på systemnivå

Vi kan oppsummere at BLDs forventninger om resultater på systemnivå igjen var på to ulike nivåer. *For det første* var det snakk om arbeid på systemnivå som var rettet inn mot deltakerne i prosjektet. *For det andre* var det snakk om arbeid på systemnivå som var innrettet mot systemene losene var en del av.

Evalueringen indikerer at losene har lyktes på det første av disse nivåene, i den forstand at ungdommene har fått variert og fleksibel oppfølging etter behov, losene har påtatt seg ansvar for å koordinere tjenester til ungdommene, også for å koble inn nye tjenester etter behov. Videre indikerer evalueringen at losene har gjennomført gode kartlegginger av ungdommenes behov og ressurser, og at de har evaluert egen innsats overfor hver enkelt både under og etter avsluttet innsats. Delvis er dette gjort som resultat av evalueringen, dels i

forbindelse med rapporteringer til departementet, og dels i form av hvordan arbeidet har vært organisert.

Ungdommene i Losprosjektet har definitivt hatt en person å forholde seg til i prosjektperioden, og våre data tilsier også at ungdommene som har fulgt opp deltakelsen, har fått variert og fleksibel oppfølging etter behov. Dataene vi har hatt tilgang til om de 153 ungdommene som samtykket i å delta i evalueringen, indikerer videre at losene har påtatt seg ansvar for å koordinere tjenester til ungdommene, også for å koble inn nye tjenester etter behov. Som vi så, beskrev losene samarbeid med en stor og økende mengde tjenester og etater, om enn mest med de tyngste tjenestene og etatene i forhold til målgruppen for prosjektet.

Det er imidlertid vanskeligere å konkludere når det gjelder resultater på systemnivå, ut over det som har blitt formidlet på de ulike samlingene som har vært holdt i regi av BLD. Her har man diskutert en felles losmetodikk på tvers av kommunene, der nettopp det fleksible og skreddersydde, samt fordelene med losenes uavhengige stilling, har vært løftet fram. Som vi så over, har flere av losene nettopp beskrevet en losmetodikk når de skulle si noe om eventuell videreføring av erfaringer og suksessfaktorer våren 2014. Riktignok foreligger det beskrivelser fra losene som i ulik grad omfatter mer systematisk og koordinert arbeid i deres kommuner, men dette er noe annet enn mer generelle effekter som følger av et forpliktende samarbeid og ansvarsfordeling mellom ulike forvaltningsnivåer. En robust og vellykket utvikling av den typen som følger av departementets målsetting, forutsetter langt bedre ressurser og bedre forankring i det kommunale beslutningsapparatet enn det en enkelt prosjektstilling kan ha ambisjoner om å få til – også med hjelp av en prosjektansvarlig og en styringsgruppe.

Vi vil også påpeke at bedre tilpasning av eksisterende tiltak på alle tre forvaltningsnivåer og riktig dimensjonering av mengde og former for tiltak på alle tre forvaltningsnivåer, ville forutsatt en langt mer omfattende prosjektorganisering og langt flere ressurser enn Losprosjektet. Uavhengig av nettverksbygging og forankring i kommunene har Losprosjektet etter vårt syn primært vært lokalt i de 15 kommunene, med flertallet av losene plassert i førstelinjen, og med samarbeid med instansene som har med ungdom i målgruppen å gjøre. De fleste av disse er også kommunale. Arbeidet har i stor

grad bestått i å være utadrettet i forhold til ungdommene, om enn med samarbeid med viktige instanser som ledd i dette.

7.4 Resultater på samfunnsnivå

Mange evalueringer av tiltak rettet mot ungdommer som står i fare for å falle utenfor skole og arbeid, viser til positive effekter for deltakerne. Imidlertid når det gjelder den konkrete målsetningene om å fullføre videregående skole eller bli godt etablert i arbeidslivet, finnes det mindre håndfaste resultater. Dette blir også poengtert i Sletten og Hyggen (2013), som peker på at den kvantitativt og kvalitativt orienterte forskningen på feltet kommer til tilsynelatende motstridende konklusjoner. Mens evalueringer basert på registerdata som måler effekter på sysselsetting eller tilbakeføring til utdanning, finner små, om noen, positive effekter, er følgeevalueringer for enkelttiltak eller lokale satsinger langt mer positive i sine konklusjoner. Dette kan til dels skyldes at man måler ulike utfall, for eksempel ved at andelen ungdommer «tilbake på skolen» ved prosjektet slutt vil være langt høyere enn andelen som faktisk fullfører videregående opplæring.

Som analysene i forrige kapittel viste, avhenger den langsiktige effekten av Losprosjektet av hvor mange deltakere som faktisk gjennomfører videregående opplæring. I kapittel 6 viste vi fem ulike case, og anslo hvor mange ungdommer som må fullføre videregående skole i forhold til betingelsene i hvert enkelt case. Vi anslo at Losprosjektet vil gå i pluss for fire av fem case hvis minst 22–38 prosent av dem som var tilbake på skolen ved prosjektets slutt, klarer å fullføre videregående opplæring. Det siste caset var mer krevende, her måtte minst 64 prosent av ungdommene som var tilbake i skolen, klare å fullføre videregående opplæring. Følgelig kan man ikke snakke om fullføring av videregående skole i seg selv i en samfunnsøkonomisk analyse. Man må også se nærmere på betingelsene som ligger til grunn for at ungdommer fullfører etter at de først har vært ute av skolen.

Vi må igjen understreke at vi har funnet positive, kortsiktige resultater av Losprosjektet, og at mange har fått god hjelp. For å bringe forskningen videre ville det imidlertid vært et stort steg i riktig retning å ta opp igjen evalueringstråden om to–tre år for å se om disse positive endringene har vart ved også i tiden etter at Losprosjektet ble avsluttet, og ikke minst om tiltaket har

resultert i at flere fullfører videregående skole og/eller får en varig tilknytning til arbeidslivet. En slik etterevaluering kan bidra til å bygge bro mellom de tilsynelatende motstridende funnene som presenteres fra ulike hold.

Resultater på samfunnsnivå vil etter vårt syn omfatte to ting. Det er *for det første* forskjeller som kan beregnes ved hjelp av samfunnsøkonomiske metoder, eller som påvirker utgiftene til tiltak til målgruppen. *For det andre* er det mer generelle effekter som får betydning for tiltakene overfor målgruppen, og hva slags effekter disse tiltakene har.

Det har ligget utenfor rammen for denne evalueringen å vurdere samfunnsøkonomiske konsekvenser av endringer på systemnivå som følge av Losprosjektet. Men gitt premisene for positiv effekt på systemnivå, kan man anta at en spredning av prosjektet vil gi positive effekter, med mindre kostnadene blir for store i forhold til antall deltakere. Videre vet vi at tiltaksspekteret for målgruppen er ganske stort og til dels fragmentert. Så i den grad spredning av Losprosjektet kan føre til synergieffekter i form av en samling av ressurser på færre tiltak, kan dette eventuelt redusere kommunale utgifter.

Når det gjelder betydningen av økt spredning av Losprosjektet for den enkelte ungdom, kan man igjen snakke om to nivåer. Det ene er spredning av Losprosjektet slik det nå har vært organisert, det andre er spredning av metodikken losene har utviklet, og som til dels har vært diskutert som en felles tilnærming i de samlingene BLD har arrangert i prosjektperioden.

7.5 Hva så?

Losprosjektet har vært til god hjelp for mange

Vår hovedkonklusjon, som er viktig, er at Losprosjektet har vært til god hjelp for mange. Dette er viktig å holde fast ved. Som blant andre Sletten et al. (2013:31–32) påpeker, er det en generell tendens til at forskning om og evaluering av ulike tiltak gjerne viser et todelt bilde. Evalueringer som følger enkelttiltak og lokale satsinger, gjerne med kvalitative metoder, konkluderer ofte med mange positive utfall, høy grad av treffsikkerhet og fornøydhet blant deltakerne. Med henvisning til Sletten og Hyggen (2013) påpeker disse forfatterne også at det i disse evalueringene er vanligere å diskutere barrierer og suksessfaktorer, og virksomme tiltak, heller enn hva som virker og ikke virker.

Virksomme metoder oppsummeres gjerne som tidlig intervensjon, individuell oppfølging, samarbeid og en innretting mot helheten i de unges liv.

Systematiske evalueringer av effekter av ulike aktiveringsforsøk for ungdom er derimot relativt sjeldne, men konkluderer som oftest med relativt små, om noen effekter på senere sysselsetting eller tilbakeføring til utdanning (Sletten et al., 2013:32). Det samme så vi i kapittel 2, når det gjaldt systematiske evalueringer av mentorprosjekter som gjerne er gjennomført av andre enn de som har initiert et prosjekt.

Evalueringen av Losprosjektet føyer seg følgelig inn i rekken av den første gruppen prosjekter som Sletten et al. (op. cit) viser til, selv om også kvantitative metoder ble brukt og prosjektet omfattet 15 lokale satsinger. Samtidig viser evalueringen i hovedsak at losene valgte tilnærminger som stemmer godt overens med det som ellers oppsummeres som virksomme metoder: individuell oppfølging, samarbeid og en helhetlig innretting. Det er vanskeligere å snakke om tidlig intervensjon definert som tidlige barneår, men man kan likevel se ungdomstrinnet som eksempel på tidlig(ere) intervensjon i forhold til den eldste delen av prosjektets målgruppe. På tross av innvendingene som kan reises mot designet for prosjektet så vel som for evalueringen, vil vi følgelig fastholde vår konklusjon om at deltakelsen i Losprosjektet har sammenheng med forbedringer i skole/arbeidssituasjonen eller livssituasjonen til et flertall av deltakerne.

Begrensninger ved evalueringen

På individnivå har evalueringen av Losprosjektet båret preg av et fokus på mikrodata heller enn på de store linjene. Dette har gitt mye og detaljert informasjon fra losene om ungdommenes utvikling i løpet av prosjektperioden, som får fram variasjonsbredden både når det gjelder problematikk og resultater. Følgelig har vi nettopp fått fram kunnskap som etterspørres innenfor en kritisk, realistisk evalueringstenkning, som igjen kan gi grunnlag for en analytisk tilnærming til resultatene så vel som til videre utvikling av losfunksjonen for vår målgruppe.

Derimot har det ikke vært innenfor dette prosjektets rammer å innhente mer «harde» data som karakterer (utover det ungdommene selv oppga i starten), oversikter fra Nav osv. Det har heller ikke vært innenfor dette prosjektets rammer å innhente synspunkter fra ungdommenes foreldre eller lærere, eller å be ungdommene evaluere prosjektet når det skulle avsluttes.

Dessuten har vi ikke en systematisk oversikt over hvor mange andre tiltak ungdommene kan ha deltatt i mens Losprosjektet pågikk, eller hvilke andre forhold som eventuelt kan ha påvirket utfallet for hver enkelt. Videre er flertallet av prosjektdeltakerne for unge til at det har vært mulig å få oversikt over hvor mange som vil fullføre videregående skole enten innen rimelig tid eller på litt lenger sikt.

Som nevnt i kapittel 3, kan mangelen på signifikante forskjeller mellom undergrupper i evalueringsutvalget skyldes små grupper og stor heterogenitet innad i undergruppene. Vi vil imidlertid minne om at Herrera et al. (2013) heller ikke fant systematiske innen-gruppeskjeller selv med et utvalg på vel 1 300 barn og unge i sju mentorprogrammet. Det kan tenkes at losmetodikken har i seg muligheten for å favne ungdom og unge voksne med ulike behov, på grunn av fleksibiliteten og tilgjengeligheten en god relasjon bygger på, kombinert med den relative uavhengigheten og handlefriheten losene hadde.

Videre satsing på en lostjeneste eller på losmetodikken?

Som resultat av evalueringen har vi løftet fram noen, sentrale betingelser for de gode resultatene vi vurderer at Losprosjektet har hatt. Det første er en god relasjon mellom losene og ungdommene, som er en nødvendig betingelse for å få til endring. Det andre er individuell tilnærming, eller skreddersøm, og høy grad av fleksibilitet i forhold til hver enkelt ungdom. Det tredje er losenes relativt uavhengige stilling, både i arbeidet med ungdommene og når det gjelder å involvere ulike samarbeidspartnere. Losene opplevde at ungdommene satte pris begge disse sidene ved losenes arbeidsmåte, ikke minst fordi mange hadde hatt etter deres syn uheldige erfaringer med andre hjelpere tidligere. Dermed henger de tre betingelsene sammen, ettersom tilgjengelighet og fleksibilitet forbindes med en positiv relasjon.

Losprosjektet er et eksempel på helhetlig og systematisk innsats, definert som at prosjektet fokuserer på helheten i ungdommenes situasjon og på stadig tilrettelegging av tiltak ut fra ungdommenes behov og ståsted til enhver tid. Samtidig er det viktig å understreke at det nettopp er muligheten for skreddersøm kombinert med losenes uavhengige stilling som etter vår vurdering er viktige betingelser for de resultatene som ble oppnådd. Vi snakker derfor ikke om helhetlig og systematisk innsats i seg selv, men om helhetlig og systematisk

innsats på visse premisser. Dette er i tråd med tenkningen vi presenterte i kapittel 3, som i prinsippet handler om «Hva virker for hvem og når» i stedet for «Hva virker».

Det bør ikke være vanskelig å videreføre og spre en tjeneste der hver person har ansvaret for relativt få ungdommer, slik at det blir mulig å bruke nok tid på hver enkelt. Å ha en uavhengig stilling i den forstand at losene ikke er bundet av de samme retningslinjene som andre instanser, er sannsynligvis vanskeligere å få til utenfor rammen av en prosjektorganisering.

Evalueringen har ikke kunnet besvare en god del spørsmål som har å gjøre med Losprosjektets betydning på systemnivå og samfunnsnivå. Etter vårt syn skyldes dette delvis måten prosjektet har vært lagt opp på, med større betoning av arbeidet med enkeltklienter enn av arbeid med å få til systemiske endringer. Det har også vært vårt argument at slike endringer ville betinget en annen prosjektorganisering, med flere ressurser.

For det første vil derfor vårt forslag være å bygge videre på de positive resultatene som er vist gjennom Losprosjektet, og anbefale metodikken brukt i forhold til målgruppen. Selv om det var lav deltakelsesprosent i selve evalueringen, er det vår oppfatning at resultatene om ungdommene i evalueringen kombinert med resultater på gruppenivå om alle ungdommene som deltok, samt kunnskap fra annen forskning, gjør denne konklusjonen holdbar.

For det andre vil vi foreslå en ny og mer systematisk satsing der de deltakende kommunene for det første fikk felles verktøy å bruke i sin egen systematisering av arbeidet og sin egen evaluering av arbeidet med hver enkelt ungdom. Dette ville gjøre det enklere å sammenlikne resultatene på tvers av kommuner. For det andre kan en ny satsing i større grad vektlegge arbeid med og evaluering av de systemfaktorene som det har vært vanskelig å få grep om i denne runden. Selv om losene har vært fornøyd med forankringen av prosjektet uansett hvordan den har vært, vil vi her anbefale en forankring som i størst mulig grad letter samarbeidet med skolen, OT og Nav – ettersom disse instansene tilbyr skole eller arbeid, som er målsettingen med Losprosjektet. I tillegg kommer samarbeid med andre.

For det tredje foreslår vi at de kommunene oppfordres til å prøve å kontakte ungdommene som har deltatt i prosjektet igjen, for eksempel om tre år, for å undersøke hvor mange av dem som på det tidspunktet har fullført videregående skole, og hva slags tilknytning de har til videre utdanning eller arbeid.

Summary

In this report results from NOVA's evaluation of "The Pilot Project" (Losprosjektet) is presented. This was a three-year project in 15 municipalities all over the country, initiated by the Ministry of Children, Equality and Inclusion in 2011. The Ministry commissioned this evaluation.

The target group for Losprosjektet was young people aged 14-23 who are at risk of dropping out of school or work, and who need help from more than one service. Through the project the young persons were to have one person, or pilot, to relate to who would provide close and personal follow-up, and who helped him or her to make use of services offered by the school or others. Thus, Losprosjektet has been part of a series of recent projects and services aimed at potentially or already marginalized youth, motivated by the serious societal and individual consequences we see today of not completing high school. The focus on individualized and close follow-up, which was a central part of the project, was chosen on the basis of results from prior research.

Altogether just above 400 young people participated in the project during these three years, of whom more than half were between 16 and 19 years of age and should have attended high school. However some variation existed between the municipalities at this point. Twenty-five pilots have been involved, slightly above half in full-time employment and the rest in shared positions. They have been associated with different part of the municipal services, varying between the child welfare services, services for children and young people, school-related services and others.

The evaluation addressed issues at the individual, systems and societal levels. At the *individual* level focus has naturally been on how the pilots have been doing their work and the kind of results achieved by the young people. Within a short time-frame we estimated that 68 per cent of the young people had improved their situation while they participated in the project. This is measured by the number who were attending school when the project ended, and how many who were employed or attended projects supposed to lead to employment. In addition the pilots gave their assessments of whether the young persons had improved their situation more generally. Here, we were provided with

examples for instance showing improved self-esteem, reduced mental health problems, an improved relationship to the young people's parents, improved school attendance, improved motivation for homework, etc.

At the *systems level* we found positive results pertaining to the individual. In general the pilots functioned as what might be called front-line workers, and collaborated actively with several services within and outside of the schools and school-related services. Mainly the pilots thought that others received them in a positive way, that they were respected because of the close relationship they developed to the young people, and that constructive collaboration was developed on a single case basis. Some reported on positive collaboration more generally, but it is not realistic to expect that large changes in the structure of municipal services is possible to achieve within the constraints of a project like Losprosjektet.

With regards to results at the *societal level* it is important to underline that the evaluation did not last long enough to enable us to answer the question of long-term results, which, for the majority of the participants, was to complete high school. This is primarily due to two factors. First, many of the participants were too young to make this possible at the start of the projects. Second, we know that many of the young people in our target group will use more time than the norm to achieve this result. Then, different conditions, that is different models portraying what happens meanwhile, gives different answers to the question of how many participants who will need to complete high school for the project to make a profit from an economic point of view. We formulated five different cases, and the analyses showed that at least 22 to 38 per cent of those now attending school will need to complete high school for the project to show a profit. The fifth case was the most demanding, and presupposed a completion rate of 64 per cent.

In addition the evaluation shows that to a large extent, the pilots followed the premises formulated by the ministry. This created a large degree of tailored efforts, flexibility and variation with regard to the ongoing work with the young people. And although most of the participants had long-term goals of completing high school or becoming employed, their short-term goals were far more varied. To a large extent, the approaches used by the pilots enabled them to help the young people achieving their short-term goals.

The evaluation used a complex design, with data from several sources. The young people who participated in the evaluation answered a questionnaire about themselves and their situation and expectations when they started attending the project. The pilots answered a questionnaire about their background and expectations. During the project the pilots have repeatedly filled in reports about the development of the young people, as well as a final report when the project ended. In addition the pilots were interviewed twice, and the evaluators have had access to the reports made by the pilots to the ministry in 2013 and 2014.

The contents of the report

The report consists of seven chapters. The first chapter describes the background of the project and the research issues addressed, as well as the contents of the report.

Chapter 2 presents the theoretical foundation of the evaluation. In particular we focus on two perspectives: Knowledge about marginalization and marginalization processes among young people, and studies of effects of mentoring on young people at risk.

Chapter 3 describes how the evaluation was done, and discusses limitations of the results. In addition we discuss a theoretical approach to the evaluation, namely so-called critical realism, which focuses particularly on why and how results occur rather than their effects per se.

The three empirical chapters, chapter 4-6, address the objectives of the evaluation at the individual, systems- and societal levels. Results for the young people are presented in chapter 4, and the work of the pilots is the foundation for the presentation of results at the systems level in chapter 5. In chapter 6 we present an economical analysis, showing how different conditions for completing high school leads to different results with regard to the rate of completion of high school which is necessary for Losprosjektet to be profitable economically.

In the final chapter we discuss the results as a whole and suggest further follow-up and research.

Referanser

- Andersen, P. Lie (2014). Marginalisering blant ungdom og voksne – hva sier forskningen? I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen og B. Hvinden (red). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 9/2014, kapittel 2.
- Arbeids- og sosialdepartementet (2014). Grunnlaget for Inntektsoppgjørene 2014. Kortversjon fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.
- Backe-Hansen, E. (2009). Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern? *Fontene forskning*, 2, 4-16.
- Backe-Hansen, E. (2013). Evaluering av losprosjektet – underveisrapport. Oslo: NOVA, internt arbeidsdokument.
- Backe-Hansen, E., B. K. Walhovd & L. Huang (2013). *Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner. En kunnskapsoppsummering*. Oslo: NOVA, rapport nr. 5/14.
- Backe-Hansen, E., C. Madsen, L. Kristofersen & S. Sverdrup (2014). Overganger til voksenlivet for unge voksne med barnevernserfaring. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen og B. Hvinden (red). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 9/2014, kapittel 4.
- Bäckmann, O., V. Jakobsen, T. Lorentzen, E. Österbacka & E. Dahl (2011). *Dropping out in Scandinavia. Social Exclusion and Labour Market Attachment among Upper Secondary School Dropouts in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. Stockholm: Institute for Future Studies, Arbetsrapport nr. 2011:8. Tilgjengelig på <http://www.iffs.se/en/publication/dropping-out-in-scandinavia-social-exclusion-and-labour-market-attachment-among-upper-secondary-school-dropouts-in-denmark-finland-norway-and-sweden/>.
- Bakketeig, E. (red.), E. Backe-Hansen, M. L. Seeberg, A. Solberg & J. Patras (2011). *Gjensidig trivsel, glede og læring. Evaluering av mentorordningen «Nattergalen»*. Oslo: NOVA, rapport nr. 26/2011.
- Barlindhaug, R., E. Dyb og K. Johannessen (2011). *Kommunal- og samfunnsøkonomiske effekter av boligsosial politikk*. NIBR-rapport 2011:8.
- Barth, E. og K. von Simson (2013). «Ulike veier gjennom videregående: Hva skjer de neste ti årene?», *Søkelys på arbeidslivet*, Nr. 4, Årgang 30, side 313-333.
- Beazley, H., Bessell, S., Ennew, J. & Waterson, R. (2009). The right to be properly researched: Research with children in a messy, real world. *Children's Geographies*, 7, 365-378.
- BLD (2013). Rapportering i Losprosjektet per 15.2.2013. Upublisert notat.

- Blom, B. & S. Morén (2009). *Analys av Generativa Mekanismer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bredgaard, T., H. H. Jørgensen, R. Madsen, M. Rye Dahl & C. Hansen (2011). *Vad virker i aktiveringsindsatsen?* Aalborg: Center for Arbejdsmarkedsforskning og Forskningscenter for Evaluering ved Aalborg Universitet. Tilgjengelig på <http://brnordjylland.dk/Viden-om-arbejdsmarkedet/Publikationer/Publikationer-maalgrupper-i-jobcentrene/Hvad-virker-aktiveringsindsatsen-2011.aspx>.
- Bredgaard, T., H. H. Jørgensen, R. Madsen, M. Rye Dahl & C. Hansen (2011). *Hvad virker i aktiveringsindsatsen?*. Århus: Forskningscenter for evaluering.
- Clausen, S.-E. & L. B. Kristofersen (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/2008.
- Clayden, J. & M. Stein (2005). *Mentoring young people leaving care. "Someone for me"*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Dæhlen, M. (2014) Child welfare clients' first step away from higher education. The influence of school performances, educational aspirations and background factors on choosing the vocational track after compulsory school. *Nordic Social Work Research*, 4, 22–36.
- DuBois, D. L., Portillo, N., Rhodes, J. E., Silverthorn, N. & Valentine, J. C. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic assessment of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 12, 2, 57-91.
- Falch, T. og O.H. Nyhus (2009). *Frafall fra videregående opplæring og arbeidsmarkedstilknytning for unge voksne*. Senter for Økonomisk Forskning AS, SØF-rapport nr 07/09.
- Falch, T., A.B. Johannessen og B. Strøm (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Senter for Økonomisk Forskning AS, SØF-rapport nr 08/09.
- Falch, T., B. Strøm & A. Borge Johannesen (2009). *Personer som slutter i videregående opplæring:hva skjer videre? Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Trondheim: Senter for økonomisk forskning (SØF).
- Finansdepartementet (2005). *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser*.
- Follesø, R. (red). (2011). *Gi viljen en mulighet! Sluttrapport Ungdom i Svevet 2007-2010*. Bodø: Universitetet i Nordland, rapport nr. 12/2011.
- Frøyland, K. og K. Fossetøl (2014). *Inkludering av ungdom i skole eller arbeid – 2. Tiltak, metoder, samarbeid og samordning i og rundt NAV-kontoret. Andre delrapport fra evaluering av utviklingsarbeid i 15 prosjektområder*. Arbeidsforskningsinstituttet, Høgskolen i Oslo og Akershus, AFI-rapport 1/2014.

- Frøyland, R. & K. Fossetøl (2014). *Inkludering av unge i skole eller arbeid – 2*. Oslo: AFI, rapport nr. 1/2014.
- Frøyland, R. (2012). *Inkludering av ungdom i skole eller arbeid. Tiltak, metoder, samarbeid og samordning i og rundt Navkontorene. Første delrapport fra evaluering av utviklingsarbeid i 13 prosjektområder*. Oslo: AFI, rapport nr. 20/2012.
- Goodlad, S. (1998, 2. utgave 2013). Students as tutors and mentors. I S. Goodlad (ed). *Mentoring and tutoring by students*. London: Routledge/Taylor & Francis Group, pp. 1-18.
- Halvorsen, B., J. Tägström & O. J. Hansen (2012). *Ungdom på kanten: Om inkludering av utsatte ungdommer*. København: Nordisk Ministerråd.
- Harsløf, I. & I. Malmberg-Heimonen (2013). Tiltak mot marginalisering i livsfasen fra ung til voksen. I T. Hammer & C. Hyggen (red). *Ung voksen. Mestring og marginalisering på vei til voksenliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Herrera, C., D. L. DuBois & J. Baldwin Grossman (2013). *The role of risk. Mentoring experiences and outcomes for youth with varying risk profiles*. New York: A Public/Private Venture project distributed by MDRC. Tilgjengelig på http://www.mdrc.org/sites/default/files/Role%20of%20Risk_Final-web%20PDF.pdf.
- Kristiansen, I. H. & A. Skårberg (2010). *Sluttevaluering av utviklingsarbeidet «Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser»*. Oslo: NOVA, rapport nr. 14/2010.
- Lyng, S.T., S. Legard, A.C. Bergene, N. Anker, J.E. Jessen og K. Reichborn-Kjennerud (2010). *Tilbake til fremtiden? En studie av alternative kvalifiserings tiltak for ungdom utenfor skole og arbeidsliv. Kjennetegn, resultater suksessfaktorer og utfordringer*. Arbeidsforskningsinstituttet, AFI-rapport 3/2010.
- Markussen, E. & I. Seland (2013). *Å redusere bortvalg – bare skolenes ansvar?* Oslo: NIFU, rapport nr. 6/2012.
- Markussen, E. (2010). *Frafall i utdanningen for 16-20 åringer i Norden*. København: Nordisk Ministerråd.
- Osgood, D. W., E. M. Foster, C. Flanagan & G. R. Ruth (eds). (2005). *On your own without a net. The transition to adulthood for vulnerable populations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Paul, K. I. & Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behaviour*, 74, 264-282. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jvb.2009.01.001>.
- Raaum, O., J. Rogstad, K. Røed & L. Westlie (2009). Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion. *The Journal of Socio-Economics*, 38, 173-187.

- Rasmussen, I. og S. Strøm (2013). *Samfunnsøkonomiske effekter av investeringer i sosialt entreprenørskap*. Vista Analyse rapport nr. 2013/09.
- Rasmussen, I., V. A. Dyb, N. Heldal & S. Strøm (2010). *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering av ungdom*. Oslo: VISTA Analyse A/S.
- Rasmussen, I., V.A. Dyb, N. Heldal og S. Strøm (2010). *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom*. Vista Analyse rapport nr. 2010/07.
- Rhodes, J. E. (2002). *Stand by me; The risks and rewards of mentoring today's youth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rhodes, J. E. (2005). A model of youth mentoring. I D. L. DuBois & M. J. Karcher (eds). *Handbook of youth mentoring*. Thousand Oaks: SAGE Publications, pp. 30-43.
- Sandnes, T. (2013). *Ungdoms levekår*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/ungdoms-levekaar-2013>.
- Scriven, M. (1994). The fine line between evaluation and explanation. *Evaluation practice*, 15, 75-77.
- Sletten, M. & C. Hyggen (2013). *Ungdom, frafall og marginalisering*. Temanotat. Oslo: Norges forskningsråd.
- Sletten, M. Aaboen, A. Bakken & H. C. Sandlie (2013). *Oppfølgingsprosjektet i Ny GIV. En kartleggingsundersøkelse*. Oslo: NOVA, rapport nr. 13/13.
- Sletten, M.A. og C. Hyggen (2013). *Ungdom, frafall og marginalisering*. Temanotat. Program Velferd, arbeidsliv og migrasjon – VAM. Forskningsrådet.
- Steen, A.H, S. Legard, J.E. Jessen, N. Anker og P.G. Madsen (2012). *Samfunnsøkonomisk analyse av økt sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne*. Arbeidsforskningsinstituttet. AFI-rapport 5/2012.
- Stevens, M. (2014). «The cost-effectiveness of UK parenting programmes for preventing children's behaviour problems – a review of the evidence.» *Child and Family Social Work*, 19, side 109-118.
- The Pimlico Connection. Tilgjengelig på <http://www3.imperial.ac.uk/pimlico/>.
- Thrana, H. M., C. Høy Anvik, T. Bliksvær & T. Luther Handegård (2009). *Hverdagsliv og drømmer. For unge som står utenfor arbeid og skole*. Bodø: Nordlandsforskning, NF-rapport nr. 6/2009.
- Valset, K. (2014). Ungdom utsatt for omsorgssvikt – hvordan presterer de på skolen? I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen og B. Hvinden (red). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 9/2014, kapittel 7.

- Wendelborg, C. (2012). Mobbing, diskriminering og uro i klasserommet. Analyse av elevundersøkelsen 2012. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
Tilgjengelig på
http://www.udir.no/Upload/Rapporter/Elevundersokelsen/Elevundersokelsen_2012_analyse_mobbing_uro_diskriminering.pdf?epslanguage=no.
- Wiborg, Ø. & Hansen, M. Nordli (2009). Change over time in the intergenerational transmission of social disadvantage. *European Sociological Review*, 25, 379-394.
- Wiik, K. A. (2013). Får de kone og barn? I C. Hyggen & T. Hammer (red.). *Ung voksen og utenfor: mestring og marginalisering på vei til voksenliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vedlegg 1–6

Oversikt over vedleggene

Vedlegg 1: Spørreskjema til losene

Vedlegg 2: Intervjuguide til losene

Vedlegg 3: Spørreskjema til ungdommene

Vedlegg 4: Registreringsskjema ungdom i grunnskolealder

Vedlegg 5: Registreringsskjema ungdom i vgs-alder

Vedlegg 6: Toppskjema for registrering av ungdommene

Vedlegg 1: Spørreskjema til losene

1 Er du mann eller kvinne?

- Mann
 Kvinne

2 Hvor gammel er du?

- 18-30 år
 31- 40 år
 41-50 år
 51- 60 år
 61- 70 år

3 Er du født i Norge?

- Ja
 Nei

4 Hvis nei, hvilket land er du født i?

- Eu/Eøs, Canada, Australia, New Zealand, USA
 Asia, Afrika, Latin Amerika, Osenia unntatt Australia og New Zealand, Europa utenom Eu/Eøs

5 Hva er din høyeste fullførte utdanning?

- Grunnskole
 Videregående skole
 Mindre enn 3 årig høgskole / universitet
 3-årig høgskole / universitet eller tilsvarende
 Høyere universitetsutdanning, tilsvarende hovedfag/ master/embedseksamen
 Annet _____

6 Har du sosialfaglig utdanning?

- Ja, jeg er sosionom
 Ja, jeg er barnevernspedagog
 Ja, jeg er vernepleier
 Nei

7 Har du erfaring fra å jobbe med ungdom i utsatte posisjoner?

- Ja
 Nei

8 Hvis ja, hvor har du jobbet og hvor lenge?

	Mindre enn ett år	Ett til to år	To til fem år	Mer enn fem år
Barneverntjenesten	☐	☐	☐	☐
PPT	☐	☐	☐	☐
Nav	☐	☐	☐	☐
Bofellesskap	☐	☐	☐	☐
Fritidsklubb	☐	☐	☐	☐
Oppfølgingstjenesten	☐	☐	☐	☐
Utekontakten	☐	☐	☐	☐
Put	☐	☐	☐	☐
Bup	☐	☐	☐	☐
Psykisk helse for barn og unge	☐	☐	☐	☐
Sykehus	☐	☐	☐	☐
Skoletjenesten	☐	☐	☐	☐
Frivillig	☐	☐	☐	☐
Annet _____	☐	☐	☐	☐

9 Hvordan fikk du vite om stillingen som Los? (flere kryss mulig)

- Stillingen ble utlyst internt i kommunen
- Stillingen ble utlyst eksternt i kommunen
- Jeg ble spurt om å tiltre uten at stillingen var utlyst

10 Hvor stor stillingsprosent utgjør stillingen som Los?

- 100%
- Mellom 50 % og 100 %
- 50 %
- Mindre enn 50%

11 Har du en annen stilling i tillegg til stillingen som Los?

- Ja
- Nei

12 Hvis ja, opplever du at du har tilstrekkelig tid til å gjøre jobben som Los?

- Ja
- Nei

13 Under hvilket tjenestested ligger stillingen som Los?

- Barneverntjenesten
- Nav, sosial
- Nav, arbeid
- Nav, trygd
- Oppfølgingstjenesten
- Andre _____

14 Hvor lenge har du arbeidet som Los

- 0-5 mnd
- 6-11 mnd
- 1 år
- 1- 2 år

15 Hva tilsvarer din lønn som Los pr år i full stilling?

- Over 500000
- Mellom 450000- til 500000
- Mellom 400000- 449000
- Mellom 350000 – 399000
- Under 350000

16 Har du fast stilling i kommunen?

- Jeg har fast stilling som Los
- Jeg har fast stilling, og er bare midlertidig knyttet til Losfunksjonen
- Mitt arbeidsforhold er over når Losprosjektet avsluttes
- Jeg vet ikke, det er uavklart

17 Hvor mange ungdommer har du som Los ansvar for nå?

- 0-5
- 6-10
- 11-15
- Flere enn 15

18 Opplever du å ha faglig støtte i ditt arbeid som Los?

- Ja, fra de andre Losene
- Ja, fra koordinator i kommunen
- Ja, fra andre kollegaer
- Nei

19 Dersom du har behov for veiledning, har du tilgang til dette?

- Ja
- Nei

20 Er du blitt forespeilet kompetansehevende kurs / videreutdanning i jobben som Los?

- Ja
- Nei

21 Har du fått en tydelig retningslinje for hvordan jobben skal utføres?

- Ja
- Nei
- Hvis ja, kan du spesifisere med 3 stikkord _____
- _____

22 Hvor fornøyd er du med jobben din?

- Svært tilfreds
- Ganske tilfreds
- Vet ikke
- Ganske utilfreds
- Svært utilfreds

23 Hva legger du mest vekt på i ditt arbeid som Los?

	I stor grad	I noen grad	I liten grad
Skape gjensidig tillit mellom meg og ungdommen	☐	☐	☐
Hjelpe ungdommen i hjelpeapparatet	☐	☐	☐
Få ungdommen tilbake til skole / jobb	☐	☐	☐
Sette grenser og skape rammer for ungdommen	☐	☐	☐
Være et bindeledd mellom skole/ jobb og ungdommen	☐	☐	☐
Annet , spesifiser _____	☐	☐	☐

24 Hva gjør du i din jobb som Los?

	Ja, de fleste	Ja, noen	Nei, ingen
Jeg henter ungdommen om morgenen	☐	☐	☐
Jeg er med ungdommen på møter	☐	☐	☐
Jeg tilbringer tid med familien til ungdommen	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen gjør mange aktiviteter sammen	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen har mye kontakt pr telefon	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen møtes og snakker mye sammen	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen går ofte på cafe	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen er ofte sammen flere andre ungdommer også	☐	☐	☐
Jeg hjelper ungdommen med å disponere penger	☐	☐	☐
Jeg gir ungdommen råd	☐	☐	☐
Jeg forsøker å få ungdommen til å reflektere selv	☐	☐	☐
Jeg prøver å få ungdommen til å ta ansvar	☐	☐	☐

25 Hvilke muligheter har du dersom du ikke får til å skape en god relasjon til ungdommen du er Los for? (flere kryss mulig)

- Jeg bytter med annen Los
- Da melder jeg ifra, også får jeg hjelp til å håndtere dette
- Ungdommen slutter i prosjektet
- Jeg "unngår", eller er mindre tilstede for ungdommen
- Jeg håndterer dette alene, uten å fortelle andre om det

26 Hva tenkte du om Losprosjektet før du begynte?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg syntes det hørtes ut som et bra tiltak	☐	☐	☐	☐
Jeg tenkte at det er et tiltak som vil hjelpe ungdom i utsatte posisjoner	☐	☐	☐	☐
Det virket som en faglig interessant jobb	☐	☐	☐	☐

27 Hva tenker du nå, etter å ha jobbet som Los en stund?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg syntes det er et bra tiltak	☐	☐	☐	☐
Jeg tenker at det er et tiltak som vil hjelpe ungdom i utsatte posisjoner	☐	☐	☐	☐
Jeg tenker at jobben som Los er faglig interessant	☐	☐	☐	☐

28 Hva tenker du om følgende påstander?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Los er et tiltak som hjelper ungdommen	☐	☐	☐	☐
Det finnes andre og bedre måter å snu en negativ utvikling hos ungdom	☐	☐	☐	☐
Relasjonen mellom meg og ungdommen er avgjørende for å kunne være til hjelp	☐	☐	☐	☐
Jeg ser at ungdommene får det bedre etter å ha deltatt i Losprosjektet	☐	☐	☐	☐

29 Etter din erfaring med å jobbe som Los, hva opplever du å ha betydd for ungdommen

	Ja for de fleste	Ja for noen	Nei for ingen	Vet ikke
Jeg har vært til hjelp for ungdommen	☐	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen har fått tillit til hverandre	☐	☐	☐	☐
Jeg har blitt en viktig person i ungdommens nettverk	☐	☐	☐	☐
Jeg og ungdommen har en god relasjon	☐	☐	☐	☐
Ungdommen er mer til stede på skole/jobb	☐	☐	☐	☐
Ungdommen har fått bedre kontakt med sin familie/ nettverk	☐	☐	☐	☐

30 I hvilken grad opplever du

	I stor grad	I noen grad	I liten grad
Å ha implementert Losfunksjonen i egen kommune	☐	☐	☐
Anerkjennelse for den jobben du gjør av egne kollegaer	☐	☐	☐
Anerkjennelse for den jobben du gjør av leder	☐	☐	☐
At Losfunksjonen er noe som har kommet for å bli	☐	☐	☐
At Losfunksjonen er et vellykket tiltak	☐	☐	☐
At du som Los utfører en viktig jobb	☐	☐	☐
At du er kvalifisert til stillingen	☐	☐	☐
Å ha tilstrekkelig med penger til å gjøre aktiviteter med ungdommen	☐	☐	☐
Flexibilitet og selvstendighet til å utforme arbeidet ditt som du ønsker	☐	☐	☐

31 Hvor godt vil du si at Losfunksjonen i din kommune fungerer når det gjelder ...

	Svært godt	Ganske godt	Verken godt eller dårlig	Ganske dårlig	Svært dårlig
Kontakt med andre Loser i egen eller annen kommune	☐	☐	☐	☐	☐
Tilstrekkelig fagmiljø rundt Losen	☐	☐	☐	☐	☐
Tid til å gjøre en god jobb som Los	☐	☐	☐	☐	☐
Antall ungdom Losen har ansvaret for	☐	☐	☐	☐	☐
Veiledning til Losen	☐	☐	☐	☐	☐
Hvor Losen er organisert	☐	☐	☐	☐	☐
Generelle arbeidsbetingelser	☐	☐	☐	☐	☐
Forankring/ anerkjennelse i kommunen	☐	☐	☐	☐	☐

32 Hva tenker du ungdom i sårbare posisjoner tenker at de trenger hjelp til?

33 Er det noen sider ved Losfunksjonen i din kommune som fungerer spesielt bra eller spesielt dårlig?

Tusen takk for at du tok deg tid til å delta i undersøkelsen!

Vedlegg 2: Intervjuguider losene – januar/februar 2013

BAKGRUNNSINFORMASJON

Navn _____

Kommune _____

- Hva er din organisatoriske tilknytning til kommunen? _____
- Har denne blitt endret siden prosjektstart? Ja Nei
- Hvis ja: Hva var den før?
- Hvor lenge har du vært los? Siden (måned, år)
- Er det siden prosjektstart? Ja Nei
- Hva slags utdanning har du? _____
- Hvor gammel er du? _____ år
- Har du arbeidet med utsatt ungdom tidligere? Ja Nei
- Hvis ja: På hvilke måter? _____

Informasjon om ungdommene

- Hvor mange ungdommer har alt i alt startet med los siden oppstarten? _____
- Hvor mange har falt fra uten at arbeidet kom ordentlig i gang/ble fullført? _____
- Hvis noen falt fra, gikk de på ungdomstrinnet, ___ vgs ___ eller ingen av delene ___ (antall)?
- Hvor mange var gutter _____ og hvor mange var jenter _____?
- Hvor mange hadde norsk landbakgrunn _____ og hvor mange utenlandsk _____?
- Hvor mange ungdommer har avsluttet prosjektet etter hel eller delvis oppnåelse av planene? _____
- Hvor mange ungdommer er med på losprosjektet per i dag? _____?
- Hvor mange går på ungdomstrinnet _____, vgs _____, eller andre ting _____?
Hvis andre ting, hva gjør de? _____
- Hvor mange er gutter _____ og hvor mange er jenter _____?
- Hvor mange har norsk landbakgrunn _____ og hvor mange utenlandsk _____?

Informasjon om evalueringen og frafallet

- Hvor mange ungdommer har samtykket i å delta i evalueringen? _____?
- Hvor mange har sagt nei? _____?
- På hvilke måter skiller de som har sagt nei seg fra de som har samtykket?
Flere gutter eller flere jenter?
Flere med norsk bakgrunn eller flere med annen landbakgrunn?
Flere på ungdomstrinnet, vgs eller andre aktiviteter?
Flere med større problembelastning?

Informasjon om innsatsene i prosjektet

- Hvilke tiltak er nå iverksatt i din kommune i regi av LOS-prosjektet?
 1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
 5. _____

Legg inn flere linjer hvis nødvendig

- Har dere sluttet å bruke noen tiltak over tid? Ja ___ Nei ___
Hvis ja: Hvilke _____
Hvis ja: Hvorfor? _____

- Har dere planlagt å bruke noen nye tiltak? Ja ___ Nei ___
Hvis ja: Hvilke? _____

- Hvilke instanser samarbeider du med om ungdommene?
Ingen _____
1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
Legg inn flere linjer hvis nødvendig

- Har du andre oppgaver enn de som er knyttet til de enkelte ungdommene?
Ja _____ Nei _____
Hvis ja: Hvilke er de? (for eksempel i skoleklasser, med grupper el.l.).
1. _____
2. _____
3. _____

Vurdering av prosjektet så langt

- Hvilke innsatser vurderer du som mest effektive i det direkte arbeidet med ungdommene?
Hvorfor?

- Er det noen innsatser du vurderer som mindre effektive?
Hvorfor?

- Er noen ungdommer spesielt vanskelige å motivere og hjelpe? Ja ___ Nei ___
Hvis ja: Hva kjennetegner dem? _____

- Er noen ungdommer lettere enn andre å utvikle en relasjon til? Ja ___ Nei ___
Hva kjennetegner ungdommene det er lett å utvikle en relasjon til?
Hva kjennetegner ungdommene det er vanskeligere å utvikle en relasjon til?

- Vurderer du at LOS-prosjektet er godt forankret i din kommune?
Hvis ja: På hvilke måter? _____

- Er du fornøyd med måten din stilling er plassert i kommunen på?
Hvis ja, hvorfor? _____
Hvis nei, hvorfor ikke? _____

- Kan du gi en mer generell vurderinger av positive og negative sider ved LOS-prosjektet i din kommune så langt?

Andre ting du vil tilføye?

Vedlegg 3: Spørreskjema til ungdommene

N O V A

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

Evaluering av Losprosjektet Spørreskjema til ungdommer som deltar

Vi ønsker å finne ut hvorfor ungdommer deltar i Losprosjektet og hva dere tenker om tiltaket. Hva du svarer vil bli holdt hemmelig og svarene vil bli presentert på en sånn måte at ingen skal forstå hva du har svart. Vi ber likevel om at du fyller ut navnet ditt. Dette for at vi skal kunne knytte dine ønsker og forventninger til Losprosjektet med hvordan din situasjon er slik du og Losen har beskrevet i registreringskjema.

Dersom det er spørsmål du ikke forstår eller som du synes det er vanskelig å svare på, kan du bare hoppe til neste spørsmål.

Tusen takk for at du deltar i undersøkelsen.

1 Hva heter du?

2 Hvem fortalte deg om Losprosjektet første gang?

- Lærer
- Helsesøster
- Rådgiver på skolen
- Psykolog
- Ansatt på NAV
- Via annet ungdomstiltak (f. eks. Oppfølgingstjenesten, fritidsklubb)
- Foreldre
- Venner
- Annet, nemlig: _____

3 Hva tror du at du ville ha gjort dersom du ikke ble med i Losprosjektet?

Sett kryss i *bare* en rute

- Deltatt i et annet prosjekt/tiltak for ungdom
- Fått meg en jobb
- Gått på skole
- Ingenting (verken vært på skole eller hatt jobb)
- Vet ikke
- Annet, nemlig: _____

4 Er du enig eller uenig om påstandene under om hvordan det er at du deltar i Losprosjektet?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg er glad jeg deltar i Losprosjektet	☐	☐	☐	☐
Jeg tror Losprosjektet kan hjelpe meg	☐	☐	☐	☐
Jeg føler meg tvunget til å delta i Losprosjektet	☐	☐	☐	☐

5 Gleder du det til å bli med i Losprosjektet? Sett kryss i *bare* en rute

- Ja
- Nei
- Vet ikke

6 Har du tidligere fått hjelp i forbindelse med at du har hatt det vanskelig på skolen eller i jobb?

Sett kryss i *bare* en rute

- Ja, og det var fint med hjelp
- Ja, men jeg likte det ikke noe særlig
- Ja, men jeg er usikker på om det hjalp
- Nei, jeg har ikke fått tilbud om hjelp før
- Nei, jeg har fått tilbud, men jeg takket nei

7 Er du enig eller uenig i påstandene under om hvordan det er å gå på skole?

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Jeg trives på skolen	☐	☐	☐	☐
Det er for mye teori og for lite praktisk opplæring på skolen	☐	☐	☐	☐
Det er kjedelig på skolen	☐	☐	☐	☐
Å få gode karakterer er viktig	☐	☐	☐	☐
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	☐	☐	☐	☐

8 Når du tenker på hvordan du har det for tida, er du stort sett fornøyd med tilværelsen eller er du stort sett misfornøyd? Sett kryss i bare en rute

- Svært fornøyd
- Meget fornøyd
- Ganske fornøyd
- Både/og
- Nokså misfornøyd
- Meget misfornøyd
- Svært misfornøyd

Vedlegg 4: Registreringsskjema for ungdom i grunnskolealder

REGISTRERINGSSKJEMA: UNGDOM I GRUNNSKOLEALDER

Bakgrunnsinformasjon			
Navn:		Kjønn: 1) Gutt 2) Jente	
		Fødselsdato	
		Registreringsdato	
Er du født i Norge 1) Ja 2) Nei, flyttet til Norge før 7 år 3) Nei, flyttet til Norge etter fylt 7 år	Er din mor født i Norge? 1) Ja 2) Nei, annet land, nemlig:	Er din far født i Norge? 1) Ja 2) Nei, annet land, nemlig:	Hvem bor du mest sammen med? Kun ett kryss 1) Mor og far 2) Bare mor 3) Bare far 4) Mor m/ ny ektefelle/samboer 5) Far m/ ny ektefelle/samboer 6) Like mye hos mor og far 7) Fosterforeldre 8) Institusjon 9) Ingen (bor alene) 10) Sammen med samboer 11) Sammen med eget (egne) barn 12) Bofellesskap 13) Internat 14) Uten fast bopel 15) Annet,...
Skolegang			
Har du hatt ureglementert fravær (altså skulk) fra skolen på 8. trinnet? 1) Ja, mye 2) Ja, litt 3) Nei, sjelden	Har du hatt ureglementert fravær (altså skulk) fra skolen på 9. trinnet? 1) Ja, mye 2) Ja, litt 3) Nei, sjelden	Har du hatt ureglementert fravær (altså skulk) fra skolen på 10. trinnet? 1) Ja, mye 2) Ja, litt 3) Nei, sjelden	
Har du hatt mer enn to ukers sammenhengende fravær fra skolen på grunn av sykdom? 1) Ja, på 8. trinnet 2) Ja, på 9. trinnet 3) Ja, på 10. trinnet 4) Nei	Har du blitt mobba på skolen? 1) Ja 2) Nei	Hva tenker du er grunnen til at du ikke fortsatte i utdanningen/ er borte fra skolen nå?	Hvordan oppfører du deg på skolen? 1) Bråker/ skaper uro 2) Følger med i timen/ hører på læreren 3) Følger ikke med, men er stille

Karakter og skoleferdigheter									
Hvilken karakter fikk du i følgende fag ved siste karakteroppgjør (jul eller sommer)?									
	1	2	3	4	5	6	Har ikke fått karakter		
Matematikk									
Norsk skriftlig hovedmål									
Engelsk									
Gym									
								Svært godt	Godt
								Middels	Ikke godt
								Ikke aktuelt	
								Hvor godt leser du norsk	
								Hvor godt skriver du norsk	
								Dersom du har et annet morsmål enn norsk, hvor godt leser du dette	
Arbeidserfaring									
Har du jobbet mens du har gått på skolen?			Hvordan fikk du denne jobben (hvis flere, tenk på den siste)?				Har du hatt ureglementert fravær fra jobben?		
1) Ja, jeg har _____			1) Søkte selv				1) Ja, mye		
2) Nei			2) Fikk tilbud av arbeidsgiver				2) Ja, litt		
			3) Foreldre				3) Nei, sjelden		
			4) Andre, _____						
Bosituasjon									
Har du i oppveksten måtte bytte skole fordi du har flyttet mellom mor og far?		Hvor mange ganger har familien din flyttet så langt at du måtte bytte skole?			Har du flyttet pga plasseringstilbud fra barnevernet (som fosterhjems- eller institusjonsplassering)?			Er bosituasjonen din nå tilfredsstillende?	
1) Ja, 1 gang		1) 1 gang			1) Ja, 1 gang			1) Ja	
2) Ja, 2 ganger		2) 2 ganger			2) Ja, 2 ganger			2) Nei	
3) Ja, 3 ganger		3) 3 ganger			3) Ja, 3 ganger				
4) Ja, 4 ggr el mer		4) 4 ganger el mer			4) Ja, 4 ganger eller mer				
5) Nei		5) Ingen ganger			5) Nei				
Familiesituasjon									
Opplever du at det krangles mye i familien din?		Opplever du at familien har økonomiske problemer?			Opplever du at du har dårlig råd?				
1) Ja, mye		1) Ja, ofte			1) Ja, ofte				
2) Ja, en gang i blant		2) Ja, en gang i blant			2) Ja, en gang i blant				
3) Nei, lite		3) Nei, sjelden			3) Nei, sjelden				

Pc, rus og kriminelle handlinger																																																						
<p>Tror du at skoleproblemene dine skyldes at du bruker for mye tid foran pc'n?</p> <p>1) Ja, i stor grad 2) Ja, i noen grad 3) Nei, i liten grad</p>	<p>Føler du at andre knytter skoleproblemene dine til at du bruker for mye tid foran pc'n?</p> <p>1) Ja, i stor grad 2) Ja, i noen grad 3) Nei, i liten grad</p> <p>Hvis ja, → Hvem føler du mener det?</p> <p>1) Foreldre 2) Lærere 3) Venner 4) Andre</p>	<p>Har du drukket alkohol?</p> <p>1) Ja, 2) Nei</p> <p>Hvis ja, → Hvor gammel var du første gang du drakk alkohol? ____ år</p> <p>→ Hvor ofte drikker du alkohol nå?</p> <p>1) Minst en gang i uka 2) To til tre ganger i måneden 3) En gang i måneden 4) Noen ganger i halvåret 5) Sjeldent</p>	<p>Har du vært innblandet i kriminelle handlinger som har blitt meldt til politiet</p> <p>1) Ja 2) Nei</p> <p>Hvis ja, → Hvor gammel var du da du første gang ble innblandet i noe kriminelt?</p> <p>_____(alder)</p>																																																			
Forutsetninger for læring																																																						
<p>Har du lese- og skrivevansker?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Opplever du at du har problemer med å konsentrere deg?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Har du syns- eller hørselsproblemer?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Har du fått hjelp for noe av dette?</p> <p>1) Ja, skolehelsetjenesten 2) Ja, fastlege 3) Ja, psykolog 4) Ja, PPT 5) Ja, Ny Giv 6) Ja, annet..... 7) Nei</p> <p>Hvis ja, hvilke tiltak har blitt prøvd?</p> <p>1) _____ 2) _____ 3) _____</p> <p>Hvilke resultater ble oppnådd?</p> <p>1) _____ 2) _____ 3) _____</p>																																																			
Ressurser																																																						
<p>Trives du hjemme?</p> <p>1) Ja, stort sett 2) Nei, ikke så godt 3) Både og</p>	<p>Hva likte du best på skolen?</p> <p>1) Fagene (særlig faget/fagene: _____) 2) Det sosiale (friminuttene, vennekontakten eller lignende) 3) Ingen av delene 4) Vet ikke</p>	<p>Har du voksne som du stoler på og som vil være der for deg dersom du trenger hjelp?</p> <p>1) Ja, foreldre/foresatte 2) Ja, andre voksne 3) Nei, ingen</p>	<p>Har du venner som du er fortrolig med?</p> <p>1) Ja, en 2) Ja, to eller flere 3) Nei, ingen</p>																																																			
<p>Hva liker du å gjøre i fritida?</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Ja</th> <th>Nei</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Være sammen med venner</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Være sammen med familien</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Trene/drive med sport</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Se på TV/film</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Spille dataspill (TV- eller PCspill)</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Høre på musikk</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Spille selv eller lage musikk</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Lese bøker</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Tegne</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Shoppe/være på kjøpesenter</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>			Ja	Nei	Være sammen med venner			Være sammen med familien			Trene/drive med sport			Se på TV/film			Spille dataspill (TV- eller PCspill)			Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n			Høre på musikk			Spille selv eller lage musikk			Lese bøker			Tegne			Shoppe/være på kjøpesenter			<p>Forestill deg livet om 5 år, hva <u>håper</u> du at du gjør da?</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Ja</th> <th>Nei</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Jobber</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Går på skole</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Er gift/samboer</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Har barn</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>			Ja	Nei	Jobber			Går på skole			Er gift/samboer			Har barn		
	Ja	Nei																																																				
Være sammen med venner																																																						
Være sammen med familien																																																						
Trene/drive med sport																																																						
Se på TV/film																																																						
Spille dataspill (TV- eller PCspill)																																																						
Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n																																																						
Høre på musikk																																																						
Spille selv eller lage musikk																																																						
Lese bøker																																																						
Tegne																																																						
Shoppe/være på kjøpesenter																																																						
	Ja	Nei																																																				
Jobber																																																						
Går på skole																																																						
Er gift/samboer																																																						
Har barn																																																						
		<p>Hva er ditt drømmeyrke?</p> <p>1) _____ 2) Har ikke noe drømmeyrke</p>																																																				

Psykisk helse			
<p>Har du slitt med noen av de følgende lidelsene:</p> <p>1) Angst</p> <p>2) Depresjon</p> <p>3) Aggressiv oppførsel over en lengre periode (minst 6 måneder)</p> <p>4) Slåssing, stjeling, mobbing eller lyving over en lengre periode (minst 6 måneder)</p> <p>5) Spiseforstyrrelser</p> <p>6) Psykoser, vrangforestillinger eller forstyrret virkelighetsoppfatning</p> <p>7) Nei</p>	<p>Har du en psykisk lidelse som du har fått diagnostisert?</p> <p>1) Angst</p> <p>2) Depresjon</p> <p>3) ADHD</p> <p>4) Autisme/autimeliknende forstyrrelser</p> <p>5) Spiseforstyrrelser</p> <p>6) Annet, _____</p> <p>7) Nei</p>	<p>Dersom du har hatt en psykisk lidelse, har du vært i kontakt/fått hjelp fra noen for dette?</p> <p>1f) Ja, barnevernstjenesten</p> <p>2) Ja, skolehelsetjenesten</p> <p>3) Ja, familievernkontor</p> <p>4) Ja, BUP (barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk)</p> <p>5) Ja, PUT (psykiatrisk ungdomsteam)</p> <p>6) Ja, Utekontakten</p> <p>7) Ja, politi</p> <p>8) Nei</p>	<p>Dersom du har fått hjelp tidligere, hvilke tiltak har blitt prøvd?</p> <p>1) _____</p> <p>2) _____</p> <p>3) _____</p> <p>Hvilke resultater ble oppnådd?</p> <p>1) _____</p> <p>2) _____</p> <p>3) _____</p>
Kontakt med barneverntjenesten			
<p>Har du hatt kontakt med barneverntjenesten</p> <p>1) Ja</p> <p>2) Nei</p>	<p>Dersom du har hatt kontakt, hvilke tiltak var dette</p> <p>1) _____</p> <p>2) _____</p> <p>3) _____</p> <p>4) _____</p>	<p>Hvor lenge har du eventuelt hatt kontakt med barnevernet?</p> <p>1) Siste året</p> <p>2) To år</p> <p>3) Tre år eller mer</p>	

Vedlegg 5: Registreringsskjema for ungdom over grunnskolealder

REGISTRERINGSSKJEMA: UNGDOM OVER GRUNNSKOLEALDER

Bakgrunnsinformasjon						
Navn:			Kjønn 1) Gutt 2) Jente		Har du barn? 1) Ja 2) Nei	
			Fødselsdato			
			Registreringsdato			
Er du født i Norge 1) Ja 2) Nei, flyttet til Norge før 7 år 3) Nei, flyttet til Norge etter fylt 7 år	Er din mor født i Norge? 1) Ja 2) Nei, annet land, nemlig: _____	Er din far født i Norge? 1) Ja 2) Nei, annet land, nemlig: _____	Hvem bor du mest sammen med? Kun ett kryss			
			1) Mor og far 2) Bare mor 3) Bare far 4) Mor m/ ny ektefelle/samboer 5) Far m/ ny ektefelle/samboer 6) Like mye hos mor og far 7) Fosterforeldre 8) Institusjon	9) Ingen (bor alene) 10) Sammen med samboer 11) Sammen med eget (egne) barn 12) Bofellesskap 13) Internat 14) Uten fast bopel 15) Annet,...		
Skolegang						
Hva begynte du på etter ungdomsskolen og hvor mye av denne utdanningen er fullført?					Har du begynt på annen videregående utdanning og hvor mye av denne er fullført?	
	1 år	2 år	3 år	1 år av læretid	2 år av læretid	1 år av læretid
Studie-spesialisering, spesifiser						
Yrkesfaglig, spesifiser						
Annet, spesifiser						
Har du hatt mer enn to ukers sammenhengende fravær fra videregående skole på grunn av sykdom? 1) Ja 2) Nei	Har du blitt mobba på skolen? 1) Ja 2) Nei	Hva tenker du er grunnen til at du er ikke fortsatte i utdanningen/ er borte fra skolen? _____	Har du hatt ureglementert fravær fra videregående skole? 1) Ja, mye 2) Ja, litt 3) Nei, sjelden			

Karakter og skoleferdigheter													
Hvilken karakter fikk du i følgende fag ved siste karakteroppgjør (jul eller sommer)?													
	1	2	3	4	5	6	Har ikke fått karakter		Svært godt	Godt	Mid-dels	Ikke godt	Ikke aktu-elt
Matematikk								Hvor godt leser du norsk					
Norsk skriftlig hovedmål								Hvor godt skriver du norsk					
Engelsk								Dersom du har et annet morsmål enn norsk, hvor godt leser du dette					
Gym													
Arbeidserfaring													
Har du jobbet ved siden av skolegang? 1) Ja, jeg har: 2) Nei	Har du hatt arbeid som hovedoppgave? 1) Ja, i under 1 år 2) Ja, i 1 år eller mer 3) Nei Hvis ja, → beskrivelse av jobben: _____		Hvordan fikk du denne jobben (hvis flere, tenk på den siste)? 1) Søkte selv 2) Fikk tilbud av arbeidsgiver 3) Arbeids-markedstiltak vi NAV 4) Arbeids-markedstiltak via andre 5) Oppfølgings-tjenesten 6) Foreldre 7) Andre, ...		Dersom du er i arbeidsmarkeds-tiltak, hvor mange slike tiltak har du vært i tidligere? 1) Ett 2) To 3) Tre 4) Fire eller flere 5) Ingen		Har du hatt ureg-lementert fravær fra jobben? 1) Ja, litt 2) Ja, mye 3) Nei, sjelden		Dersom du har hatt jobb tidligere, hvordan ble denne avsluttet? 1) Jeg sa opp 2) Praxis-perioden utløp 3) Jeg droppet ut				
Bosituasjon													
Har du i oppveksten måtte bytte skole fordi du har flyttet mellom mor og far? 1) Ja, 1 gang 2) Ja, 2 ganger 3) Ja, 3 ganger 4) Ja, 4 ggr el mer 5) Nei		Hvor mange ganger har familien din flyttet så langt at du måtte bytte skole? 1) 1 gang 2) 2 ganger 3) 3 ganger 4) 4 ganger el mer 5) Ingen ganger		Har du flyttet pga plasseringstilbud fra barnevernet (som fosterhjems- eller institusjonsplassering)? 1) Ja, 1 gang 2) Ja, 2 ganger 3) Ja, 3 ganger 4) Ja, 4 ganger eller mer 5) Nei				Er bosituasjonen din nå tilfredsstillende? 1) Ja 2) Nei					

Familiesituasjon			
<p>Opplever du at det krangles mye i familien din?</p> <p>1) Ja, mye 2) Ja, en gang i blant 3) Nei, lite</p>	<p>Hva lever du av?</p> <p>1) Forsørges av foreldre/foresatte 2) Lønn 3) Mottar dagpenger 4) Mottar sykepenger 5) Mottar arbeids-avklaringspenger 6) Mottar sosial stønad 7) Mottar overgangs-stønad + evt andre stønader i forbindelse med omsorg for barn 8) Lån/stipend 9) Forsørges av samboer/ektefelle 10) Annet,</p>	<p>Opplever du at familien har økonomiske problemer?</p> <p>1) Ja, ofte 2) Ja, en gang i blant 3) Nei, sjelden</p>	<p>Opplever du at du har dårlig råd?</p> <p>1) Ja, ofte 2) Ja, en gang i blant 3) Nei, sjelden</p>
Pc, rus og kriminelle handlinger			
<p>Tror du at problemene du har i forhold til skole/jobb skyldes at du bruker for mye tid foran PC'n?</p> <p>1) Ja, i stor grad 2) Ja, i noen grad 3) Nei, i liten grad</p>	<p>Føler du at andre knytter skoleproblemene dine til at du bruker for mye tid foran pc'n?</p> <p>1) Ja, i stor grad 2) Ja, i noen grad 3) Nei, i liten grad</p> <p>Hvis ja, → Hvem føler du mener det?</p> <p>1) Foreldre 2) Lærere 3) Venner 4) Andre</p>	<p>Har du drukket alkohol?</p> <p>1) Ja, 2) Nei</p> <p>Hvis ja, → Hvor gammel var du første gang du drakk alkohol? ____ år</p> <p>→ Hvor ofte drikker du alkohol nå?</p> <p>1) Minst en gang i uka 2) To til tre ganger i måneden 3) En gang i måneden 4) Noen ganger i halvåret 5) Sjeldent</p>	<p>Har du vært innblandet i kriminelle handlinger som har blitt meldt til politiet?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p> <p>Hvis ja, → Hvor gammel var du da du første gang ble innblandet i noe kriminelt? ____ (alder)</p>
Forutsetninger for læring			
<p>Har du lese- og skrivevansker?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Opplever du at du har problemer med å konsentrere deg?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Har du syns- eller hørsels-problemer?</p> <p>1) Ja 2) Nei</p>	<p>Har du fått hjelp for noe av dette?</p> <p>1) Ja, skolehelse-tjenesten 2) Ja, fastlege 3) Ja, psykolog 4) Ja, PPT 5) Ja, Ny Giv 6) Ja, annet..... 7) Nei</p> <p>Hvis ja, hvilke tiltak har blitt prøvd?</p> <p>1) _____ 2) _____ 3) _____</p> <p>Hvilke resultater ble oppnådd?</p> <p>1) _____ 2) _____ 3) _____</p>

Ressurser																																																						
Trives du hjemme? 1) Ja, stort sett 2) Nei, ikke så godt 3) Både og	Hva likte du best på skolen? 1) Fagene (særlig faget/fagene: _____) 2) Det sosiale (friminuttene, vennekontakten eller lignende) 3) Ingen av delene 4) Vet ikke	Har du voksne som du stoler på og som vil være der for deg dersom du trenger hjelp? 1) Ja, foreldre/foresatte 2) Ja, andre voksne 3) Nei, ingen	Har du venner som du er fortrolig med? 1) Ja, en 2) Ja, to eller flere 3) Nei, ingen																																																			
Hva liker du å gjøre i fritida? <table border="1" style="float: right; margin-left: 20px;"> <thead> <tr> <th></th> <th>Ja</th> <th>Nei</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Være sammen med venner</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Være sammen med familien</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Trene/drive med sport</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Se på TV/film</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Spille dataspill (TV- eller PCspill)</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Høre på musikk</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Spille selv eller lage musikk</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Lese bøker</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Tegne</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Shoppe/være på kjøpesenter</td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>			Ja	Nei	Være sammen med venner			Være sammen med familien			Trene/drive med sport			Se på TV/film			Spille dataspill (TV- eller PCspill)			Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n			Høre på musikk			Spille selv eller lage musikk			Lese bøker			Tegne			Shoppe/være på kjøpesenter			Forestill deg livet om 5 år, hva håper du at du gjør da? <table border="1" style="float: right; margin-left: 20px;"> <thead> <tr> <th></th> <th>Ja</th> <th>Nei</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Jobber</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Går på skole</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Er gift/samboer</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Har barn</td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>		Ja	Nei	Jobber			Går på skole			Er gift/samboer			Har barn			Hva er ditt drømmeyrke? 1) _____ 2) Har ikke noe drømmeyrke
	Ja	Nei																																																				
Være sammen med venner																																																						
Være sammen med familien																																																						
Trene/drive med sport																																																						
Se på TV/film																																																						
Spille dataspill (TV- eller PCspill)																																																						
Være på internett eller gjør andre ting foran PC'n																																																						
Høre på musikk																																																						
Spille selv eller lage musikk																																																						
Lese bøker																																																						
Tegne																																																						
Shoppe/være på kjøpesenter																																																						
	Ja	Nei																																																				
Jobber																																																						
Går på skole																																																						
Er gift/samboer																																																						
Har barn																																																						
Psykisk helse																																																						
Har du slitt med noen av de følgende lidelsene: 1) Angst 2) Depresjon 3) Aggressiv oppførsel over en lengre periode (minst 6 måneder) 4) Slåssing, stjeling, mobbing eller lyving over en lengre periode (minst 6 måneder) 5) Spiseforstyrrelser 6) Psykoser, vrangforestillinger eller forstyrret virkelighetsoppfatning 7) Nei	Har du en psykisk lidelse som du har fått diagnostisert? 1) Angst 2) Depresjon 3) ADHD 4) Autisme/autismelignende forstyrrelser 5) Spiseforstyrrelser 6) Annet, _____ 7) Nei	Dersom du har hatt en psykisk lidelse, har du vært i kontakt/fått hjelp fra noen for dette? 1) Ja, barnevernstjenesten 2) Ja, skolehelsetjenesten 3) Ja, familievernkontor 4) Ja, BUP (barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) 5) Ja, PUT (psykiatrisk ungdomsteam) 6) Ja, Utekontakten 7) Ja, politi 8) Nei	Dersom du har fått hjelp tidligere, hvilke tiltak har blitt prøvd? 1) _____ 2) _____ 3) _____ Hvilke resultater ble oppnådd? 1) _____ 2) _____ 3) _____																																																			
Kontakt med barneverntjenesten																																																						
Har du hatt kontakt med barneverntjenesten? 1) Ja 2) Nei	Dersom du har hatt kontakt, hvilke tiltak var dette? 1) _____ 2) _____ 3) _____ 4) _____	Når var siste kontakt? <table border="1" style="width: 100%;"> <tr><td> </td></tr> </table>		Hvor lenge har du eventuelt hatt kontakt med barnevernet? 1) Siste året 2) To år 3) Tre år eller mer																																																		

Vedlegg 6:

«Toppskjema» ved avslutningen av deltakelse i losprosjektet

Navn		Dato for første registrering av oppfølgingsplan			
Kortsiktig plan/må	Tidspunkt for innfridd plan	Ungdommens oppgave	Tilrettelegging og støtte	Framtidig/langsiktig plan/mål:	Tidspunkt for innfridd plan
Evaluering (hvis flere planer, gi en samlet vurdering) 1) Helt oppnådd 2) Delvis oppnådd 3) Litt oppnådd 4) Ikke oppnådd	Når er den kortsiktige planen evaluert 1) To eller flere måneder før planlagt tidspunkt 2) På planlagt tidspunkt 3) Inntil to måneder etter planlagt tidspunkt 4) To måneder el senere enn planlagt tidspunkt	Evaluering (hvis flere oppgaver, gi en samlet vurdering) 1) Helt oppnådd 2) Delvis oppnådd 3) Litt oppnådd 4) Ikke oppnådd	Evaluering (hvis flere oppgaver, gi en samlet vurdering) 1) Helt oppnådd 2) Delvis oppnådd 3) Litt oppnådd 4) Ikke oppnådd	Evaluering (hvis flere planer, gi en samlet vurdering) 1) Helt oppnådd 2) Delvis oppnådd 3) Litt oppnådd 4) Ikke oppnådd	Når er den langsiktige planen evaluert? 1) To eller flere måneder før planlagt tidspunkt 2) På planlagt tidspunkt 3) Inntil to måneder etter planlagt tidspunkt 4) To måneder el senere enn planlagt tidspunkt
Dato for evaluering:	Dato for evaluering:	Dato for evaluering:	Dato for evaluering:	Dato for evaluering:	Dato for evaluering:
Ungdommens status i prosjektet ved evaluering: 1) Aktiv 2) Utmeldt pga oppnådd resultater 3) Utmeldt pga frafall					
Kommentarfelt (hvis ønskelig)	Kommentarfelt (hvis ønskelig)	Kommentarfelt (hvis ønskelig)	Kommentarfelt (hvis ønskelig)	Kommentarfelt (hvis ønskelig)	Kommentarfelt (hvis ønskelig)